

Библиотека за ученика • Издачество • Омерество

М. Ю. ДЕРМОНТОВ
ГЕРОЙ НА НАШЕТО
ВРЕМЕ

МИХАИЛ ЛЕРМОНТОВ ГЕРОЙ НА НАШЕТО ВРЕМЕ

Превод: Христо Радевски

chitanka.info

Предговорът във всяка книга е първото и заедно с това последното нещо; то служи или за обясняване целта на съчинението, или за оправдание и отговор на критиките. Но обикновено читателите не ги е еня за нравствената цел и нападките в списанията и затова не четат предговорите. А жалко, че е така, особено у нас. Нашите читатели са още толкова млади и простидушни, че не разбират баснята, ако на края ѝ не намират нравоучението. Те не долавят шегата, не чувствуват иронията; просто са лошо възпитани. Още не знаят, че в доброто общество и в добрата книга явната ругатня не може да има място; че съвременната образованост е изнамерила оръдие много, по-остро, почти невидимо и въпреки това смъртоносно, което под булото на ласкателството нанася неотразим и верен удар. Нашите читатели приличат на оня провинциалист, който, ако подслуша разговора между двама дипломати, принадлежащи към враждуващи царски дворове, ще остане уверен, че всеки от тях мами своето правителство в полза на взаимната, най-нежна дружба.

Тази книга неотдавна изпита върху себе си нещастната доверчивост на някои читатели и дори списания към буквалното значение на думата. Някои ужасно се обидиха, и то не на шега, че им дават за пример такъв безнравствен човек като Герой на Нашето Време; други пък твърде тънко забелязваха, че съчинителят е нарисувал своя портрет и портретите на своите познати... Стара и жалка шега! Но явно е, Русия така е сътворена, че всичко в нея се обновява, с изключение на подобни нелепости. И най-вълшебната от вълшебните приказки у нас едва ли ще избегне упрека в опит за оскърбяване на личността.

Герой на Нашето Време, уважаеми господа, е наистина портрет, но не на един човек: това е портрет, съставен от пороците на цялото наше поколение в пълното им развитие. Вие пак ще ми кажете, че човек не може да бъде толкова лош, а аз ще ви кажа: щом вярвате във възможността да съществуват всички трагични и романтични злодеи, защо тогава не вярвате в действителността на Печорин? Щом се любувате на измислици, много по-ужасни и уродливи, защо тогава този характер, дори като измислица, не намира у вас пощада? Може би затова, че в него има много повече истина, отколкото бихте желали?

Ще кажете, че нравствеността не печели от това. Извинявайте. Твърде много хранихме хората със сладкиши; стомахът им се развали

от това: трябва горчиви лекарства, остри истини. Но да не си помислите, че авторът на тази книга е имал някога гордата мечта да унищожи хорските пороци. Избави го, боже, от таква невежество! Нему просто беше весело да рисува съвременния човек, както той го разбира, и за негово и ваше нещастие твърде често го е срещал. Достатъчно е, че болестта е открита, а как ще се излекува — това вече господ знае!

ПЪРВА ЧАСТ

I

БЕЛА

Пътувах с пощенска кола от Тифлис. Целият товар на каручката ми се състоеше от един малък куфар, който до половината беше натъпкан с пътни бележки за Грузия. По-голямата част от тях, за ваше щастие, е загубена, а куфарът с останалите неща, за мое щастие, остана цял.

Слънцето вече почна да се тули зад снежния гребен, когато влязох в Койшаурската долина. Каруцарят осетин неуморно подтикваше конете, за да успеем, преди да настъпи нощта, да се изкачим на Койшаурската планина, и колкото му глас държи, пееше разни песни. Славно място е тази долина! От всички страни — непристъпни планини, червеникави скали, обрасли със зелен бръшлян и увенчани с купища чинари, жълти стръмнини, набраздени от дъждовните води, а там, високо-високо, златните реси на снеговете, а долу Арагва, прегърнатата с друга безименна рекичка, която шумно се изтръгва из черната, пълна с мъгла клисура, проточва се като сребърен конец и блести, както блести змия с люспите си.

Като пристигнахме в полите на койшаурската планина, спряхме се до едно ханче. Тука шумно се трупаха двадесетина грузинци и планинци; наблизко беше спрял за нощуване керван с камили. Трябваше да наема волове, за да изтеглят моята каручка на тази проклета планина, защото беше вече есен и имаше поледица — а тази планина е дълга около две версти.

Нямаше какво да се прави, наех шест вола и няколко осетини. Един от тях нарами моя куфар, другите почнаха да помагат на воловете почти само с викове.

След моята каручка четири вола теглеха друга, като че нищо не е, макар че тя беше натоварена догоре. Това обстоятелство ме учуди. След нея вървеше стопанинът ѝ и пушеше малка кабардинска луличка, украсена със сребро. Той беше с офицерски сюртук без еполети и с рунтава черкезка шапка. Изглеждаше на около петдесет години; мургавият цвят на лицето му показваше, че то отдавна е запознато със

задкавказкото слънце и рано посивелите мустаци не отговаряха на твърдата походка и бодрия му вид. Приближих се до него и се поклоних; той мълчаливо отговори на поклона ми и пусна голямо кълбо дим.

— Ние с вас сме спътници, струва ми се?

Той пак мълчаливо се поклони.

— Вие навярно отивате в Ставропол?

— Тъй верно... с държавните неща.

— Кажете, моля ви се, защо четири вола теглят като на шега вашата тежка каручка, а моята празна шест добичета едва я влачат с помощта на тези осетини?

Той лукаво се усмихна и значително ме погледна.

— Вие сигурно сте отскоро на Кавказ?

— От година — отвърнах.

Той повторно се усмихна.

— Но защо?

— Ей така! Ужасни мошеници са тези азиатци! Мислите, че помагат, като викат? А дявол ги знае какво викат! Но воловете ти разбират; и двадесет да впрегнете, щом като викат те, както си знаят, воловете няма да мръднат... Ужасни измамници! А какво ще им направиш!... Обичат да скубят пари от пътниците... Разглезахме ги тия мошеници! Ще видите, че ще ви вземат и за почерпка. Аз ги познавам вече, мене не могат измами!

— А вие отдавна ли служите тука?

— Да, аз съм служил тука още при Алексей Петрович^[1] — отвърна той, като се поизпъчи. — Когато той пристигна на Линията, аз бях подпоручик — добави той — и при него получих две повишения за работа против планинците.

— А сега?...

— Сега се числя в третия линеен батальон. Ами вие, ако смея да попитам?...

Казах му.

С това разговорът свърши и ние продължихме да вървим мълчаливо един до друг. На върха на планината намерихме сняг. Слънцето залезе и нощта дойде след деня без интервал, както това обикновено става на юг; но поради отблясъка на снеговете лесно различавахме пътя, който все още продължаваше нагоре, макар вече не

така стръмно. Казах да сложат куфара ми на каручката, да заменят воловете с коне и за последен път се обърнах надолу към долината, но гъстата мъгла, която беше нахлула на вълни из клисурата, съвсем я покриваше и звук не долиташе вече оттам до нашия слух.

Осетините шумно ме окръжиха и искаха за почерпка; но щабскапитанът така страшно им извика, че те веднага се разбягаха.

— Ама че народ! — каза той. — И хляб по руски не може да каже, а заучил: „Офицер, дай за почерпка!“ Виж, татарите според мене, са по-добри: те поне не пият...

До станцията оставаше още около една верста. Наоколо беше тихо, толкова тихо, че по бръмченето на комара можеше да се следи движението му. Отляво се чернееше дълбока клисура; зад нея и пред нас тъмносините върхове на планините, прорязани с долчини, покрити с пластове сняг, се очертаваха на бледния небосклон, който още пазеше последния отблясък на залеза. Върху тъмното небе почнаха да блещукат звезди и странно, стори ми се, че са много по-високо, отколкото у нас на север. От двете страни на пътя стърчаха голи, черни камъни; тук-там изпод снега надничаха храсти, но нито един сух листец не се помръдваше и весело беше да слушаш сред този мъртъв сън на природата пръхтенето на уморената пощенска тройка и неравното подрънкване на руското звънче.

— Утре ще има хубаво време! — казах аз. Щабскапитанът не отвърна ни дума и ми посочи с пръст високата планина, която се издигаше право срещу нас.

— Какво е това? — попитах аз.

— Гуд планина.

— Е, та какво?

— Погледнете как дими.

И наистина Гуд планина димеше; по страните ѝ пълзяха леки струйки мъгли, а на върха ѝ лежеше черен облак, толкова черен, че изглеждаше като петно върху тъмното небе.

Вече различавахме пощенската станция, покривите на саклите^[2], около нея и пред нас блещукаха приветливи огънчета, когато лъхна влажен, студен вятър, клисурата зашумя и заваля ситен дъжд. Едва успях да наметна бурката^[3] си и заваля сняг... Погледнах с благоговение щабскапитана...

— Ще трябва да нощуваме тука — каза недоволно той, — в такава виелица не можеш мина през планината. Какво? Имаше ли срутени места на Крестова? — попита той коларя.

— Нямаше, господине — отвърна коларят осетин, — а надвиснали има много, много.

Поради липса на стаи за пристигащи на станцията ни дадох за нощуване една задимена сакля. Аз поканих моя спътник да изпием заедно по чаша чай, тъй като носех със себе си чугунен чайник — единствената моя радост в пътешествията ми по Кавказ.

Саклята беше прилепена с едната си страна към скалата; три хлъзгави, мокри стъпала водеха към вратата ѝ. Влязох пипнешком и се сблъсках с една крава (оборът у тези хора заменя стаята за слуги). Не знаех какво да правя: тук блеят овце, там ръмжи куче. За щастие отстрани блесна мътна светлинка и ми помогна да намеря друг отвор, подобен на врата. Тук се откри твърде интересна картина: широката сакля, чийто покрив се опираше върху два опушени стълба, беше пълна с народ. В средата пращеше малък огън, накладен върху земята, и димът, наблъскван от вятъра обратно през отвора на покрива, се разстиляше наоколо на такава гъста пелена, че дълго не можах да се ориентирам; до огъня седяха две бабички, много деца и един сух грузинец, всичките в дрипи. Нямаше какво да се прави, приютихме се до огъня, запушихме лулите си и скоро чайникът приветливо зашумя.

— Жалки хора! — казах на щабскапитана и посочих нашите мръсни хазаи, които ни гледаха мълчаливо, като втрещени.

— Страшно глупав народ! — отвърна той. — Ще ми повярвате ли? Нищо не умеят, не са способни за никакво образование! Във всеки случай нашите кабардинци или чеченци, макар че са разбойници и голтаци, но затова пък са отчаяни глави; а тези и към оръжие нямат никаква слабост; приличен кинжал нито у един няма да видиш. А пък осетини.

— А вие дълго ли бяхте в Чечня?

— Да, десет години стоях там в крепостта с ротата си, при Камен брод — знаете ли го?

— Слушал съм.

— Ех, братко, омръзнаха ни тези главорези; сега, слава богу, по̀е мирно; а някога, отделиш ли се на сто крачки от окопа и вече нейде

някой космат дявол седи и пази: щом се зазяпаш, току-виж — или примка на врата, или куршум в тила ти. А пък юнаци!...

— Сигурно много приключения сте имали? — казах аз, подтикван от любопитство.

— Как не! Имал съм...

Той почна да дърпа левия си мустак, наведе глава и се замисли. На мене страшно ми се искаше да изскубна от него някоя историйка — желание, свойствено на всички пътешествувачи и записвачи хора. През това време чаят завря; аз измъкнах от куфара си две походни чаши, налях и сложих едната пред него. Той сръбна и каза сякаш на себе си: „Да, имал съм!“ Това възклицание ми даде големи надежди. Знаем, старите кавказци обичат да поговорят, да поразкажат; това така рядко им се случва: някой пет години стои в някакво затънтено място с ротата си и цели пет години никой няма да му каже „здравейте“ (защото фелдфебелът казва „здравие желая“). А би имало за какво да се побъбри: наоколо див, интересен народ; всеки ден опасности; чудни случаи стават и тук неволно ще съжалиш, че у нас така малко записват.

— Не искате ли да прибавим ром? — казах на събеседника си, — имам бял от Тифлис; сега е студено.

— А, не, покорно благодаря, не пия.

— Защо така?

— Ей така. Заклел съм се. Когато бях още подпоручик, веднъж, знаете, си пийнахме между нас си, а през нощта се вдигна тревога; и ние излязохме пред фронта пийнали, ама пък си изпатихме, когато Алексей Петрович узна: като се разсърди, пази боже! Насмалко щеше да ни даде под съд. И наистина: друг път цяла година живееш и никого не виждаш и дойде ли водката — загубен си!

Като чух това, аз почти изгубих надежда.

— Ето, да речем, черкезите — продължи той, — напият се с буза^[4] на сватба или на погребение и почне сечене.

Един път едвам спасих живота си, а отгоре на това бях на гости у верноподан княз.

— Но как се случи това?

— Ето — той натъпка лулата си, смукна и почна да разказва, — ето, чувайте сега, аз по онова време стоях в крепостта зад Терек с ротата си — скоро ще станат пет години оттогава. Веднъж, през есента, пристигна транспорт с провизии; с транспорта дойде офицер,

млад, около двадесет и пет годишен. Представи ми се в пълна униформа и съобщи, че му е заповядано да остане при мене в крепостта. Беше такъв един тъничък, беличък, мундирът му новичък и аз веднага се досетих, че отскоро е при нас на Кавказ. „Вие навярно — попитах го аз — сте преместен тук от Русия?“ — „Тай вярно, господин щабскапитан“ — отвърна той. Аз го хванах за ръката и му казах: „Много се радвам, много се радвам. Ще ви бъде малко скучно... но ще си живеем двамата приятелски. И моля ви се, наричайте ме просто Максим Максимич и моля ви се — защо тази пълна униформа? Идвайте при мене всякога само с фуражка.“ Определиха му квартира и той се засели в крепостта.

— А как се казваше? — попитах аз Максим Максимич.

— Казваше се... Григорий Александрович Печорин. Славен момък беше, уверявам ви, само че малко странен. Ето например в дъжд, в студ — цял ден на лов; всички измръзнат, изморят се — а на него нищо му няма. А друг път седи в стаята си, вятър лъхне, уверява, че се е простудил; капакът на прозореца чукне, той трепне и пребледнее; а пред очите ми е ходил сам-самичък за глигани; понякога по цели часове дума не можеш откопчи от него, но друг път пък, като почне да разправя, коремът ще те заболи от смях... Да-а, с големи странности и навярно беше богат човек: колко разни скъпи нещица имаше!...

— А дълго ли живя с вас? — попитах отново.

— Амче около една година. Затова пък няма да забравя тази година; много главоболия ми създаде, да не го споменаваме с лошо. Наистина има такива хора, на които от рождение е писано да се случат с тях разни необикновени неща.

— Необикновени ли? — извиках с любопитство аз, като му доливах чай.

— Ще ви разкажа. На шест версти от крепостта живееше един верноподан княз. Синчето му, петнадесетгодишно момче, навикна да идва при нас: всеки ден — ту за това, ту за онова. И наистина разглезихме го ние с Григорий Александрович. А пък какъв разбойник беше, за всичко го биваше: и шапка да вдигне от земята при пълен галоп, и с пушка да стреля. Едно му беше лошото: ужасно алчен беше за пари. Веднъж, на смях, Григорий Александрович обеща да му даде една жълтица, ако му открадне най-добрия козел от бащиното си стадо;

и какво мислите? Още на другата нощ го дотътри за рогата. А понякога речем да го раздразним, очите му току се наляят с кръв и веднага се хване за кинжала. „Ей. Азамат, няма да те бъде дълго — казах му аз, — зян ще ти иде кратуната!“

Веднъж идва лично старият княз да ни кани на сватба: омъжваше по-голямата си дъщеря, а ние бяхме с него приятели: тъй че не можеше, знаете, да откажем, макар че беше татарин. Отидохме. В аула ни срещнаха много кучета със силен лай. Жените се криеха, като ни видеха; онези, които можахме да разгледаме в лице, съвсем не бяха хубавици. „Аз имах много по-хубаво мнение за черкезките“ — каза ми Григорий Александрович. „Почакайте!“ — отвърнах аз, като се усмихнах. Имах си нещо на ум.

В саклята на княза се беше събрал вече много народ. Азиатците, знаете, имат обичай да канят на сватба, когато завърнат. Посрещнаха ни с всички почести и ни поведоха в стаята за гости. Аз обаче не забравих да забележа де оставиха конете ни, знаете, за всеки случай.

— Ами как празнуват те сватбите? — попитах аз щабскапитана.

— А че обикновено. Отначало моллата ще им прочете нещо от Корана; после даряват младите и всичките им роднини; ядат, пият буза; после почва джигитовката и винаги някакъв дрипльо, измацан, върху мръсно куцо конче, се криви, прави палячовщини, размива добрата компания; после, когато мръкне, в стаята за гости почва, казано по нашему, бал. Бедно старче дрънка на триструнна... забравих как я наричат те... е, нещо като балалайка. Момичетата и младите момчета застават в две редици, един срещу друг, пляскат с ръце и пеят. После излизат едно момиче и един мъж на средата и почват да си говорят един друг напевно стихове, каквито им попаднат, а останалите подхващат хорово. Ние с Печорин седяхме на почетно място и ето към него се приближи малката дъщеря на стопанина, момиче на шестнадесет години, и му изпя... как да кажа?... нещо като комплимент...

— А какво му изпя, не помните ли?

— А ме, струва ми се, нещо такова: „Стройни са, казва, нашите млади джигити и кафтаните им са със сребро обточени, но младият руски офицер е по-строен от тях и галоните му са златни. Той е като топола между тях; само че няма да расте, няма да цъфти той в нашата градина.“ Печорин стана, поклони й се, тури ръка до челото и сърцето

си и ме помоли да ѝ отвърна; аз знаех добре техния език и преведох отговора му.

Когато се отдалечи от нас, аз прошепнах на Григорий Александрович: „Е, как е?“ — „Прелест! — отвърна той. — А как се казва?“ — „Казва се Бела“ — отговорих аз.

И наистина тя беше хубава: висока, тъничка, очите и черни като на планинска коза и просто ви надничат в душата. Печорин замислен не сваляше очи от нея и тя честичко го поглеждаше изпод вежди. Ала не само Печорин се любуваше на хубавичката княгиня: от ъгъла на стаята я гледаха други две очи, неподвижни, огнени. Почнах да се вглеждам и видях моя стар познайник Казбич. Той, знаете, беше нито верноподан, нито неверноподан. Върху него падаха много подозрения, макар че в никакво немирство не беше уличен. Понякога докарваше при нас в крепостта овни и ги продаваше евтино, само че никога не се пазареше: каквото поиска, давай — да го заколиш, няма да отстъпи. Говореха за него, че обичал да скитосва отвъд Кубан с абреците и, право казано, муцуната му беше наистина разбойническа: мъничък, сух, широкоплещест... А пък чевръст, чевръст като дявол! Бешметът му всякога изпокъсан, с кръпки, а оръжието сребърно. А конят му се славеше в цялата Кабарда — и наистина нищо по-хубаво от този кон не може да се измисли. Не току-така му завиждаха всички ездаци и не един път се опитваха да го откраднат, само че не успяваха. Като че сега гледам този кон: вран като смола, крака — струни и очите му не полоши от тези на Бела; а каква сила! Препускай, ако искаш, петдесет версти; а пък вече обяден — като куче тича след стопанина си, гласа му дори познаваше! Понякога не го и връзваше. Такъв един разбойнически кон!...

Тази вечер Казбич беше по-мрачен, отколкото когато и да е, и аз забелязах, че под бешмета си е облякъл ризница. „Не току-така носи тази ризница — помислих си аз, — навярно крои нещо.“

Задушно стана в саклята и аз излязох на въздух да се освежа. Нощта вече се спускаше върху планините и мъглата почна да броди из клисурите.

Хрумна ми да свърна под навеса, дето бяха нашите коне, за да видя имат ли храна, пък и предпазливостта никога не пречи: аз имах славен кон и вече не един кабардинец го поглеждаше умилно, като казваше: „Якши тхе, чок якши!“^[5]

Промъквам се край стобора и изведнъж чувам гласове; единия глас веднага познах: беше немирникът Азамат, синът на нашия домакин; другият говореше по-рядко и по-тихо. „За какво ли говорят? — помислих си аз. — Дали не е за моето конче?“ Седнах до стобора и почнах да подслушвам, като се мъчех да не пропусна нито една дума. Понякога шумът на песните и говорът на гласовете, долитащи от къщата, заглушаваха интересния за мене разговор.

— Славен кон имаш ти! — казваше Азамат. — Ако аз бях стопанин в къщи и имах табун от триста кобили, бих дал половината за твоя бегач, Казбич!

„А, Казбич!“ — помислих си аз и си спомних ризницата.

— Да — отвърна Казбич, като помълча малко, — в цяла Кабарда няма да намериш такъв. Веднъж — това беше на отсрещния бряг на Терек, отивах с абреците да отпъдим руските табуни; не ни провървя и се пръснахме кой където види. След мен летяха четирима казаци; вече чувах зад себе си виковете на гяурите, а пред мене беше гъста гора. Прилегнах аз на седлото, оставих се на аллаха и за пръв път в моя живот оскърбих коня си с удар на камшик. Като птица се гмурна той между клоните; остри шипове късаха дрехите му, сухите клони на карагача^[6] ме шибаха по лицето. Моят кон прескачаше през пъница, разкъсваше с гърди храстите. По-добре беше да го оставя на края на гората и да се скрия в нея, но ми беше жал да се разделя с него — и пророкът ме възнагради за това. Няколко куршума пропищяха над главата ми; аз вече чувах как слезлите от конете казаци тичаха по следите ми... Изведнъж пред мене дълбок ров; моят бегач се позамисли — и скокна. Задните му копита не можаха да се задържат на отсрещния бряг и той увисна на предните си крака. Аз разпуснах юздите и полетях в рова; това спаси моя кон: той излезе. Казаците видяха всичко това, само че нито един не се спусна да ме дири: те навярно мислеха, че смъртно съм се ударил, и аз чух как хукнаха да ловят коня. Сърцето ми се обля с кръв. Запълзях по гъстата трева из рова и гледам: гората свършила, няколко казаци излизат от нея на поляната и ето изскача право срещу тях моят Карагъоз; всички се спуснаха по него с вик; дълго, дълго го гониха, особено един от тях на два пъти а-ха да метне примамката на шията му; аз затреперих, наведох очи и почнах да се моля. След няколко мига ги вдигам и виждам: моят Карагъоз лети, развял опашка, волен като вятъра, а

гяурите далеко един след друг се влачат по степта на измъчените си коне. Валлах! Това е истината, самата истина! До късна нощ седях аз в своя ров. Изведнъж, какво мислиш, Азамат? Чувам в мрака, тича по брега на рова кон, пръхти, цвили и удря копита в земята; познах гласа на моя Карагъоз: това беше той, моят другар!... Оттогава не сме се разделяли.

И чуваше се как той пляскаше с ръка гладката шия на своя бегач и го наричаше с разни нежни имена.

— Ако имах табун от хиляда кобили — каза Азамат, — целия бих ти го дал за твоя Карагъоз.

— Йок, не искам — отвърна равнодушно Казбич.

— Слушай, Казбич — умилкваше се около него Азамат, — ти си добър човек, ти си храбър джигит, а моят баща се страхува от руснаците и не ме пуска в планината; дай ми твоя кон и аз ще направя всичко, каквото пожелаеш: ще ти открадна от баща си най-хубавата пушка или сабя, каквато пожелаеш — а сабята му е истинска гурда^[7]: допри острието до ръката си, сама ще се впие в тялото ти, а ризница като твоята нищо не е за нея.

Казбич мълчеше.

— Още първия път, щом видях твоя кон — продължаваше Азамат, — когато се виеше под тебе и подскачаше с издути ноздри, и кремъците като искри летяха изпод копитата му, в моята душа стана нещо неразбираемо и оттогава всичко ми е омразно: най-добрите бегачи на моя баща гледах с презрение, срам ме беше да се показвам на тях и тъга ме обхвана; и натъжен седях аз на скалата по цели дни, и всяка минута в мислите ми се явяваше твоят вран бегач със стройната си походка, със своя гладък, прав като стрела гръб; той ме гледаше в очите с бойките си очи, като че искаше да ми продума. Аз ще умра, Казбич, ако не ми го продадеш! — каза Азамат с разтреперан глас.

Счу ми се, че заплака; а трябва да ви кажа, че Азамат беше страшно упорито хлапе и никога с нищо не можеш да изтръгнеш сълзи от него, дори когато беше по-малък.

В отговор на неговите сълзи се чу нещо като смях.

— Слушай! — каза с твърд глас Азамат. — Ти виждаш, че на всичко се решавам. Искаш ли да открадна за тебе сестра си? Как танцува тя! Как пее! А бродира със злато — чудо! И турският падишах не е имал такава жена... Искаш ли? Причакай ме утре през нощта там

в клисурата, при бързия поток: аз ще мина там с нея за съседния аул — и тя е твоя. Нима Бела не струва колкото твоя кон?

Дълго, дълго мълча Казбич; най-последно вместо отговор полугласно проточи старинна песен^[8]:

*Много красавици тука цъфтят,
като звезди им очите горят.
Сладко да любиш тях — участ завидна;
но волността е по-весела, свидна.
С злато ще купиш три чудни жени,
с нищо се бързия кон не цени:
с вихъра в ширната степ той се мери,
нито изменя той, ни лицемери.*

Напразно го молеше Азамат да се съгласи; и плака, и умилква му се, и кле се; най-последно Казбич нетърпеливо го прекъсна:

— Махай се оттука, безумен хлапак! Ти ли ще яздиш моя кон? Още на първите три крачки той ще те хвърли и ще си разбиеш тила в камъните.

— Мене! — викна разярен Азамат и желязото на детския кинжал зазвъня по ризницата. Силна ръка го отблъсна далече и той така се удари в плета, че целият плет се раздруса. „Сега ще се започне една...!“ — помислих си аз, хукнах към конюшнията, обюздах нашите коне и ги изведох в задния двор. След две минути в къщата се вдигна ужасен шум. Ето какво се беше случило: Азамат изтичал там с разкъсан бешмет и казал, че Казбич искал да го заколи. Всички скочили, хванали се за оръжието — и почна веселбата! Вик, шум, стрелба; само че Казбич вече беше на коня си и се въртеше сред тълпата по улицата, същ дявол, като се пазеше с шашката си.

— Слушай, аговете се ритат, магаретата теглят! — казах аз на Григорий Александрович, като го хванах за ръката. — Не е ли по-добре да се омитаме?

— Почакайте да видим как ще свърши.

— Ами то се знае, ще се свърши лошо; у тези азиатци все така става: насмучат се с буза и почне клане! — Качихме се на конете си и препуснахме към дома.

— А какво стана с Казбич? — попитах аз нетърпеливо щабскапитана.

— Ами какво може да се направи на този народ! — отвърна той, като допиваше чашата с чай. — Измъкнал се!

— И без да бъде ранен? — попитах аз.

— Че господ го знае! Не мрат те, разбойниците! Виждал съм ги аз такива, например: целият надупчен като решето с щикове, а все маха шашката. — След късо мълчание щабскапитанът продължи, като тропна с крак: — Никога няма да си простя едно нещо: дяволът ме накара, като пристигнах в крепостта, да разкажа на Григорий Александрович всичко, което чух, когато седях зад стобора; той се посмя — такъв един хитрец! — но започна нещо да крои.

— Но какво измисли? Разправете, моля ви се.

— Е, няма какво да се прави! Щом като почнах да разправам, трябва да продължа.

След три-четири дни пристига Азамат в крепостта. Както обикновено се отби при Григорий Александрович, който всякога го гощаваше със сладкиши. Аз бях там. Поведе се разговор за коне и Печорин почна да хвали коня на Казбич: че той е такъв един буен, красив като дива коза — ех, просто според неговите думи такъв по целия свят няма.

Засвяткаха очичките на татарчето, а Печорин като че не забелязва; аз заговоря за нещо друго, а той веднага обръща разговора за коня на Казбич. Тази история продължаваше всеки път, щом дойдеше Азамат. След три седмици почнах да забелязвам, че Азамат бледнее и съхне, както става от любов в романите. Що за чудо?...

А видите ли, аз после узнах цялата работа: Григорий Александрович дотолкова го раздразнил, че просто го отчаял. Веднъж той току му казал:

— Виждам, Азамат, че много ти е харесал този кон, а пък няма да го видиш, както няма да видиш тила си! Слушай, кажи, какво би дал на оня, който би ти го подарил?...

— Всичко, каквото поиска — отвърнал Азамат.

— В такъв случай ще го имаш, само че при едно условие... Закълни се, че ще го изпълниш...

— Кълна се... Закълни се и ти!

— Добре! Кълна се, ти ще имаш коня; само че за него ти трябва да ми дадеш сестра си Бела: Карагъоз ще бъде нейният откуп. Надявам се, че търгът е изгоден за тебе.

Азамат мълчал.

— Не искаш ли? Е, както искаш! Мислех, че си мъж, а ти си бил още дете: рано е още да яздиш кон...

Азамат пламнал.

— А баща ми? — казал той.

— Нима той никога не заминава?

— Вярно...

— Съгласен ли си?...

— Съгласен съм — прошепнал Азамат, смъртноблед. — Но кога?

— Първия път, щом Казбич дойде тука; той ми обеща да докара десетина овни; останалото е моя работа. Внимавай, Азамат!

И ето те свършиха тая работа... Откровено казано, лоша работа! Аз после казах това на Печорин, ала той само ми отвърна, че дивата черкезка трябва да бъде щастлива, задето има такъв мил мъж като него, защото според тях той все пак е неин мъж, и че Казбич е разбойник, който трябвало да бъде наказан. Съдете сами, какво можех да възразя на това... Но тогава аз нищо не знаех за техния заговор. Веднъж пристигна Казбич и пита не ни ли трябва овни и мед; заръчах му да ги докара на другия ден.

— Азамат! — казал Григорий Александрович. — Утре Карагъоз е в моите ръце; око тази нощ Бела не бъде тук, няма да видиш коня...

— Добре! — отвърнал Азамат и хукнал към аула.

Вечерта Григорий Александрович се въоръжи и излезе от крепостта; как са уредили тази работа, не знам — чак през нощта двамата се върнали и часовоят видял, че през седлото на Азамат лежала жена, чиито ръце и крака били свързани, а главата обвита с яшмак.

— Ами коня? — попитах аз щабскапитана.

— Ей сега, ей сега. На другия ден рано сутринта пристигна Казбич и докара десетина овни за продан. Като привърза коня си за стобора, той влезе при мене; аз го почерпих с чай, защото, макар и разбойник, той все пак беше мой кунак^[9].

Почнахме да бържим за това-онова... Изведнъж, гледам, Казбич трепна, лицето му пребледня — и към прозореца: но прозорецът за

нещастие гледаше към задния двор.

— Какво ти става? — попитах.

— Моят кон!... Конят ми! — каза той, целият разтреперан.

Наистина и аз чух тропот от копита: „Навярно някой казак е пристигнал...“

— Не! Урус яман, аман!^[10] — зарева той и лудо се хвърли навън като дива пантера. С два скока беше вече на двора; при вратата на крепостта часовоят му прегради пътя с пушката си; той прескочи през пушката и хукна по пътя... Далече се виеше прах — Азамат летеше на бързия Карагъоз; както тичаше, Казбич измъкна пушката от калъфа и гръмна. За минута остана неподвижен, докато се убеди, че не е улучил; после заръмжа, удари пушката в един камък, разби я на парчета, повали се на земята и зариде като дете... Около него се насъбра народ от крепостта — той никого не забелязваше; постояха, поприказваха и се върнаха назад; аз заповядах да турят до него парите за овните — той не го докосна, лежеше по очи, като мъртъв. Ще ми повярвате ли, така лежа до късна нощ и цяла нощ!... Чак на другата сутрин дойде в крепостта и почна да пита за името на похитителя. Часовоят, който видял как Азамат отвързал коня и избягал с него, не сметна за нужно да скрива. При това име очите на Казбич засвяткаха и той се упъти към аула, дето живееше бащата на Азамат.

— А бащата какво направи?

— Та там е работата я, че Казбич не го намерил: той заминал някъде за пет-шест дни, иначе би ли могъл Азамат да отмъкне сестра си?

А когато бащата се завърнал, нямало ни дъщеря му, ни сина му. Такъв хитрец: сетил се, че ще му отиде главата, ако го хванат. Така се и загуби оттогава: навярно се е присъединил към някоя абрешка шайка и е сложил буйната си глава оттатък Терек или Кубан; така му се пада!

Да си призная и аз доста си изпатих. Щом узнах, че черкезката е при Григорий Александрович, надянах еполети, шпага и отидох при него.

Той лежеше в първата стая върху леглото, подложил под тила едната си ръка, а в другата държеше изгасналата лула; вратата за другата стая беше заключена с кофар и ключа го нямаше в кофара. Аз веднага забелязах всичко това... Почнах да кашлям и да почуквам с токове по прага — но той се преструваше, че не чува.

— Господин прапорщик! — казах аз, колкото може по-строго.
— Нима не виждате, че съм дошъл при вас?

— Ах, здравейте, Максим Максимич! Не желаете ли една лула тютюн? — отвърна той, без да стане.

— Извинявайте аз не съм Максим Максимич: аз съм щабскапитанът.

— Все едно. Не желаете ли чай? Ако знаехте каква грижа ме измъчва!

— Всичко зная — отвърнах аз и се приближих до кревата.

— Толкоз по-добре: аз нямам настроение да разправам.

— Господин прапорщик, вие сте извършили провинение, за което и аз може да отговарям...

— Е, стига де! Голяма работа! Нали отдавна всичко делим по равно.

— Що за шеги? Дайте си шпагата!

— Митка, шпагата!...

Митка донесе шпагата. Като изпълних дълга си, аз седнах до него на кревата и казах:

— Слушай, Григорий Александрович, признай си, че това не е хубаво.

— Кое не е хубаво?

— Ей това, че отъмкна Бела... Ах, този мошеник Азамат!... Е, признай си — казах му аз.

— Ами като ми харесва?...

Какво да му отговориш на това?... Аз се обърках. Но след известно мълчание му казах, че ако бащата почне да я иска, трябва да му я върне.

— Съвсем не трябва!

— Но ако узнае, че е тука?...

— Че как ще узнае?

Аз пак се обърках.

— Слушайте, Максим Максимич! — каза Печорин, като се понадигна. — Вие сте добър човек, ако върнем дъщерята на този дивак, той ще я заколи или продаде. Работата е свършена, не бива насила да я разваляме; оставете я при мене, а вие задръжте моята шпага...

— Че покажете ми я — казах аз.

— Тя е зад тази врата; само че и аз сега напразно исках да я видя: седи в ъгъла, загърната в яшмака си, не говори и не гледа: плашлива като дива коза. Аз наех кръчмарката — тя знае татарски, ще се грижи за нея и ще я привикне към мисълта, че е моя, защото на никой друг няма да принадлежи, освен на мене — прибави той и удари с юмрук по масата. Аз и с това се съгласих... Какво можех да правя? Има хора, с които непременно трябва да се съгласяваш.

— И какво? — попитах аз Максим Максимич. — Наистина ли тя се привърза към него, или закрея в неволя, от тъга по родния край?

— Моля ви се, защо пък от тъга по родния край? От крепостта се виждаха същите планини, които се виждаха и от нейния аул, а на тези диваци повече нищо не им трябва. Освен това Григорий Александрович всеки ден ѝ подаряваше по нещо; първите дни тя мълчаливо, гордо отблъскваше подаръците и тогава те оставаха за кръчмарката и възбуждаха нейното красноречие. Ах, подаръците! Какво не прави жената за едно шарено парцалче!... Но да оставим това... Дълго се мъчи с нея Григорий Александрович; през това време учеше татарски и тя почна да разбира нашия език. Малко по малко свикна да го гледа, отначало изпод вежди, крадешком, и все тъжеше, напиваше полугласно свои песни, така че понякога и на мене ми ставаше мъчно, като я слушах от съседната стая. Никога няма да забравя една сцена: минавах покрай тях и погледнах през прозореца; Бела седеше върху миндера, отпуснала глава на гърдите си, а Григорий Александрович стоеше пред нея.

— Слушай, мой ангел — казваше той, — ти знаеш, че рано или късно трябва да станеш моя — тогава защо само се мъчиш? Нима обичаш някакъв чеченец? Ако е така, още сега ще те пусна да си отидеш у дома. — Тя трепна едва видимо и поклати глава. — Или — продължаваше той — съм ти съвсем омраzen? — Тя въздъхна. — Или твоята вяра ти забранява да ме обичаш? — Тя побледня и мълчеше. — Повярвай ми, аллах е един и същ за всички племена и ако позволява на мене да те обичам, защо да забранява на тебе да ми отвърнеш с взаимност? — Тя го погледна внимателно в лицето, сякаш поразена от тази нова мисъл; очите ѝ изразиха недоверчивост и желание да се убеди. Ех, какви очи! Светеха като два въглена. — Слушай, мила, добра Бела! — продължаваше Печорин. — Ти виждаш колко те обичам; готов съм всичко да дам, за да те развеселя: искам да бъдеш

щастлива; а продължаваш ли да тъжиш, ще умра. Кажи ми, ще бъдеш ли по-весела?

Тя се замисли, без да сваля от него черните си очи, после се усмихна ласкаво и кимна с глава в знак на съгласие. Той я хвана за ръката и почна да я уговаря да го целуне; тя слабо се защищаваше и само повтаряше: „Молиа, молиа, не треба, не треба.“ Той почна да настоява; тя се разтрепери, заплака.

— Аз съм твоя пленница — казваше тя, — твоя робиня; разбира се, ти можеш да ме принудиш — и пак сълзи.

Григорий Александрович се удари с юмрук по челото и изскочи в другата стая. Аз отидох при него; той със скръстени ръце тъжно се разхождаше напред-назад.

— Какво, приятелю? — казах му.

— Дявол, а не жена! — отвърна той. — Но ви давам честната си дума, че тя ще бъде моя...

Поклатих глава.

— Хващате ли се на бас? — каза той. — След седмица!

— Съгласен!

Хванахме се на бас и се поделихме.

На другия ден веднага изпрати специален човек в Кизляр за разни покупки; той донесе цял куп най-различни персийски платове.

— Какво мислите, Максим Максимич? — попита ме той, като показваше подаръците. — Ще устои ли азиатската хубавица срещу такава батарея?

— Вие не познавате черкезките — отвърнах, — те съвсем не са като грузинките или задкавказките татарки — съвсем не са такива. Те си имат свои принципи, другояче са възпитани.

Григорий Александрович се усмихна и почна да си свирука някакъв марш.

А излезе, че аз бях прав: подаръците подействуваха само наполовина; тя стана по-ласкава, по-доверчива — и само толкова; така че той се реши на последното средство. Една сутрин заповяда да му оседлят коня, облече се по черкезки, въоръжи се и влезе при нея.

— Бела! — каза той. — Ти знаеш колко те обичам. Реших се да те отвлека, защото мислех, че като ме опознаеш, ти ще ме обикнеш; излъгах се — прощавай! Остани пълна господарка на всичко, което имам; ако искаш, върни се при баща си — свободна си. Аз съм виновен

пред тебе и трябва да се накажа; прощавай, отивам — къде? Сам не зная! Може би не дълго ще търся куршума или удара на шашката: тогава спомни си за мене и ми прости. — Той се извърна и й протегна ръка за сбогом. Тя не пое ръката му, мълчеше. Аз стоях зад вратата и можех през пролуката да разгледам лицето ѝ: дожаля ми — такава смъртна бледност покриваше това мило личице! Като не чу отговор, Печорин направи няколко крачки към вратата; той трепереше — и да ви кажа ли? Мисля, че беше в състояние да изпълни наистина онова, за което говореше на шега. Такъв човек беше, господ го знае! Но едва се докосна до вратата, тя скочи, зариде и се хвърли на шията му. Ще ми повярвате ли? И аз, стоейки зад вратата, се разплаках, тоест знаете, не че заплаках, а така — глупост!...

Щабскапитанът замълча.

— Па да си призная — каза той после, като дърпаше мустаците си, — стана ми досадно, че мене никога нито една жена не ме е обичала така.

— И продължително ли беше тяхното щастие? — попитах аз.

— Да, тя ни призна, че от оня ден, когато видяла Печорин, той често ѝ се явявал насън и че нито един мъж никога не ѝ е правил толкова впечатление. Да, те бяха щастливи!

— Колко скучно е това! — възкликнах неволно. Всъщност аз очаквах трагична развръзка и изведнъж така неочаквано да се измамят надеждите ми!... — Но няма — продължавах аз — бащата не се сети, че тя е при вас, в крепостта?

— Тоест, изглежда, той подозираше. След няколко дни узнахме, че старецът е убит. Ето как се случило това...

Вниманието ми отново се пробуди.

— Трябва да ви кажа, Казбич си въобразил, че уж Азамат със съгласието на баща си е откраднал коня му, поне аз така предполагам. И ето веднъж той го причакал по пътя, на две-три версти от аула; старецът се връщал след напразно дирене на дъщеря си, уздените^[11] му изостанали — било по мръкнало, — той яздел замислено, бавно, когато изведнъж Казбич като котка се измъкнал из храсталака, скочил отзад върху коня му, с един удар с кинжала си го свалил на земята, хванал юздите — и офейкал; някои от уздените видели това от близкото възвишение; спуснали се да го догонят, но не го стигнали.

— Той се самовъзнаградил за загубата на коня и отмъстил — казах аз, за да предизвикам мнението на моя събеседник.

— Разбира се, според тях — каза щабскапитанът — той беше напълно прав.

Мене неволно ме порази способността на руския човек да се приспособява към обичаите на онези народи, сред които му се случва да живее; не зная, достойно за порицание или похвала е това свойство на ума, но то доказва неимоверната му гъвкавост и присъствие на оня ясен, здрав смисъл, който прощава злото навред, дето вижда, че е необходимост или е невъзможно да се унищожи.

Между другото чаят беше изпит; отдавна запрегнатите коне измръзнаха от студ на снега; месецът бледнееше на запад и беше вече готов да се потопи в своите черни облаци, които висяха на далечните върхове като парцали от разкъсана завеса. Ние излязохме от саклята. Въпреки предсказанието на моя спътник времето се проясни и обещавахе едно тихо утро; звездните хороводи се оплитаха на чудни фигури върху далечния небосклон и гаснеха един след друг, колкото повече бледният отблясък на изтока се разливаше по тънморавия свод, като постепенно озаряваше стръмните склонове на планините, покрити с девствени снегове. Надясно и наляво се чернееха мрачни тайнствени пропасти и мъглите, като се кълбяха и извиваха като змии, пропълзяваха нататък по пукнатините на съседните скали, сякаш чувствуваха и се плашеха от приближаването на деня.

Тихо беше всичко на небето и на земята, както е в сърцето на човека в минута на утринна молитва; понякога само полъхваше студен вятър от изток и подигаше покритите със скреж гриви на, конете. Ние тръгнахме на път; пет мършави кранти с мъка влачеха нашите талиги по лъкатушещия път на Гуд планина; ние вървахме пеш отзад, като подлагахме камъни под колелата, когато конете се изморяваха; пътят сякаш водеше към небето, защото, доколкото очите можеха да видят, той все се издигаше и най-после се губеше в облака, който още от вчера почиваше на върха на Гуд планина като ястреб в очакване на плячка; снегът хрущеше под краката ни; въздухът ставаше толкова рядък, че беше трудно да се диша; кръвта непрекъснато нахлуваше в главата, но в същото време някакво радостно чувство се разля по всичките ми жили и ми стана някак весело, че съм тъй високо над света: детско чувство, не споря, но като се отдалечаваме от условията

на обществото и се приближаваме до природата, ние неволно ставаме деца; всичко придобито отпада от душата и тя отново става такава, каквато е била някога и навярно пак ще бъде един ден. Оня, комуто се е случвало като на мене да скита по пустинните планини и дълго-дълго да се вглежда в техните своенравни образи и жадно да гълта животворния въздух, разлян из техните клисури, той непременно ще разбере моето желание да предам, да разправа, да нарисувам тези вълшебни картини. Ето най-после се изкачихме на Гуд планина, спряхме се и се огледахме: върху нея висеше сив облак и неговият студен дъх заплашваше с близка буря; но на изток беше все така ясно и златисто, че ние, тоест аз и щабскапитанът, съвсем забравихме за него... Да, и щабскапитанът: в простите сърца чувството за красотата и величието на природата е стократно по-силно и по-живо, отколкото в нас, възторжените разказвачи на думи и на книга.

— Вие сигурно сте свикнали с тези великолепни картини? — казах му аз.

— Е да, и със свиренето на куршума може да се свикне, тоест да се свикне да се скрива неволното биене на сърцето.

— Аз съм слушал, че, напротив, за някои стари воини тази музика е дори приятна.

— Разбира се, ако щете, и приятно е; все пак само затова, че сърцето бие по-силно. Погледнете — прибави той, като сочеше на изток — какъв край е!

И наистина такава панорама едва ли ще ми се удаде да видя другаде: под нас лежеше Койшаурската долина, пресичана от Арагва и друга рекичка като от две сребърни нишки; синкава мъгла пълзеше по нея и бягаше в съседните теснини от топлите лъчи на утрото; наляво и надясно гребените на планината, един от друг по-високи, се пресичаха, простираха, покрити със сняг и храсталак; по-нататък същите планини, но две, прилични една на друга скали няма — и всичките тези снегове горяха с румен блясък така весело, така ярко, че просто ти се иска да останеш тук завинаги; слънцето едва се показва иззад тъмносинята планина, която само навикналото око би могло да различи от буреносния облак; но над слънцето имаше кървава лента, на която моят другар обърна особено внимание.

— Аз ви казвах — извика той, — че днес ще има лошо време; трябва да бързаме, иначе може да ни завари на Крестова. Тръгвайте! —

завика той на коларите.

Турихме синджири под колелетата вместо спирачки, за да не се подхлъзват, хванахме конете за юздите и почнахме да се спускаме; отдясно имаше скала, отляво такава пропаст, че цялото осетинско село на дъното ѝ изглеждаше като гнездо на лястовички; аз потреперих, като си помислих, че често тук, в глуха нощ, по този път, дето две талиги не могат да се разминат, някой куриер десет пъти в годината минава, без да слиза от своята друсаща кола. Единият от нашите колари беше руски ярославски селянин, другият осетин: осетинът водеше средния кон за юздите с всичката възможна предпазливост, като отпегна преди това страничните, а нашият безгрижен руснак дори не слезе от каруцата! Когато му забелязах, че би могъл да се обезпокои поне за моя куфар, за който аз съвсем не бих желал да пълзя в тази бездна, той отговори: „И, господарю! Бог ще ни помогне да стигнем не по-зле от тях: на нас това не ни е първица.“ И той беше прав: ние наистина бихме могли и да не стигнем, но все пак стигнахме, и ако всички хора повече разсъждаваха, биха се убедили, че животът не си струва да се грижим толкова много за него...

Но може би искате да знаете края на историята с Бела? Първо, аз пиша не повест, а пътни бележки: следователно не мога да накарам щабскапитана да разправя, преди сам той да почне разказа. И така, почакайте или ако искате, прелистете няколко страници, само че не ви съветвам да правите това, защото преминаването през Крестова планина (или както я наричаше ученият Гамба, е le Mont St.-Christophe) е достойно за вашето любопитство. И така ние се спуснахме от Гуд планина в Чертова долина... Виж ти романтично име! Вие вече виждате гнездото на злия дух между непристъпните скали — грешите: названието Чертова долина произлиза от думата „черта“, а не от „чёрт“^[12] — тъй като тука е била някога границата на Грузия. Тази долина беше затрупана със снежни преспи, които твърде живо напомняха Саратов, Тамбов и други мили места на нашето отечество.

— Ето и Крестова — каза ми щабскапитанът, когато слязохме в Чертова долина, като сочеше хълма, покрит с пелена от сняг; на върха му се чернееше каменен кръст и край него минаваше едва-едва забележим път, по който минават само тогава, когато страничният е засипан със сняг; нашите колари заявиха, че срутвания още няма и

като хванаха конете, поведоха ни наоколо. При завоя срещнахме пет души осетини; те ни предложиха услугите си и като се хванаха за колелетата, с вик почнаха да бутат и придържат нашите каручки. И наистина пътят е опасен: отдясно над нашите глави висяха буци сняг, готови сякаш при първия напор на вятъра да се срутят в пропастта; тесният път тук-там беше покрит със сняг, който на някои места се сипеше под краката, на други се превръщаше на лед от действието на слънчевите лъчи и нощните студове, така че ние самите с мъка се промъквахме; конете падаха; отляво зееше дълбока пукнатина, дето течеше поток, който ту се скриваше под ледената кора, ту с пяна подскачаше по черните камъни. За два часа едва смогнахме да обходим Крестова планина — две версти за два часа! Между това облаците се спуснаха, заваля градушка, сняг; вятърът, вмъквайки се в клисурата, ревеше, свиреше като Славея-Разбойник и скоро каменният кръст се скри в мъглата, чиито вълни, една от друга по-гъсти и припрени, налитаха от изток... Тук трябва да кажем, че за този кръст съществува странно, но всеизвестно предание; уж бил го поставил император Петър 1, когато минавал през Кавказ; но, първо, Петър е бил само в Дагестан и, второ, на кръста е написано с големи букви, че е поставен по заповед на генерал Ермолов, а именно в 1824 година. Но преданието, независимо от надписа, така се е вкоренило, че наистина не знаеш на какво да вярваш, още повече, че не сме свикнали да вярваме на надписи.

Трябваше да слизаме още пет версти по заледените скали и топящия се сняг, за да стигнем станция Коби. Конете се измъчиха, ние измръзнахме; вилицата бучеше все по-силно и по-силно, също като нашата родна, северната; само че нейните диви напеви бяха по-печални, по-отчаяни. „И ти, изгнанице — мислех си аз, — плачеш за своите широки, волни степи! Там има де да размахваш студените си крила, а тук ти е душно и тясно като на орела, който с крясък се блъска в решетката на желязната си клетка.“

— Лошо! — говореше щабскапитанът. — Гледайте, наоколо нищо не се вижда, само мъгла и сняг; току-виж, сме паднали в пропастта или сме заседнали в някое затънтено място, а там по-надолу навярно Вайдара така се е разиграла, че не можеш я и мина. Ох, тази пуста Азия! Едни хора, едни рекички — на нищо не можеш да се довериш!

Коларите с викове и ругатни пердашеха конете, които пръхтяха, опираха се и не искаха за нищо на света да мръднат от мястото си въпреки красноречието на камшиците.

— Ваше благородие — каза най-последен един, — то сега до Коби няма да стигнем; няма ли да заповядате, докато може, да свием наляво? Ето там на склона нещо се чернее — навярно са сакли: там винаги се спират пътниците, когато е лошо времето; те казват, че ще ни преведат, ако им дадете за почерпка — прибави той, като сочеше осетините.

— Зная, братче, зная и без тебе! — каза щабскапитанът. — Ах, тези мошеници! Използват всеки случай, само да смъкнат за водка.

— Признайте обаче — казах аз, — че без тях щяхме да бъдем по-зле.

— Така е, така е — измърмори той, — омръзнаха ми тези водачи. Веднага подушват, кога без тях не можем да се оправим и скубят колкото могат.

Свихме наляво и как да е, след много мъки, стигнахме до мизерния приют, който се състоеше от две сакли, направени от плочи и камъни и обградени също от такава стена. Дрипавите стопани ни приеха радостно. После узнах, че правителството им плаща и ги храни, при условие да приемат застигнатите от буря пътници.

— Всяко зло за добро! — казах аз, като седнах край огъня. — Сега ще ми доразкажете вашата история за Бела; сигурен съм, че не е свършила дотам.

— А защо сте така сигурен? — отвърна ми щабскапитанът, като примигваше с хитра усмивка.

— Защото не е в реда на нещата: което почва по необикновен начин, трябва и така да свърши.

— Познахте...

— Много се радвам.

— Добре ви е на вас да се радвате, а на мене ми е просто тъжно, като си спомня. Славно момиче беше тази Бела! Аз накрая така свикнах с нея, като с дъщеря, и тя ме обикна. Трябва да ви кажа, че аз нямам семейство: за баща си и майка си вече дванадесет години нямам известие, а да се ожения, не се сетих по-рано, пък сега вече, знаете, не върви; и се радвах, че намерих кого да глезя. Понякога тя ни пееше песни или танцуваше лезгинка... А пък как танцуваше! Виждал съм аз нашите губернски госпожици, а веднъж бях такована и в Москва в

благородното събрание, преди двадесет години — само че къде ти! Съвсем друго нещо са те!... Григорий Александрович я гиздеше като кукла, трепереше над нея и я галеше, и тя така разцъфна при него — чудо; от ръцете и лицето ѝ изчезна загара, бузите ѝ поруменияха... А каква беше понякога весела и все с мене, немирницата, си правеше шегички... Бог да ѝ прости!...

— А какво стана, когато ѝ съобщихте за смъртта на баща ѝ?

— Дълго криехме това от нея, докато свикна с положението си; а когато ѝ казахме, два дни си поплака и после забрави.

Четири месеца всичко вървя от добре по-добре. Григорий Александрович, аз вече мисля, че казах, страстно обичаше лова; преди нещо ей тъй го теглеше към гората за глигани или кози — а сега просто не излезе зад крепостния вал. Но ето, значи, гледам, почна отново да се замисля, ходи из стаята с ръце на гърба; после веднъж, без да каже някому, отишъл да стреля — цялата сутрин се губи; веднъж, втори път, все по-често и по-често... „Не е хубаво — помислих си, — навярно черна котка им е минала път!“

Една сутрин отивам при тях — като че сега е пред очите ми: Бела седеше на леглото в черен копринен бешмет, бледничка, такава една печална, че просто се изплаших.

— А къде е Печорин? — попитах.

— На лов.

— Днес ли отиде?

Тя мълчеше, като че ѝ беше трудно да проговори.

— Не, още вчера — каза тя най-после и въздъхна тежко.

— Да не се е случило нещо с него?

— Аз вчера целия ден мислих, мислих — отвърна тя през сълзи, — премислях си разни нещастия: ту ми си струваше, че го е ранил див глиган, ту че чеченец го е отвлякъл в планината... А сега вече ми се струва, че той не ме обича.

— Наистина, миличка, как можа да измислиш такава нещо!

Тя заплака, после гордо вдигна глава, изтри сълзите си и продължи:

— Ако не ме обича, кой му пречи да ме прати у дома? Аз не го принуждавам. Ако пък това продължава така, сама ще си отида: аз не

съм му робиня, аз съм княжеска дъщеря!...

Почнах да я уговарям:

— Слушай, Бела, но той не може цял живот да седи тука като пришит за роклята ти: той е млад човек, обича да гони дивеч — ще походи и ще си дойде; но ако ти тъжиш, скоро ще му омръзнеш.

— Вярно, вярно! — отвръщаше тя. — Ще бъда весела. — И с висок смях хвана дайрето си, почна да пее, да танцува и скача около мене; само че и това не беше за дълго, тя пак падна на леглото и закри лице с ръцете си.

Какво трябваше да я правя? Аз, знаете, никога не съм се разправял с жени; мислих, мислих с какво да я утеша и нищо не измислих; известно време и двамата мълчахме... Много неприятно положение!

Най-после ѝ казах:

— Искаш ли да идем да се поразходим по вала, времето е много хубаво! — Това беше през септември. И наистина денят беше чудесен, ясен и негорещ; всички планини се виждаха като на тепсия. Отидохме, походихме по крепостния вал мълчаливо назад и напред; най-после тя седна на един чим и аз седнах до нея. Наистина, смешно ми е да си спомня: грижех се за нея също като някоя бавачка.

Нашата крепост беше на високо място и гледката от вала беше прекрасна: от една страна широко поле, прорязано от няколко долчинки, завършващо с гора, която се разстиляше до самото възвишение на планината; тук-там по полето димяха аули, скитаха табуни; от другата страна бързаше малка рекичка и до нея беше прилепнал гъст храсталак, който покриваше каменистите хълмове, съединяващи се с главната верига на Кавказ. Ние седяхме на ъгъла на бастиона, така че можехме да виждаме всичко от двете страни. Ето, гледам: от гората излезе някой на сив кон, все по-близо и по-близо и най-после спря от другата страна на рекичката, на сто сажена от нас и почна да върти коня си като бесен. Какво ли е пък това!...

— Я погледни, Бела — казах аз, — ти имаш млади очи, какъв е този джигит: кого е дошъл да забавлява?...

Тя погледна и извика:

— Това е Казбич!

— Ах, разбойникът! Дошъл е да ни се надсмива или какво? — Вглеждам се, наистина Казбич: неговата мургава мутра, окъсан,

мръсен както винаги.

— Това е конят на баща ми — каза Бела и ме хвана за ръката; трепереше като лист и очите ѝ святкаха.

„Аха! — помислих си аз. — И в тебе, душичке, не стои мирно разбойническата кръв!“

— Я ела тука! — казах аз на часовоя. — Прегледай си пушката и ми свали онзи юнак — ще получиш сребърна рубла.

— Слушам, ваше високоблагородие; само че не стои на едно място...

— Заповядай му! — казах аз на смях...

— Ей, любезни! — почна да вика часовоят, като му махаше с ръка. — Почакай мъничко, какво се въртиш като пумпал?

Казбич наистина се спря и почна да се вслушва: навярно си е мислел, че ще започнем преговори с него — да има да взема!... Моят гренадир се прицели... буз!... не би — само пламна барутът на подсипа; Казбич смушка коня си и той отскочи настрана. Изправи се на стремената, извика нещо посвоему, заплаши с камшика си — и дим да го няма.

— Как не те е срам! — казах аз на часовоя.

— Ваше високоблагородие! Отиде да мре — отвърна той. — Такъв проклет народ не се убива изведнъж.

След четвърт час Печорин се върна от лов; Бела се хвърли на шията му и ни едно оплакване, ни един упрек за дългото отсъствие... Дори аз вече бях му се разсърдил.

— Моля ви се — казах, — ей сега оттатък реката беше Казбич и ние стреляхме по него; като нищо можеше да се сблъскате с него. Тези планинци са отмъстителен народ: мислите, той не се сеща, че вие все пак помогнахте на Азамат? Бас държа, че днес той позна Бела. Знам, че преди една година тя страшно му харесваше — самият той ми е говорил — и ако се надяваше да събере достатъчно откуп, навярно щеше да я поиска...

Печорин се замисли.

— Да — отвърна той, — трябва да бъдем по-предпазливи... Бела, от днес ти не трябва вече да ходиш по крепостния вал.

Вечерта имах с него дълго обяснение: яд ме беше, че той се беше променил към това нещастно момиче; не стига, че половината ден прекарваше на лов, но и отношението му към нея стана студено, рядко

я ласкаеше и тя видимо почна да съхне, лицето ѝ се удължи, големите ѝ очи помръкнаха. Понякога я попитам: „За какво въздъхна, Бела? Мъчно ли ти е?“ — „Не!“ — „Искаш ли нещо?“ — „Не!“ — „Да не ти е мъчно за близките ти?“ — „Аз нямам близки.“ Случваше се по цели дни освен „да“ и „не“ от нея нищо повече не можеш да откопчиш.

Ей за това почнах да му говоря. „Слушайте, Максим Максимич — отвърна той, — аз имам нещастен характер: възпитанието ли ме е направило такъв, бог ли така ме е създал, не зная; зная само, че ако аз съм причина за нещастията на другите, и самият аз съм не по-малко нещастен. Разбира се, това за тях е лоша утеха — но там е работата, че е така. В първата си младост, от минутата, когато се освободих от опеката на близките си, почнах бясно да се наслаждавам на всички удоволствия, които можеха да се доставят с пари, и, разбира се, тези удоволствия ми опротивяха. После се впуснах във висшето общество и скоро и то ми омръзна; влюбих се в светски хубавици и бях тях любим — но тяхната любов само дразнеше въображението и самолюбието ми, а сърцето оставаше празно... Почнах да чета, да се уча — и науките ми омръзнаха; видях, че нито славата, нито щастията ни най-малко не зависят от тях, защото най-щастливите хора са невежи, а славата е сполука и за да я постигнеш, трябва само да бъдеш ловък. Тогава ми стана скучно... Скоро ме преместиха на Кавказ; това е най-щастливото време от моя живот. Надявах се, че скуката не вирее под чеченските куршуми — напразно: след месец така свикнах с тяхното бръмчене и с близостта на смъртта, че наистина обръщах по-голямо внимание на комарите — и ми стана още по-скучно от преди, защото загубих почти последната надежда. Когато видях Бела у дома, когато за пръв път, държейки я на коленете си, целувах черните ѝ къдрици, аз, глупакът, помислих, че тя е ангел, пратен ми от състрадателната съдба... Пак се излъгах: любовта на дивачката не е много по-добра от любовта на знатните госпожици; невежеството и простосърдечията на едната също така омръзва, както и кокетството на другата. Ако искате да знаете, аз още я обичам, благодарен съм ѝ за няколкото твърде сладки минути и ще си дам живота за нея, само че ми е скучно с нея... Глупак ли съм или злодей, не зная; но вярното е, че и аз съм достоен за съжаление, може би повече, отколкото тя: душата ми е покварена от света, въображението ми е неспокойно, сърцето ненаситно; на мене всичко ми е малко; към скръбта също лесно привиквам, както към

наслаждението, и от ден на ден животът ми става по-празен; остава ми едно средство: да пътешествувам. Щом ми се удаде възможност, ще тръгна — само че не в Европа — боже упаси! — ще ида в Америка, в Арабия, в Индия — дано умра някъде по пътя! Във всеки случай уверен съм, че тази последна утеха няма да се изтощи скоро благодарение на бурите и лошите пътища.“ Така той дълго говори и неговите думи се врязаха в паметта ми, защото за пръв път чувах подобно нещо от двадесет и пет годишен човек и, дай боже, за последен... Какво е това чудо! Кажете ми, моля ви се — продължи щабскапитанът, като се обръщаше към мене, — ето вие, струва ми се, сте били в столицата, и то неотдавна: тамошната младеж цялата ли е такава?

Отвърнах, че има много хора, които говорят същото; че има вероятно и такива, които говорят истината, че разочарованието впрочем като всички моди, почнало от висшите слоеве на обществото, е слязло към низшите, които го доизносват, и че днес онези, които всъщност повече от всички скучаят, се мъчат да скрият това нещастие като порок. Щабскапитанът не разбра тези тънкости, поклати глава и се усмихна лукаво.

— Ама, види се, французите въведоха тази мода да се скучае?

— Не, англичаните.

— Аха, видиш ли ти!... — отвърна той. — Та те винаги са били отчаяни пияници!

Неволно си спомних за една московска госпожа, която твърдеше, че Байрон не е бил нищо друго освен един пияница. Впрочем забележката на щабскапитана беше по-извинителна: за да се въздържа от пиенето, той, разбира се, се мъчеше да увери себе си, че всички нещастия идват от пианството.

Между другото той продължи своя разказ:

— Казбич не дойде вече. Само че, не зная защо, не можах да избия от главата си мисълта, че той не току-така дохожда и замисля нещо лошо.

Веднъж Печорин ме придумва да отида с него на лов за глигани; дълго отказвах — за мен глиганите не бяха нищо особено. Все пак ме отмъкна със себе си. Взехме четири-пет войника и заминахме рано сутринта. До десет часа се вряхме из тръстиките и из гората — никакъв звяр. „Ей, няма ли да се връщаме? — казах аз. — Защо да се

инатим? Явно, че днес не ни върви!“ Само Григорий Александрович въпреки горещината и умората не искаше да се върне без плячка... Такъв човек беше: каквото намисли — трябва да стане; види се, като малък е бил разглезен от майка си... Най-после по пладне намерихме проклетия глиган; бум! Бум!... — не улучихме: избяга в тръстиките... Никак не ни вървеше!... Та като починахме малко, тръгнахме си за дома.

Яздехме един до друг мълчаливо, отпуснали юздите, и бяхме вече почти до самата крепост; само един храсталак я затуляше от нас. Изведнъж — изстрел... Ние се спогледахме: порази ни еднакво подозрение... Тутакси препуснахме по посока на изстрела — гледаме: на вала войници се събрали на купчина и сочат към полето, там стремглаво лети конник и държи нещо бяло на седлото си. Григорий Александрович извика не по-лошо от кой да е чеченец; измъкна пушката от калъфа и препусна; аз — след него.

За щастие поради несполучливия лов нашите коне не бяха изморени: летяха като стрели и с всеки миг все повече и повече приближавахме... И най-после аз познах Казбич, само че не можах да разбера какво държи пред себе си. Изравних се с Печорин и му викам: „Това е Казбич!...“ Той ме погледна, кимна с глава и удари коня с камшика си.

Най-после се приближихме на пушечен изстрел от него; изморен ли беше конят на Казбич, или по-лош от нашите, но въпреки всичките си усилия не можеше много да напредва. Аз мисля, че в този момент той си е спомнил за своя Карагъоз...

Гледам: Печорин при пълен галоп почна да се цели... „Не стреляйте! — викам му аз. — Пазете заряда; и така ще го догоним.“ Ах, тази младеж! Винаги не навреме се горещи... Но гърмежът се разнесе и куршумът прониза задния крак на коня; както се беше засилил, той направи още десетина скока, спъна се и падна на колене. Казбич скочи и тогава видяхме, че държи в ръцете си жена, обвита в яшмак... Това беше Бела... нещастната Бела! Той почна да ни вика нещо на своя език и вдигна кинжала си над нея... Нямахме време за губене: аз гръмнах на свой ред, наслуки; куршумът сигурно попадна в рамото му, защото той изведнъж отпусна ръката си... Когато димът се разнесе, на земята лежеше раненият кон и до него Бела; а Казбич хвърли пушката си и като котка се закатери по храсталаците на

скалата; искаше ми се да го сваля оттам, но нямах готов заряд! Скочихме от конете и се спуснахме към Бела. Горкичката, тя лежеше неподвижно и кръвта ѝ течеше на струйки от раната... Такъв злодей: да беше я ударил поне в сърцето, изведнъж да свърши, а то в гърба... най-разбойническият удар! Тя беше в безсъзнание. Разкъсахме яшмака и превързахме раната колкото се може по-стегнато; напразно Печорин целуваше студените ѝ устни — нищо не можеше да я свести.

Печорин се качи на коня; аз я вдигнах от земята и криво-ляво я наместих при него на седлото; той я прегърна и тръгнахме обратно. След няколко минути мълчание Григорий Александрович ми каза: „Слушайте, Максим Максимич, така ние няма да я занесем жива.“ — „Вярно“ — казах аз и ние препуснахме с всички сили. Пред вратата на крепостта ни очакваше тълпа народ; внимателно пренесохме ранената в стаята на Печорин и пратихме за лекар. Той, макар да беше пиян, дойде; прегледа раната и каза, че повече от един ден няма да живее; но се излъга...

— Оздравя ли? — попитах аз щабскапитана, като го хванах за ръката, неволно зарадван.

— Не — отвърна той, — излъга се в това, че тя още два дни живя.

— Но обяснете ми, по какъв начин я е отмъкнал Казбич?

— Ами ето как: въпреки забраната на Печорин тя излязла от крепостта към рекичката. Било, знаете, много горещо; седнала на един камък и си спуснала краката във водата. Ето че Казбич я издебнал — хоп, сграбчил я, запушил ѝ устатата и я помъкнал в храсталака, а после скочил на коня си и офейкал! Тя все пак успяла да извика; часовете се разтичали, стреляли, но не го улучили, а ние тъкмо тогава довтасахме.

— Но защо Казбич е искал да я отвлече?

— Боже господи! Та тези черкези са известен крадлив народ: каквото им попадне, не могат да не го отмъкнат; може и да не им трябва, но пак ще го откраднат... Така си е! Още повече, че тя отдавна му харесваше.

— И Бела умря ли?

— Умря; само че дълго се мъчи, а и ние с нея бая се измъчихме. Към десет часа вечерта дойде на себе си; ние седяхме до леглото ѝ; щом отвори очи, почна да вика Печорин. „Аз съм тука, при тебе, моя джанечка (тоест, на наш език, душичке)“ — отвърна той, като я хвана

за ръката. „Аз ще умра!“ — каза тя. Почнахме да я утешаваме, казахме и, че лекарят е обещал да я излекува непременно; тя поклати глава и се обърна към стената: не ѝ се искаше да умира!...

През нощта почна да бълнува; главата и гореше, от време на време по цялото ѝ тяло пробягваха трескави тръпки; приказваше несвързани думи за баща си, брат си. Искаше ѝ се да отиде в планината, у дома си... После говореше също и за Печорин, наричаше го с разни нежни имена или пък го упрекуваше, че е разлюбил своята джанечка.

Той я слушаше мълчаливо, отпуснал глава в ръцете си; само че през цялото време не забелязах нито една сълза в очите му: наистина ли не можеше да плаче, или се владееше — не зная; колкото до мене, нищо по-жално от това не съм виждал.

Към разсъмване бълнуването мина; около един час лежа неподвижна, бледна и така отслабнала, че едва можеше да се забележи как диша; после ѝ стана по-добре и почна да говори, само че как смятате, за какво?... Такава мисъл идва наистина само на умиращи!... Почна да скърби, че не е християнка и че на оня свят душата ѝ никога няма да се срещне с душата на Григорий Александрович, и че друга жена ще бъде негова другарка в рая. На мене ми хрумна мисълта да я покръстим преди смъртта ѝ; предложих ѝ това; тя ме погледна нерешително и дълго не можа дума да продума; най-после отвърна, че ще умре с вярата, с която се е родила. Така измина целият ден. Как се промени през този ден! Бледите ѝ бузи хлътнаха, очите станаха големи, големи, устните горяха. Тя чувствуваше вътрешен огън, като че в гърдите ѝ имаше разтопено желязо.

Настъпи втората нощ; не мигнахме, не се отделяхме от леглото ѝ. Тя ужасно се измъчваше, стенеше и щом болката започваше да стихва, мъчеше се да увери Григорий Александрович, че ѝ е по-добре, придумваше го да отиде да спи, целуваше ръката му, не я изпускаше от своите. Към сутринта започна да чувствава предсмъртни мъки, взе да се мята, махна превръзката и кръвта отново потече. Когато превързахме раната, за минута се успокои и почна да моли Печорин да я целуне. Той коленичи пред кревата, вдигна главата ѝ от възглавницата и притисна своите устни към нейните изстиващи устни; тя здраво обви шията му с треперещите си ръце, сякаш с тази целувка искаше да му предаде своята душа... Не, хубаво направи, че умря!

Какво щеше да стане с нея, ако Григорий Александрович я оставеше? А това щеше да се случи рано или късно...

До обяд на следния ден беше тиха, мълчалива и послушна, както и да я мъчеше нашият лекар с топли компреси и лекарства... „Моля ви се! — казвах му аз. — Нали сам твърдяте, че непременно ще умре, тогава защо са всички тези ваши препарати?“ — „Все пак по-добре е, Максим Максимич — отвръщаше той, — да ми е чиста съвестта.“ Хубава съвест!

Следобед почна да я мъчи жажда. Отворихме прозорците, но навън беше по-горещо, отколкото в стаята; поставихме лед около леглото — нищо не помагаше. Аз знаех, че тази непоносима жажда е признак на приближаващия край и казах това на Печорин. „Вода, вода!...“ — говореше тя с пресипнал глас, като се надигна от леглото.

Той пребледня като платно, взе чашата, наля и ѝ я подаде. Аз закрих очите си с ръка и почнах да чета молитва, не помня каква... Да, приятелю, виждал съм много пъти как умират хората в лазаретите и на бойното поле, но това беше друго, съвсем друго!... И да си призная, още ми е мъчно, че преди смъртта си нито веднъж не си спомни за мене; а, струва ми се, обичах я като баща... Ех, бог да ѝ прости!... И право да си кажем: какво съм аз, та да си спомня за мене преди смъртта си?...

Щом изпи водата, стана ѝ по-леко, а след три-четири минути свърши. Турихме огледало до устните ѝ — нищо!... Изведох Печорин от стаята и отидохме на крепостния вал; дълго ходихме напред-назад един до друг, без да си кажем ни дума, скръстили отзад ръце; неговото лице нищо особено не изразяваше и мене ме хвана яд; на негово място бих умрял от мъка. Най-после той седна на земята, на сянка, и почна да чертае нещо с клечка по пясъка. Аз, знаете, повече за приличие исках да го утеша, почнах да му говоря; то вдигна глава и се засмя... Тръпки ме побиха от този смях... Отидох да поръчам ковчег.

Да си призная, по-скоро за да се поразея, се заех с това. Имах парче термалама^[13], обвих ковчега ѝ и го украсих с черкезките сребърни ширити, които Григорий Александрович ѝ беше купил.

На другия ден рано сутринта я погребяхме зад крепостта край рекичката, близо до мястото, дето за последен път беше седяла; около гробчето сега са се разраснали храсти от бели акации и бъз. Исках да поставя кръст, но знаете, неудобно: все пак тя не беше християнка...

— А какво стана с Печорин? — попитах аз.

— Печорин дълго не се чувствуваше добре, отслабна, нещастният, само че никога оттогава не говорехме за Бела; виждах, че това ще му бъде неприятно, тогава защо? След около три месеца го назначиха в Е-ския полк и той замина за Грузия. Оттогава не сме се срещали... Да, спомням си, неотдавна някой ми казваше, че се върнал в Русия, но в заповедите по корпуса го нямаше. Впрочем до наша милост известията късно дохождат.

Тук той се впусна в дълга дисертация за това, колко неприятно е да се научават новините с година по-късно — вероятно за да заглуши печалните си спомени.

Аз не го прекъсвах и не го слушах.

След един час стана възможно да пътуваме; вилицата утихна, небето се проясни и ние тръгнахме. По пътя неволно пак започнах разговор за Бела и за Печорин.

— А не сте ли чули какво е станало с Казбич? — попитах.

— С Казбич ли? Наистина не зная... Чувах, че на десния фланг при шапсугите има някой си Казбич, храбрец, който с червен бешмет бавно кръстосва под нашите гърмежи и много вежливо се кланя, когато някой куршум пропищи наблизо; но едва ли е същият!...

В Коби се разделихме с Максим Максимич; аз тръгнах с пощенска кола, а той, поради тежкия си багаж, не можа да тръгне с мене. Не се надявахме вече да се срещнем, но се срещнахме и ако желаете, ще ви разправам: това е цяла история... Признайте обаче, че Максим Максимич е човек, достоен за уважение!... Ако признаете това, аз ще бъда напълно възнаграден за своя може би твърде дълъг разказ.

[1] Алексей Петрович Ермолов — роден през 1772 и починал през 1861 г., виден руски генерал, пълководец и дипломат, съратник на Суворов и Кутузов, герой от Отечествената война през 1812 година. — Б.пр. ↑

[2] Сакля — колиба, къща на кавказки планинци. — Б.пр. ↑

[3] Бурка — кавказка върхна дреха, наметало. — Б.пр. ↑

[4] Буза — кавказка боза, която съдържа алкохол. — Б.пр. ↑

[5] Хубав е, много хубав! (тюрк.) ↑

[6] Карагач — червен бряст. — Б.пр. ↑

[7] Гурда — старовремска точена сабя. — Б.пр. ↑

[8] Моля извинение от читателите за това, че предавам в стихове песента на Казбич, предадена ми, разбира се, в проза; но навикът е втора природа. — Б.а. ↑

[9] Кунак значи приятел. — Б.а. ↑

[10] Урус яман, яман — лош, лош е русинът (тюрк.). ↑

[11] Уздени — свободни, незакрепостени поданици. — Б.пр. ↑

[12] Чёрт — дявол. Б.р. ↑

[13] Термалама — копринен плат. — Б.пр. ↑

II МАКСИМ МАКСИМИЧ

Като се разделихме с Максим Максимич, аз бързо прекосих Терекската и Дарялската клисура, закусих в Казбек, пих чай в Ларс, а за вечеря бях във Владикавказ. Ще ви отърва от описанията на планините, от възгласите, които нищо не изразяват, от пейзажите, които нищо не изобразяват, особено за онези, които не са ходили там, и от статистическите бележки, които абсолютно никой няма да вземе да чете.

Спрях в една странноприемница, дето спират всички пътници и дето между другото няма кому да заръчаш да ти опече фазан или да ти свари чорба, тъй като тримата инвалиди, на които е поверена, са толкова глупави или толкова пияни, че нищо не може да се очаква от тях.

Съобщиха ми, че трябва да прекарам тука още три дни, тъй като „оказията“ от Екатериноград още не е пристигнала и следователно не може да тръгне обратно. Ама че оказия^[1]!... Но лошият каламбур не е утеха за русина и аз за развлечение намислих да запиша разказа на Максим Максимич за Бела, без да предполагам, че той ще бъде първото звено от дълъг низ повести: виждате ли как понякога маловажният случай има жестоки последици!... А вие може би не знаете що е това „оказия“? Това е конвой от половин рота пехота и топове, с който пътуват обозите през Кабарда от Владикавказ за Екатериноград.

Първия ден прекарах много скучно; на следния рано сутринта влиза в двора талига... А! Максим Максимич!... Срецнахме се като стари приятели. Предложих му своята стая. Той не се поцеремони, дори ме удари по рамото и изкриви устата си като за усмивка. Такъв чудак!...

Максим Максимич имаше основни сведения по готварското изкуство: той чудно хубаво опече фазан, сполучливо го поля с краставична саламура и трябва да призная, че без него щях да си остана на сухоежбина. Бутилката кахетинско вино ни помогна да

забравим за скромния брой блюда, които бяха всичко на всичко едно, и като запушихме лулите, седнахме: аз до прозореца, той до запалената печка — защото денят беше влажен и студен. Мълчахме. За какво ли можехме да говорим?...

Той вече ми разправи за себе си всичко, което беше занимателно, а аз нямаше какво да разправам. Гледах през прозореца. Многобройни ниски къщички, разпръснати по брега на Терек, който се разлива все по-широко и по-широко, се мяркаха иззад дърветата, а по-нататък се синееха като зъбчата стена планините и зад тях поглеждаше Казбек със своята бяла кардиналска шапка. Аз мислено се прощавах с тях: стана ми жал за тях...

Така седяхме дълго. Слънцето се криеше зад студените върхове и белезникава мъгла почна да се разстила из долините, когато на улицата се чу звън от коларско звънче и вик на колари. Няколко талиги с мръсни арменци влязоха в двора на странноприемницата и след тях празна пътна каляска; лекият ѝ ход, удобното устройство и контешкият вид имаха някакъв задграничен отпечатък. След нея вървеше човек с големи мустаци, с венгерка, твърде добре облечен за лакей; в званието му беше невъзможно да сгрешим, след като видяхме сръчния му замах, с който изтръскваше праха от лулата си, и начина, по който подвикваше на коларя. Той явно беше глезен слуга на ленив господар — нещо като руски Фигаро.

— Кажи ми, любезни — извиках му аз от прозореца, — какво е това, оказията ли пристигна?

Той погледна твърде дръзко, поправи връзката си и се обърна; арменецът до него се усмихна и отвърна вместо него, че точно така, пристигнала е оказията и утре сутринта ще се върне обратно.

— Слава богу! — каза Максим Максимич, който в това време се беше приближил до прозореца — Каква чудна каляска! — добави той. — Навярно някакъв чиновник отива на следствие в Тифлис. Вижда се, че не познава нашите баирчета! Не, лъжеш се, любезни: те не се церемонят, дори и английска могат да разтърсят!

— А кой може да бъде този, я да идем да видим...

Излязохме в коридора. В дъното беше отворена една врата на странична стая. Лакеят и коларят мъкнеха в нея куфари.

— Слушай, братле — попита го щабскапитанът, — чия е тази чудна каляска?... А?... Прекрасна каляска!... — Лакеят, без да се

обръща, мърмореше нещо под нос, като развързваше един куфар. Максим Максимич се разсърди; дръпна неучтивец за рамото и каза: — Тебе думам, драги...

— Чия е каляската ли?... На моя господар...

— А кой е твоят господар?

— Печорин...

— Какво? Какво? Печорин ли?... Ах, боже мой!... Ама не е ли служил той в Кавказ?... — извика Максим Максимич, като ме дръпна за ръкава. В очите му светеше радост.

— Мисля, че е служил — но аз съм отскоро при него.

— А така!... Така!... Григорий Александрович?... Нали така се казва?... Ние с твоя господар бяхме приятели — прибави той, като удари дружески лакея по рамото така, че го накара да залитне...

— Извинете, господине, пречите ми — каза той и се намръщи.

— Ама че си и ти, братле!... Та знаеш ли? Ние с твоя господар бяхме близки приятели, живеехме заедно... Ами той къде остана?...

Слугата събщи, че Печорин останал да вечеря и нощува у полковник Н...

— Ама няма ли да дойде довечера тука? — попита Максим Максимич. — Или ти, любезни, няма ли да отидеш при него за нещо... Ако отидеш, кажи му, значи, че тук е Максим Максимич; така му кажи... а пък той знае... Ще ти дам осемдесет копейки за водка...

Лакеят направи презрителна гримаса, като чу такова скромно обещание, но увери Максим Максимич, че ще изпълни заръката му.

— Ей сега ще долети... — каза ми Максим Максимич с тържествуващ вид. — Ще ида пред вратата да го причакам... Ей, жалко, че не се познавам с Н...

Максим Максимич седна на пейката пред вратата, а аз влязох в стаята си. Да си призная, и аз с известно нетърпение очаквах идването на този Печорин; макар че от разказа на щабскапитана си бях съставил за него не твърде добро мнение, но някои черти в неговия характер ми се сториха забележителни. След един час инвалидът донесе кипящия самовар и чайника.

— Максим Максимич, не желаете ли чай? — викнах му аз през прозореца.

— Благодарим; нещо не ми се иска.

— Я елате да сръбнете! Гледайте, вече е късно, студено е.

— Нищо; благодарим...

— Както желаете! — Почнах да пия чай сам; след десетина минути влезе моят старик.

— Знаете ли, прав сте; все по-хубаво е да пийне човек чаец — ама все чаках... Неговият човек вече отдавна отиде при него, види се, нещо го е задържало.

Той изсърба набързо една чаша, отказа се от втората и пак излезе пред вратата, обхванат от някакво безпокойство: явно, че бе огорчен от пренебрежението на Печорин, още повече, че скоро ми беше говорил за приятелството си с него и само преди един час беше уверен, че той ще дотича, щом само чуе името му.

Беше вече късно и тъмно, когато аз отново отворих прозореца и почнах да викам Максим Максимич, като казвах, че е време за спане; той промърмори нещо през зъби; повторих поканата — нищо не отговори.

Легнах на кушетката, като се загърнах с шинела си, и оставих свещта върху печката. Скоро заспах и дълго бих спал спокойно, ако, вече твърде късно като влезе в стаята, Максим Максимич не бе ме събудил. Той хвърли лулата си на масата, почна да ходи из стаята, да бърка в печката, най-послед легна, но дълго кашля, плюва, въртя се...

— Да не би да ви хапят дървеници? — попитах аз.

— Да, дървеници... — отвърна той и въздъхна тежко.

На другия ден се събудих рано сутринта; но Максим Максимич ме беше изпреварил. Намерих го пред вратата, седнал на пейката.

— Аз трябва да отида при коменданта — каза той, — та ще ви моля, ако Печорин дойде, пратете да ме повикат...

Обещах. Той изтича, сякаш краката му отново бяха получили юношеска сила и гъвкавост.

Утрото беше студено, но прекрасно. Златни облаци се трупаха върху планините, като нов ред въздушни планини; пред вратите се разстилаше широк площад; зад него пазарът кипеше от народ, защото беше неделя, боси момчета осетини, с торби мед на пити върху рамената си, се въртяха около мене; пропъдих ги: не ми беше до тях, бях почнал да споделям безпокойството на добрия щабскапитан.

Не минаха десет минути от края на площада се показа оня, когото очаквахме. Той вървеше с полковник Н..., който го доведе до

хотела, сбогува се с него и се върна в крепостта. Веднага пратих инвалида за Максим Максимич.

Лакеят излезе да посрещне Печорин и му доложи, че веднага ще почнат да впрягат; подаде му кутия с пури, получи няколко заповеди и отиде да ги изпълнява. Господарят му запали пура, прозина се един-два пъти и седна на пейката от другата страна на вратата. Сега аз трябва да ви нарисувам портрета му.

Той беше среден на ръст; стройната му тънка снага и широки плещи говореха за здравето му телосложение, способно да понася всички трудности на скитническия живот и промени на климата, непобедено ни от разврата на столичния живот, ни от бури душевни; прашният му кадифен сюртук, закопчан само на двете долни копчета, позволяваше да се разгледа ослепително чистото бельо, което показва навици на порядъчен човек; замърсените му ръкавици сякаш бяха нарочно шити за малката аристократична ръка и когато той сне едната си ръкавица, бях учуден от слабостта на бледните му пръсти. Походката му беше небрежна и ленива, но забелязах, че не размахва ръце — верен признак на известна скритост на характера. Впрочем това е мое собствено мнение, основано върху собствените ми наблюдения, и аз съвсем не искам да ви накарам да вярвате сляпо в него. Когато седна на пейката, правата му снага се огъна, като че гърбът му нямаше нито една кост; положението на цялото му тяло изобрази някаква нервна отпуснатост; той седеше, както седи Балзаковата тридесетгодишна кокетка върху пухеното си кресло след уморителен бал. На пръв поглед не бих му дал повече от двадесет и три години, макар че по-късно бях готов да му дам тридесет. В усмивката му имаше нещо детско. Кожата му беше някак женски нежна; русата му коса, естествено къдрава, така живописно очертаваше бледното му благородно чело, по което само след дълго наблюдение можеха да се забележат следи от бръчки, които се пресичаха една друга и навярно много повече изпъкваха в минути на гняв или душевно безпокойство. Въпреки светлата коса мустаците и веждите му бяха черни — признак на порода в човека, тъй като черната грива и черната опашка на бял кон. За да завърша портрета, ще кажа, че имаше малко вирнат нос, ослепително бели зъби и очи; за очите трябва да кажа още няколко думи.

Първо, те не се смееха, когато той се смееше. Не ви ли се случвало да забележите такава странност у някои хора?... Това е признак или на зъл нрав, или на дълбока, постоянна фосфорен блясък, ако може така да се изразя. Това не беше отражение на душевен жар или на играещо въображение: това беше блясък, подобен на блясъка на гладка стомана ослепителен, но студен; погледът му — непродължителен, но пронизателен и тежък — оставяше след себе си неприятното впечатление за нескромнен въпрос и би изглеждал дързък, ако не беше толкова равнодушно спокоен. Всички тези забележки ми дойдоха на ум може би само защото знаех някои подробности за живота му и може би другиму неговият вид би направил съвсем друго впечатление; но тъй като за него няма да чуете от никого, освен от мене, то по неволя трябва да се задоволите с това изображение. В заключение ще кажа, че той беше изобщо твърде интересен и имаше една от онези оригинални физиономии, които особено се харесват на светските жени.

Конете бяха вече впрегнати; звънчето звънеше от време на време под дъгата и лакеят вече два пъти се приближава до Печорин с доклад, че всичко е готово, а Максим Максимич още не идваше. За щастие Печорин беше потънал в размисъл, загледан в сините зъбери на Кавказ, и, струва ми се, съвсем не бързаше да тръгва. Приближих се до него.

— Ако искате да почакате още малко — казах аз, — ще имате удоволствието да се видите с един стар приятел...

— Ах, вярно!... — бързо отговори той. — Вчера ми казваха; но къде е той? — Обърнах се към площада и видях Максим Максимич, който тичаше с всички сили... След няколко минути той беше вече при нас; едва дишаше; пот като градушка се сипеше от лицето му; мокри кичури от посивялата му коса, измъкнали се изпод шапката, бяха полепнали по челото му; коленете му трепереха... Той искаше да се хвърли на шията на Печорин, но онзи твърде студено, макар с приветлива усмивка, му протегна ръка. Щабскапитанът се вцепени за минута, но после жадно хвана ръката му с двете си ръце: още не можеше да говори.

— Колко се радвам, драги Максим Максимич. Как сте? — каза Печорин.

— А... ти? А вие... — избъбри със сълзи на очи старикът. — Колко години... Колко дни... но къде така?

— Отивам в Персия — и по-нататък...

— Нима веднага?... Но почакайте, мой мили!... Нима веднага ще се разделим?... Толкова време не сме се виждали...

— Трябва да вървя, Максим Максимич — беше отговорът.

— Боже мой, боже мой! Но къде така бързате? Толкова неща ми се искаше да ви кажа... за толкова неща да ви разпитам... Е, какво? В оставка ли сте?... Как?... Как живяхте?...

— Скучах — отвърна Печорин, като се усмихваше.

— А помните ли нашето житие-битие в крепостта? Славен край за лов!... А вие страстно обичахте да стреляте... А Бела?...

Печорин леко побледня и се извърна...

— Да, помня! — каза той и почти веднага принудено се прозина.

Максим Максимич почна да го моли да остане с него още един-два часа.

— Славен обяд ще направим — каза той, — имам два фазана; а кахетинското тука е прекрасно... Разбира се, не е като онова, в Грузия, но е от най-хубавия сорт... Ще си поприказваме... Ще ми разправите за своя живот в Петербург... А?...

— Наистина няма какво да разправам, драги Максим Максимич... Но прощавайте, трябва да вървя... Бързам... Благодаря ви, че не сте ме забравили — прибави той, като хвана ръката му.

Старецът свъси вежди... Беше печален и сърдит, макар че се мъчеше да скрие това.

— Да ви забравя! — измърмори той. — Нищо не съм забравил аз... Е, хайде, бог да ви закриля... Не мислех, че така ще се срещнем...

— Е, стига, стига! — каза Печорин, като го прегърна приятелски. — Нима не съм същият?... Какво да се прави?... Всеки по своя път... Дали ще се срещнем някога пак — един бог знае!... — Докато говореше това, той вече беше седнал в каляската и коларят подбираше юздите.

— Почакай, почакай! — завика изведнъж Максим Максимич, като се хвана за вратичката на каляската. — Съвсем щях да забравя... У мене останаха вашите книжа, Григорий Александрович... аз ги мъкна със себе си... мислех да ви намеря в Грузия, а ето де даде господ да се видим... Какво да ги правя?

— Каквото искате! — отвърна Печорин. — Прощавайте!...

— Значи, в Персия?... А кога ще се върнете?... — викаше след него Максим Максимич.

Каляската беше вече далеко; но Печорин направи с ръка знак, който би могъл да се преведе по следния начин: „Едва ли! Пък и защо!...“

Отдавна вече не се чуваше нито звънът на звънчето, нито трополенето на колелета по каменистия път, а нещастният старец още стоеше на същото място, дълбоко замислен.

— Да — каза той най-после, като се мъчеше да изглежда равнодушен, макар че сълзи на огорчение от време на време проблясваха в очите му, — разбира се, ние бяхме приятели — ех, но какво са приятелите в днешно време! Какво ще намери той в мене? Не съм богат, не съм знатен, па и по години съвсем не съм му прилика... Виж какъв франт е станал, след като е бил пак в Петербург... Па каква каляска!... Колко багаж!... И лакеят му такъв един горд!... — Тези думи бяха произнесени с иронична усмивка. — Кажете — продължи той, като се обърна към мене, — какво мислите вие за това, а?... Какъв дявол го носи сега в Персия?... А жалко наистина, че лошо ще свърши... па и не може иначе!... Всякога съм казвал, че няма полза от онзи, който забравя старите си приятели!... — При тези думи той се извърна, за да скрие вълнението си, и почна да се разхожда по двора около своята талига, като се правеше, че уж преглежда колелетата, докато очите му постоянно се пълнеха със сълзи.

— Максим Максимич — казах аз, като се приближих до него, — а какви книжа ви е оставил Печорин?

— Че господ го знае! Някакви бележки...

— Какво ще ги правите?

— Какво ли? Ще заръчам да направят патрони.

— Дайте ги по-добре на мене.

Той ме погледна с учудване, измърмори нещо през зъби и почна да рови из куфара; извади една тетрадка и я хвърли с презрение на земята; после втората, третата и десетата имаха същата участ: в яда му имаше нещо детинско; стана ми смешно и жално.

— Това са всичките — каза той, — поздравявам ви с находката...

— И аз мога да правя с тях всичко, каквото искам?

— И във вестниците, ако щете, го печатайте. Какво ме интересува мене?... Да не съм му някакъв приятел или роднина?...

Наистина дълго живяхме под един покривно с малко ли хора съм живял?...

Взех книгата и бързо-бързо ги отнесох, защото се страхувах да не би щабскапитанът да размисли. Скоро дойдоха да ни съобщят, че след час оказията ще тръгне: заръчах да запрягат. Щабскапитанът влезе в стаята, когато вече си слагах шапката; той сякаш не се готвеше да заминава; имаше някак си принуден, студен вид.

— А вие, Максим Максимич, няма ли да тръгвате?

— Ами не.

— Защо така?

— Ами още не съм видял коменданта, а трябва да предам някои служебни работи...

— Но нали вече бяхте при него?

— Бях, разбира се — каза той, като се обърка, — но го нямаше в къщи... а не го дочаках.

Разбрах го: нещастният старец за пръв път в живота си може би бе изоставил служебните работи за собствени интереси, казано на книжен език — и как беше награден!

— Много жалко, много жалко, Максим Максимич, че преждевременно трябва да се разделим.

— Къде можем ние, необразованите старци, да се мерим с вас!... Вие сте светска младеж, горда! Докато сме заедно под черкезките куршуми, иди-дойди... а после се срещнем и просто се срамувате ръка да подадете на наша милост...

— Аз не съм заслужил тези упреци, Максим Максимич.

— Ама аз, знаете, така, между другото; впрочем желая ви много щастие и весел път.

Простихме се доста сухо. Добрият Максим Максимич бе станал упорит, свадлив щабскапитан! И защо? Защото Печорин от разсеяност или поради друга причина му протегна ръка, когато той искаше да се хвърли на шията му! Тъжно е да се гледа, когато младежът губи своите най-хубави надежди и мечти, когато пред него се вдига розовата завеса, през която е гледал на делата и чувствата човешки, макар и да има надежда, че ще замени старите заблуждения с нови, не по-малко преходни, но затова не по-малко сладки... Но с какво ще ги заменим в годините на Максим Максимич? Сърцето по неволя ще закоравее и душата ще се затвори...

Аз заминах сам.

[1] Оказия на руски значи още приключение, нещастие. И оттам иде каламбурът. — Б.пр. ↑

ДНЕВНИКЪТ НА ПЕЧОРИН

ПРЕДГОВОР

Неотдавна узнах, че Печорин на връщане от Персия умрял. Тази новина много ме зарадва: тя ми даваше право да печатам тези бележки и аз се възползувах от случая да поставя своето име под чуждо произведение. Дай боже читателите да не ме накажат за такава невинна измама!

Сега трябва да обясня малко нещо причините, които ме подтикнаха да предам на читателите сърдечните тайни на човека, когото никога не съм познавал. Хубаво би било да му бях поне приятел: коварна нескромност на истинския приятел е понятна всекиму; но аз го видях само веднъж в живота си на дълъг път, следователно не мога да изпитвам към него онази необяснима омраза, която, скрита под маската на дружбата, очаква само смъртта или нещастията на любимия предмет, за да се разрази над главата му като град от упреци, съвети, насмешки и съжаления.

Като препрочитам тези бележки, аз се убедих в искреността на оня, който така безпощадно е излагал на показ собствените си слабости и пороци. Историята на човешката душа, макар и най-дребната душа, е едва ли не по-интересна и по-полезна от историята на цял народ, особено когато тя е следствие от наблюдения на зрелия ум над себе си и когато е писана без суетното желание да възбуди съчувствие или учудване. Изповедта на Русо има вече този недостатък, че той я е чел на свои приятели.

И така, само желанието да принесе полза ме накара да напечатам откъсите от дневника, който ми попадна случайно. Макар да промених всичките собствени имена, онези, за които се говори в него, вероятно ще се познаят и може би ще намерят оправдание на постъпките, за които до днес са обвинявали човека, нямащ вече отсега нататък нищо общо с тукашния свят: ние почти винаги извиняваме това, което разбираме.

Поместих в тази книга само онова, което се отнася до престоя на Печорин в Кавказ; у мене остана още една дебела тетрадка, в която той разправя целия си живот. Някога и тя ще се яви пред съда на света; но сега не смея да поема върху себе си тази отговорност по много важни причини.

Може би някои читатели ще пожелаят да узнаят мнението ми за характера на Печорин. Моят отговор е заглавието на тази книга. „Но това е зла ирония!“ — ще кажат те. Не зная.

I ТАМАН

Таман е най-мръсното градче от всички крайморски градове на Русия. Там насмалко щях да умра от глад, па отгоре на това искаха и да ме удавят. Пристигнах с пощенската кола късно през нощта. Коларят спря уморената тройка пред вратата на единствената каменна къща в началото на града. Часовоят, черноморски казак, като чу звъна на звънчето, завика в просъница с див глас: „Кой идва?“ Излязоха един урядник и един десетник. Обясних им, че съм офицер и отивам в действащия отряд по служба и поисках служебна квартира. Десетникът ни поведе из града. До която и къщурка да се доближим — заета. Беше студено, три нощи не бях спал, бях се измъчил и почнах да се сърдя. „Води ме където и да е, разбойнико! Макар при дявола, само някакво място да е!“ — завиках аз. „Има още една квартира — отвърна десетникът, като се почесваше по тила, — ама няма да се хареса на ваше благородие: там е нечисто!“ Без да разбере точното значение на последните думи, заповядах му да върви напред и след дълго странствуване из калните улички, отстрани на които видях само стари стобори, ние се приближихме до малка къщурка на самия морски бряг.

Пълният месец светеше върху тръстиковия покрив и белите стени на моето ново жилище; на двора, ограден с каменен зид, стоеше изпъчена друга колибка, по-малка и по-стара от първата. Брегът стръмно се спускаше към морето почти до стените ѝ и долу с непрекъснат ропот се плискаха тъмносините вълни. Луната тихо гледаше неспокойната, но покорната ѝ стихия и при нейната светлина можах да различа далеко от брега два кораба, чиито тъмни възета като паяжина неподвижно се открояваха върху бледата черта на небосклона. „В пристанището има кораби — помислих си аз, — утре ще тръгна за Геленджик.“

Длъжността вестовой при мене изпълняваше строеви казак. Заповядах му да свали куфара и да освободи коларя, а аз почнах да викам хазаина — мълчат; чукам — мълчат... какво е това? Най-последно от пруста изпълзя момче на около четиринадесет години.

„Къде е хазаинът!“ — „Не-ма го.“ — „Как, съвсем го няма?“ — „Съвсем.“ — „А хазайката?“ — „Пойде в село.“ — „Ами кой ще ми отвори вратата?“ — казах аз и я ритнах. Вратата сама се отвори; от къщурката лъхна влага. Запалих клечка кибрит и я поднесох към носа на момчето: тя озари две бели очи. То беше сляпо по рождение. Стоеше неподвижно пред мене и аз почнах да разглеждам чертите на лицето му.

Да си призная, имам силно предубеждение към всички слепи, еднооки, глухи, неми, безкраки, безръки, гърбави и прочее. Забелязал съм, че винаги има някакво странно съотношение между външността на човека и душата му: като че със загубата на някоя част от тялото душата губи някакво чувство.

И тъй, почнах да разглеждам лицето на сляпото момче; но какво ще прочетеш по лице, което няма очи?... Дълго го гледах с неволно съжаление, когато изведнъж едва забележима усмивка пробягна по тънките му устни и, не знам защо, тя ми направи много неприятно впечатление. В главата ми се роди подозрение, че сляпото момче не е толкова сляпо, колкото изглежда; напразно се мъчех да се убедя, че очи не могат да се подправят, па и с каква цел? Но какво да се прави? Често съм склонен към предубеждения...

„Ти хазайският син ли си?“ — попитах го най-последно. „Не.“ — „Ами кой си?“ — „Сирак, сляп.“ — „Ами хазайката има ли деца?“ — „Не, имаше, дъщеря, ама офейка зад морето с един татарин.“ — „С какъв татарин?“ — „А че гявол го знай! Кримски татарин, лодкар от Керч.“

Влязох в къщурката: две пейки, маса и един огромен сандък до печката бяха цялата й наредба. На стената нито една икона — лош знак! През счупеното стъкло нахлуваше морският вятър. Извадих от куфара недогоряла восъчна свещ, запалих я и почнах да разполагам нещата си, поставих в ъгъла шашката и пушката, пистолетите сложих на масата, постлах ямурлука си върху едната пейка, казакът своя — върху другата; след десет минути той захърка, но аз не можах да заспя; пред мене в мрака все се въртеше момчето с белите си очи.

Така мина близо час. Месецът светеше през прозореца и един лъч играеше по пръстения под на колибата. Изведнъж на ярката ивица, която пресичаше пода, се мярна сянка. Станах и погледнах през прозореца: някой повторно претича край него и се скри бог знае къде.

Не можех да предполагам, че това същество е изтичало по наклона на брега; но иначе нямаше къде да се дене. Станах, наметнах си бешмета, препасах кинжала и тихо-тихо излязох от колибата; насреща ми сляпото момче. Притаих се до стобора и то с вярна, но предпазлива стъпка мина край мене. Под мишницата си носеше някакъв вързоп и като зави към пристанището, почна да се спуска по тясната и криволичеща пътека. „В оня ден немите ще проговорят и слепите ще прогледнат“ — помислих си аз, като го следвах на такова разстояние, че да не го изтърва от очи.

През това време луната почна да се облича в облаци и над морето се вдигна мъгла; през нея едва блещукаше фенерът върху кърмата на близкия кораб; на брега светеше пяната на камъните, които всекиминутно застрашаваха да го потопят. Като се спусках с мъка, аз се провирах по стръмнината и изведнъж гледам: сляпото момче спря, после зави долу надясно; вървеше така близо до водата, че вълната сякаш ей сега ще го грабне и отнесе; но виждаше се, че това не е първата му разходка, ако се съди по увереността, с която стъпваше от камък на камък и избягваше дупките. Най-последно спря, сякаш се вслушваше в нещо, седна на земята и сложи до себе си вързоп. Аз наблюдавах движенията му, скрит зад една издадена скала на брега. След няколко минути от противоположната страна се показва бяла фигура; тя се приближи до сляпото момче и седна до него. Вятърът донасяше от време на време разговора им.

— Какво, сляпо? — каза женски глас. — Бурята е силна; Янко няма да дойде.

— Янко не се бои от бурята — отвърна то.

— Мъглата става по-гъста — възрази пак женският глас с израз на печал.

— В мъглата по-лесно ще се промъкне край постовите кораби — беше отговорът.

— Ами ако се удави?

— Е, че какво? В неделя ще отидеш на черква без нова панделка.

Последва мълчание; порази ме обаче едно нещо: сляпото момче говореше с мене на украинско наречие, а сега се обясняваше на чист руски език.

— Видиш ли, аз съм прав — каза пак сляпото момче, като изпляска с ръце, — Янко не се страхува ни от морето, ни от ветровете,

ни от мъглата, ни от бреговите постове; я туй: това, дето плющи, не е водата, не можеш ме излъга — това са дългите му весла.

Жената скочи и почна да се вглежда в далечината с явно безпокойство.

— Ти бълнуваш, сляпо! — каза тя. — Нищо не виждам.

Да си призная, колкото и да се мъчех да различа в далечината нещо подобно на лодка — безуспешно. Така минаха десетина минути; и ето показва се между огромните вълни черна точка: тя ту се увеличаваше, ту намаляваше. Към брега се приближаваше лодка, като бавно се издигаше по гребена на вълните и бързо се спускаше надолу. Храбър беше плувецът, който се бе решил в такава нощ да тръгне през пролива на разстояние двадесет версти, и важна трябва да е причината, която го е подтикнала към това! Като си мислех така, с неволно разтуптяно сърце гледах нещастната лодка; се гмуркаше и после, бързо размахала весла като крила, изхвъркваше из пропастта сред пръски от пяна; ето, мислех си, ще се удари с всички сили в брега и ще се пръсне на парчета; но тя ловко се извърна настрана и изскочи невредима в малкото заливче. От нея излезе среден на ръст човек, с татарски овчи калпак; той махна с ръка и тримата се заеха да измъкват нещо от лодката; товарът беше толкова голям, че и досега не разбирам как не е потънала. Като взеха на рамо всеки по вързоп, те тръгнаха надолу по брега и скоро ги изгубих от очите си. Трябваше да се върна в къщи, но да си призная, всичките тези странности ме тревожеха и аз едва дочаках утрото.

Моят казак беше много учуден, когато се събуди и ме видя съвсем облечен; аз обаче не му казах причината. Като се полюбувах известно време от прозореца на синьото небе, осеяно с разкъсани облачета, на далечния бряг на Крим, който се проточва като моравата лента и свършва със скала, на чийто връх се белее кулата на фар, аз тръгнах към крепостта Фанагория, за да разбера от коменданта часа на отпътуването ми за Геленджик.

Но, уви! Комендантът нищо положително не можа да ми каже. Корабите, които стояха в пристанището, бяха или постови, или търговски, които дори не бяха почнали още да товарят. „Може би след три-четири дни ще пристигне пощенският кораб — каза комендантът

— и тогава ще видим“. Върнах се мрачен и сърдит. На вратата ме срещна казакът ми с изплашено лице.

— Лошо, ваше благородие! — каза ми той.

— Да, братко, господ знае кога ще заминем оттук! — От това той още повече се разтревожа и като се наведе към мене, прошепна:

— Тук е нечисто! Срегнах днес черноморския урядник; той ми е познат — миналата година беше в отряда; като му казах де сме спрели, той: „Тук, братко, е нечисто, лоши хора!...“ И наистина какво е това сляпо момче! Ходи навсякъде само, и на пазара, и за хляб, и за вода... тука, види се, вече са привикнали с това.

— Е, какво, поне хазайката показва ли се?...

— Днес, когато ви нямаше, пристигна бабичката и с нея дъщеря й.

— Каква дъщеря? Тя няма дъщеря.

— Ами господ я знае коя е, щом не й е дъщеря; бабичката сега е там в колибата си.

Влязох в къщурката. Печката беше силно напалена и на нея се вареше обяд, твърде разкошен за бедняци. Бабичката на всичките мои въпроси отговаряше, че е глуха, не чува. Какво можех да направя с нея? Обърнах се към сляпото момче, което седеше пред печката и туряше съчки в огъня. „Слушай, сляпо дяволче — казах аз, като го хванах за ухото, — казвай къде се мъкна нощес с вързопа, а?“ Бабичката този път чу и почна да мърмори: „Гледай как измислят, па отгоре на туй и за сляпото! Защо го закачате? Какво ви е направило?“ Това ми омръзна и аз излязох, твърдо решил да намеря ключа на тази загадка.

Увих се с ямурлука си и седнах край стобора на един камък, като поглеждах в далечината: пред мене се простираше развълнуваното от нощната буря море и еднообразният му шум, подобен на ропота на заспиващ град, ми напомни старите години, пренесе мислите ми на север, в нашата студена столица. Вълнуван от спомените си, се унесох... Така е минало около час, може би и повече... Изведнъж нещо като песен порази слуха ми. Наистина това беше песен и женски, млад гласец — но откъде?... Вслушвам се — напевът е странен, ту проточен и печален, ту бърз и жив. Оглеждам се — никого няма наоколо; вслушвам се отново — звуците като че падат от небето. Вдигнах очи: върху покрива на моята колиба стоеше девойка с рокля на ивици, с

разпусната коса — истинска русалка. Закрила с длан очите си от лъчите на слънцето, тя внимателно се вглеждаше в далечината, като ту се смееше и говореше сама на себе си, ту отново подхващаше песента.

Запомних тази песен от началото до край:

*По морето, волното —
волно и зелено,
скитат всички кораби
белоплатнестички.*

*Между тези корабчета
мойта ладийка,
лодка необвъжена,
двувесловична.*

*Буря ли разбуни се — корабите старите
дигат там крилцата си,
по морето мятат се.*

*На морето почвам аз
да се кланям нисичко:
„Не закачай, зло море, ти
мойта ладийка:*

*кара мойта ладийка
скъпоценни работи,
в тъмни нощи кара я
юнак буйноглавичък.“*

Неволно ми хрумна мисълта, че нощес бях чул същия глас; замислих се за минута и когато отново погледнах към покрива, момичето го нямаше там. Изведнъж то изтича край мене, като тананикаше нещо друго, и като щракаше с пръсти, втурна се при бабичката и веднага почнаха да спорят. Бабичката се сърдеше, то високо се смееше. И ето гледам, тича пак, като подскача, моята русалка; щом се изравни с мене, тя се спря и внимателно ме погледна в

очите, като че учудена от моето присъствие; после небрежно се обърна и бавно тръгна към пристанището. С това не се свърши: целия ден тя се въртя около моята квартира; пеенето и подскачането не преставаха ни за минута. Странно същество! По лицето ѝ нямаше никакви признаци на безумие; напротив, очите с бойка пронизателност се спираха върху мене и тези очи, струва ми се, бяха надарени с някаква магнетична власт и всеки път като че чакаха въпрос. Но щом заговорех, тя избягваше с коварна усмивка.

Наистина никога не съм виждал подобна жена. Тя съвсем не беше хубавица, но аз имам предубеждение и по отношение на красотата. В нея имаше нещо много породисто... Породата у жените, както у конете, е велико нещо; това откритие принадлежи на млада Франция. Тя, тоест породата, а не млада Франция, в по-голямата си част се проявява в походката, в ръцете и краката; особено носът значи много. Правилният нос в Русия е по-голяма рядкост, отколкото малкото краче. Моята песнопойка, изглежда, нямаше повече от осемнадесет години. Необикновената гъвкавост на снагата и, особено, свойствено само на нея накланяне на главата, дългата руса коса, някаква златна отсянка по леко загорялата кожа на шията и раменете ѝ и особено правилният нос — всичко това беше за мене омагьосващо. Макар в беглите ѝ погледи да четях нещо диво и подозрително, макар в усмивките ѝ да имаше нещо неопределено, такава е силата на предубежденията: правилният нос ми взе ума — въобразих си, че съм намерил Гьотевата Миньон, това своенравно създание на неговото немско въображение; и наистина между тях имаше много сходство: същите бързи преходи от най-голямо безпокойство към пълна неподвижност, същите загадъчни думи, същите подскачания и странни песни...

Привечер я спрях на вратата и започнах с нея следния разговор:

„Я ми кажи, хубавице — попитах, — какво правеше днес на покрива?“ — „А че гледах откъде вее вятърът.“ — „Защо ти е?“ — „Откъдето вее вятърът, оттам иде и щастието.“ — „Какво? Нима с песента си викаш щастието?“ — „Дето се пее, там е и щастието.“ — „Ами ако, недай си боже, с песента си примамиш нещастието?“ — „Ех! Дето не бъде по-добре, там ще бъде по-зле, а от злото до доброто пак не е далече.“ — „Но кой те научи на тази песен?“ — „Никой не ме е научил; скимне ми, запея; който трябва да чуе, ще чуе; а който не

трябва, не ще разбере.“ — „А как се казваш ти, моя песнопойке?“ — „Който ме е кръстил, той знае.“ — „А кой те е кръстил?“ — „Отде да зная.“ — „Каква си потайна ти! А пък аз научих нещо за тебе (тя не пребледня, не помръдна устните си, като че не се отнасяше за нея). Научих, че ти снощи си ходила на брега.“ И много сериозно ѝ разказах всичко, което видях, като мислех да я смутя; ни най-малко! Тя се разсмя, колкото ѝ глас държи. „Много сте видели, но малко знаете; а каквото знаете, дръжте си го за себе си.“ — „Ами ако например река да донеса на коменданта?“ — и направих много сериозна, дори строга физиономия. Тя изведнъж подскочи, запя и се скри като птичка, изплашена из хрусталака. Последните ми думи бяха съвсем не на място; тогава не подозирах важността им, но впоследствие имах случай да се разкая за тях. Щом мръкна, заръчах на казака да сгрее чайника като за поход, запалих свещ и седнах до масата, като подръпвах от пътната лула. Вече довършвах втората чаша чай, когато изведнъж вратата скръцна, леко шумолене на рокля и стъпки се чува зад мен; аз трепнах и се обърнах — беше тя, моята русалка! Седна срещу мен тихо и безмълвно и устреми в мене очите си, и не зная защо, но този поглед ми се стори чудно нежен; той ми напомняше един от онези погледи, които едно време така самовластно си играеха с моя живот. Тя сякаш чакаше въпрос, но аз мълчах, изпълнен с необяснимо смущение. Лицето ѝ беше матовобледо, което издаваше душевно вълнение; ръката ѝ безцелно се движеше по масата и аз забелязах лек трепет в нея; гръдта ѝ ту високо се подигаше, ту сякаш спираше дишането си. Тази комедия почна да ми омръзва и аз бях готов да прекъсна мълчанието по най-прозаичен начин, тоест да ѝ предложи чаша чай, когато тя изведнъж скочи, обви шията ми с ръце и влажна огнена целувка прозвуча на устните ми. Пред очите ми притъмня, главата ми се замая, аз я стиснах в прегръдките си с всичката сила на юношеската страст, но тя като змия се изплъзна из ръцете ми, прошепна ми на ухото: „Нощес, когато всички заспят, излез на брега“ — и като стрела изхвъркна от стаята. В пруста обърна чайника и свещта, сложена на пода. „Ама че бясно момиче!“ — завика казакът, който се беше разположил върху сламата и мечтаеше да се стопли с остатъците от чая. Чак тогава се опомних.

След един-два часа, когато всичко на пристанището затихна, събудих казака си. „Ако гръмна с пистолета — казах му, — тичай на

брега.“ Той ококори очи и машинално отвърна: „Слушам, ваше благородие.“ Затъкнах на пояса пистолета си и излязох. Тя ме очакваше на края на стръмнината; дрехите ѝ бяха съвсем леки, малка кърпа обвиваше гъвкавата ѝ снага.

— Вървете след мене! — каза тя, като ме хвана за ръката, и почнахме да се спускаме. Не разбирам как не си счупих врата; долу завихме надясно и тръгнахме по същата пътека, дето снощи бях проследил сляпото момче. Месецът още не беше изгрял и само две звездички като два спасителни фара светеха на тъмносиния свод.

Тежки вълни отмерено и равно се търкаляха една след друга, като едва повдигаха самотната лодка, привързана до брега. — Да се качим в лодката — каза моята спътница. Колебаех се — не съм любител на сантименталните разходки по море; но не му беше сега времето да отказвам. Тя скочи в лодката, аз след нея и още не бях се опомнил, когато забелязах, че плаваме. „Какво значи това?“ — казах сърдито. „Това значи — отвърна тя, като ме тури на пейката и обгърна снагата ми с ръце, — това значи, че те обичам...“ Бузата ѝ се притисна до моята и аз почувствувах на лицето си огнения ѝ дъх. Изведнъж нещо шумно падна във водата: хванах се за пояса — пистолета ми го няма. О, мигом ужасно подозрение се прокрадна в душата ми, кръвта нахлу в главата ми. Озъртам се — на около петдесет сажена от брега сме, а аз не умея да плувам! Искам да я отблъсна от себе си, тя като котка се впила в дрехите ми и изведнъж силен тласък едва не ме събори в морето. Лодката се залюля, но аз се задържах и между нас започна отчаяна борба; гневът ми придаваше сила, но скоро забелязах, че отстъпвам на противника си по сръчност... „Какво искаш?“ — завиках и здраво стиснах мъничките ѝ ръце; пръстите ѝ хрущяха, но тя не извика; змийската ѝ природа издържа мъчението.

— Ти си видял — отвърна тя, — ти ще донесеш! — и със свръхестествено усилие ме повали на борда; и двамата до пояс се надвесихме над водата; косата ѝ допираше водата; това беше решаващият момент. Аз се опрях с коляно в дъното, хванах я с едната си ръка за косата, с другата за гърлото, тя изпусна дрехата ми и аз моментално я хвърлих във вълните.

Беше вече доста тъмно; главата ѝ се мярна един-два пъти сред морската пяна и повече нищо не видях...

На дъното на лодката намерих половина от старо весло и как да е, след дълги усилия, излязох на брега. Като се промъквах към колибата, неволно се вглеждах натам, дето снощи сляпото момче дочакваше нощния плувец; луната вече плаваше по небето и ми се стори, че някой в бяло седи на брега; промъкнах се, подтикван от любопитство, и легнах в тревата над стръмнината на брега; като издадох малко глава, можах добре да видя от скалата всичко, което се вършеше долу, и не толкова се учудих, колкото се зарадвах, когато познах моята русалка. Тя изстискваше морската пяна от дългата си коса; мократа ѝ блуза очертаваше гъвкавата снага и високата ѝ гръд. Скоро се показа в далечината лодка и бързо се приближи; от нея, както снощи, излезе човекът с татарския калпак, но беше остриган по казашки и на кожения му пояс стърчеше голям нож. „Янко — каза тя, — всичко пропадна!“ После разговорът им продължи, но така тихо, че аз нищо не можах да чуя. „А де е слепият?“ — каза най-после Янко, като повиши гласа си. „Пратих го“ — беше отговорът. След няколко минути се появи сляпото момче, като мъкнеше на гръб чувал, който туриха в лодката.

— Слушай, слепият! — каза Янко. — Пази онова място... нали знаеш? Там има богати стоки... кажи на (името не чух), че вече не съм му слуга; работите тръгнаха лошо, той няма вече да ме види; сега е опасно; ще тръгна да търся работа на друго място, а той такъв храбрец няма да намери. И му кажи, че ако беше плащал по-добре за труда, и Янко нямаше да го напусне; а на мене навсякъде ми е открит пътят, където вятърът вее и морето шуми! — След известно мълчание Янко продължи: — Тя ще дойде с мене; не може да остане тук; а на старата кажи, тъй де, че е време да мре, много дълго живее, стига вече. А нас повече няма да види.

— Ами аз? — каза сляпото момче с жаловит глас.

— Защо си ми ти? — беше отговорът.

Между това моята русалка скочи в лодката и махна с ръка на другаря си; той сложи нещо в ръката на сляпото момче и каза: „На, купи си банички.“ — „Само това ли?“ — каза сляпото. „Хайде, на ти още“ — и падналата монета извънтя, като се удари в един камък. Сляпото момче не я взе. Янко седна в лодката, духна вятър от брега, вдигнаха малко платно и бързо се понесоха. Дълго под светлината на месеца се мяркаше бялото платно между тъмните вълни; сляпото

момче все седеше на брега и по едно време ми се счу нещо като ридание; наистина сляпото момче плачеше и дълго, дълго... Стана ми мъчно. Защо беше нужно на съдбата да ме хвърля в мирния кръг на честните контрабандисти? Като камък, хвърлен в гладък извор, аз разтревожих тяхното спокойствие и като камък едва сам не отидох на дъното!

Върнах се в къщата. В пруста пращеше догарящата свещ в дървена паничка и казакът, въпреки заповедта ми, спеше дълбок сън, като държеше пушката си с две ръце. Оставих го на спокойствие, взех свещта и влязох в колибата. Уви! Моето сандъче, шашката със сребърна дръжка, дагестанският кинжал — подарък от един приятел, — всичко беше изчезнало. Веднага се досетих какви неща мъкнеше проклетият слепец. Като събудих казака с твърде неучтив ритник, аз му се поскарах, посърдих се, но нямаше какво да се прави!

И не беше ли смешно да се оплаквам на началството, че едно сляпо момче ме беше ограбило, а осемнадесетгодишно момиче насмалко не ме удави? Слава богу, на сутринта се яви възможност да замина и аз напуснах Таман. Какво е станало с бабичката и с бедното сляпо момче — не зная. Па и какво ме интересуват радостите и бедите човешки мене, странствуващия офицер, и отгоре на това с открит лист по служебна работа!...

КРАЙ НА ПЪРВАТА ЧАСТ

ВТОРА ЧАСТ
(КРАЯТ НА ДНЕВНИКА НА ПЕЧОРИН)

II КНЯЖНА МЕРИ

11 май

Вчера пристигнах в Пятигорск, наех квартира в края на града, на най-високото място, в полите на Машук: през време на буря облаците ще се спускат до покрива ми. Днес, в пет часа сутринта, когато отворих прозореца, стаята ми се изпълни с мирис от цветя, които растат в скромната градина пред къщата. Клонките на цъфналите череша гледат в прозореца ми и вятърът понякога посипва писалищната ми маса с техните бели листенца. Изгледът ми от трите страни е чудесен. На запад петоглавият Бешту се синее като „облаче сетно от стихнала буря“; на север се издига Машук като рунтав персийски калпак и закрива цялата тази част на небосклона; да се гледа на изток, е по-весело: долу пред мене пъстрее чистичко, новичко градче, шумят целебни извори, шуми разноезичната тълпа — а там, по-далеч, като амфитеатър се трупат планините, все по-сини и помъгливи, а на края на хоризонта се проточва сребърната верига на снежните върхове, които почват от Казбек и свършват с двуглавия Елбрус... Весело е да се живее на такава земя. Някакво радостно чувство се разлива във всичките ми жили. Въздухът е чист и свеж като целувка на дете; слънцето е ярко, небето синьо, какво повече? Какво са тук страстите, желанията, съжаленията?... Но време е. Ще ида към Елисаветинския извор: там, казват, сутрин се събира цялото водно^[1] общество.

.....

Като слязох в центъра на града, минах по булеварда, дето срещнах няколко печални групи, които бавно се изкачваха към хълма, бяха повечето семейства на степни помешчици; за това можеш веднага да се досетиш по изтърканите старомодни сюртуци на мъжете и по изисканите премени на жените и дъщерите. Види се, цялата им водна

младеж се броеше на пръсти, защото ме погледнаха с нежно любопитство: петербургският фасон на сюртука ми ги заблуди, но скоро, като разпознаха армейските еполети, с негодувание ми обърнаха гръб.

Жените на местните власти, тъй да се каже, стопанките на целебните води, бяха по-благосклонни; те имат лорнети, по-малко внимание обръщат на мундира, свикнали са да срещат в Кавказ под номерираното копче горещо сърце и под бялата фуражка — образован ум. Тези дами са много мили и за дълго мили! Всяка година техните обожатели се сменят с нови и това е може би тайната на тяхната неуморна любезност. Като се изкачвах по тясната пътечка към Елисаветинския извор, настигнах група мъже, цивилни и военни, които, както научих после, съставляват особена класа хора между чакащите въздействието на водата. Те пият — обаче не вода, разхождат се малко, ухажват жените само мимоходом; играят и се оплакват от скука. Те са франтове: като спускат своите плетени чаши в кладенеца с киселосярна вода, те заемат академически пози; цивилните носят светлосини вратовръзки, военните пускат над яките си брижи^[2]. Те изразяват дълбоко презрение към провинциалните домове и въздишат за столичните аристократически салони, дето не ги пускат.

Най-после ето го и извора... На площадката близо до него е построена къщичка с червен покрив над банята, а по-нататък галерия, дето се разхождат, когато вали. Няколко ранени офицери седяха на пейката, прибрали патериците си — бледни, тъжни. Няколко дами с бързи крачки сновяха напред-назад по площадката в очакване въздействието на водите. Между тях имаше две-три хубавички личица. По лозовите алеи, които покриваха склона Машук, се мяркаха понякога пъстрите шапчици на любителки на уединението по двойки, защото всякога до такава шапчица забелязвах или военна фуражка, или безобразна мека шапка. Върху стръмната скала, дето е построен павилион, наречен Еоловата арфа, стърчаха любители на изгледи и насочваха телескопите си към Елбрус; между тях имаше двама възпитатели с възпитаниците си, дошли да се лекуват от скрофули.

Спрях се запъхтян на края на хълма и като се подпрях на ъгъла на къщичката, почнах да разглеждам живописната околност, когато изведнъж чух зад себе си познат глас:

— Печорин! Отдавна ли си тук?

Обръщам се: Грушницки! Прегърнахме се. Бях се запознал с него в действащия отряд. Той бе ранен с куршум в крака и беше заминал за лечебните води седмица преди мене.

Грушницки е юнкер. Той е едва от една година на служба, носи поради особен род франство груб войнишки шинел. Има георгиевски войнишки кръст. Добре сложен, мургав и чернокос, наглед може да му се дадат двадесет и пет години, макар че едва ли има двадесет и една. Отмята главата си назад, когато говори, и всяка минута засуква мустаците си с лявата ръка, тъй като с дясната се опира на патерицата. Говори бързо и маниерно; той е от онези хора, които за всеки случай в живота имат готови пищни фрази, които просто прекрасното не трогва и които важно се драпират с необикновени чувства, възвишени страсти изключителни страдания. Прави им удоволствие да бъдат ефектни; те се харесват до безумие на романтичните провинциалистки. На старини стават или мирни помешчици, или пияници — понякога и едното, и другото. Душите им често притежават много добри качества, но нито грош поезия. Страстта на Грушницки беше да декламира: той ви затрупва с думи, щом като разговорът излиза извън кръга на обикновените понятия; аз никога не можех да споря с него. Той не отговаря на вашите възражения, не ви слуша. Щом като вие спрете, той започва дълга тирада, която външно има някаква връзка с казаното от вас, но всъщност е само продължение на собствената му реч.

Доста е духовит: неговите епиграми често са забавни, но никога не са точни и зли — той никого няма да убие с една дума, не познава хората и слабото им място, защото цял живот се е занимавал само със себе си. Неговата цел е да стане герой на роман. Той така често се мъчи да увери другите в това, че е същество, създадено не за този свят, обречено на някакви тайни страдания, че сам почти се увери в това. Тъкмо затуй така гордо носи своя груб войнишки шинел. Аз го бях разбрал и затова той не ме обича, макар външно да сме в най-приятелски отношения. Грушницки минава за отличен храбрец; виждал съм го в действие: маха шашката си, вика и се хвърли напред, като замижава с очи. Това някак си не е руска храброст!...

И аз не го обичам: чувствавам, че с него, кога да е, ще се сблъскаме на тясна пътека — и единият от нас добро няма да види.

Идването му на Кавказ е също следствие на романтичния му фанатизъм: уверен съм, че в навечерието на тръгването си от бащиното

село е говорил с мрачен вид на някоя хубавичка съседка, че отива не така, просто да служи, но че дири смъртта, защото... тук той навярно е закрил очи с ръка и е продължил: „Не, вие (или ти) не трябва да знаете това! Вашата чиста душа ще изтръпне! Пък и защо? Какво съм аз за вас? Ще ме разберете ли вие?...“ — и тъй нататък.

Самият той ми е казал, че причината, която го е под будила да постъпи в К. полк, ще си остане вечна тайна между него и небесата.

Впрочем в минути, когато смъква трагическата мантия, Грушницки е твърде мил и забавен. Много ми е интересно да го видя с жени: ето тук, мисля си, е усърден!

Срещнахме се като стари приятели. Почнах да го разпитвам за живота при лечебните води и за забележителните лица.

— Водим твърде прозаичен живот — каза той, като въздъхна, — онези, които пият сутрин вода са посърнали като всички болни, а които пият вино вечер — са непоносими като всички здрави. Женски компании има; само че никаква полза от тях: играят вист, обличат се лошо и говорят ужасно на френски. Тази година от Москва е дошла само княгиня Лиговска с дъщеря си; но аз не се познавам с тях. Моят войнишки шинел е като печата на презрението. Съчувствието, което възбужда, е тежко като милостиня.

В тази минута минаха край нас за към кладенеца две дами: едната възрастна, другата младичка, стройна. Не видях лицата им под шапките, но бяха облечени по строгите правила на най-добрия вкус: нищо излишно. Втората беше със затворена рокля gris de perles лека копринена кърпа се виеше около гъвкавата ѝ шия. Обувки couleur rose стягаха при глезените слабичките ѝ крачка така мило, че дори непосветеният в тайната на красотата непременно би ахнал, поне от учудване. В леката ѝ, но благородна походка имаше нещо девствено, което се изплъзва от определение, но е разбираемо за погледа. Когато мина покрай нас, от нея лъхна оня необясним аромат, с който ухае писмото на милата жена.

— Ето княгиня Лиговска — каза Грушницки — и с нея дъщеря ѝ Мери, както я нарича тя по английски маниер. Само от три дни са тук.

— Но ти вече знаеш името ѝ?

— Да, случайно чух — отвърна той, като се изчерви, — да си призная, нямам желание да се запозная, с тях. Тази горда аристокрация

гледа на нас, армейците, като на диваци. И какво ги интересува има ли ум под номерираната фуражка и сърце под грубия шинел?

— Горкият шинел! — казах аз, като се усмигнах. — А кой е онзи господин, който се приближава до тях и така услужливо им подава чашите?

— О, това е московският фронт Раевич! Комарджия: веднага се вижда по голямата златна верига, която се вие по синята му жилетка. Пък един дебел бастун има — също като на Робинзон Крузо, и брадата му по мярка, и прическата a la moujik^[3].

— Ти си озлобен против целия човешки род.

— И има защо...

— О! Истина ли?

В това време дамите си тръгнаха от кладенеца и се изравниха с нас. Грушницки успя да заеме драматична поза с помощта на патерицата и високо ми отвърна на френски:

— *Mon cher, je haïs les hommes pour ne pas les mépriser, car autrement la vie serait une farce trop dégoûtante.*^[4]

Хубавичката княжна се обърна и подари на оратора дълъг любопитен поглед. Изражението на този поглед беше твърде неопределено, но не насмешливо, за което аз вътрешно от душа го поздравих.

— Тази княжна Мери е твърде хубавичка — му казах. — Има такива едни кадифени очи — именно кадифени: съветвам те да присвоиш този израз, като говориш за очите ѝ; долните и горните ѝ клепки са така дълги, че лъчите на слънцето не се отразяват в гледците ѝ. Аз обичам тези очи без блясък: те са така меки, като че те милват... Впрочем, струва ми се, в нейното лице това е само хубавото... А зъбите ѝ бели ли са? Това е много важно! Жалко, че не се усмигна на пицната ти фраза.

— Ти говориш за хубавичката жена като за английски кон — каза Грушницки с негодувание.

— *Mon cher* — отвърнах му аз, като се мъчех да подражавам на неговия тон, — *je méprise les femmes pour ne pas les aimer car autrement la vie serait un mélodrame trop ridicule.*^[5]

Обърнах се и се отдалечих от него. Близо половин час се разхождах из лозовите алеи, по варовитите скали с висящите между тях храсти. Стана горещо и побързах към дома си. Като минавах край киселосерния извор, спрях се до покритата галерия, за да отдъхна под нейната сянка, и това ми даде възможност да бъда свидетел на твърде интересна сцена. Действащите лица се намираха в такова положение: княгинята и московският фронт седяха на пейката в покритата галерия и двамата бяха заети, изглежда, със сериозен разговор; княжната, допивайки вероятно последната чаша, се разхождаше замислено около кладенеца. Грушницки стоеше до самия кладенец; на площадката нямаше никакъв друг човек.

Приблжих се и се скрих зад ъгъла на галерията. В тази минута Грушницки изтърва чашата си на пясъка и се мъчеше да се наведе, за да я вдигне: болният му крак пречеше. Нещастният! Как ли не се извиваше, като се опираше на патерицата, но всичко беше напразно. Изразителното му лице наистина изобразяваше страдание.

Княжна Мери видя всичко това по-добре от мене.

По-леко от птичка подскочи тя към него, наведе се, вдигна чашата и му я подаде с движение, изпълнено с неизразима прелест; после ужасно се изчерви, огледа се към галерията и като се убеди, че мамичка нищо не е видяла, сякаш веднага се успокои. Когато Грушницки отвори уста, за да ѝ благодари, тя беше вече далеко. След минута излезе от галерията с майка си и фронта, но като мина край Грушницки, придоби такъв приличен и важен вид, че дори не се обърна, дори не забеляза неговия страстен поглед, с който той дълго я изпраща, докато тя слезе от хълма и се скри зад младите липи на булеварда... Но ето шапката ѝ се мярна през улицата; тя влезе в една от най-хубавите къщи в Пятигорск. След нея мина княгинята и пред вратата се сбогува с Раевич.

Чак тогава нещастният страстен юнкер забеляза моето присъствие.

— Видя ли — каза той, като стискаше здраво ръката ми, — това е просто ангел!

— Защо? — попитах аз с вид на абсолютно простодушие.

— Нима не видя?

— Не, видях: тя вдигна чашата ти. Ако беше тука пазачът и той би направил същото и още по-бързо, с надеждата да получи бакшиш.

Впрочем твърде понятно е, че ѝ стана жал за тебе: ти направи такава ужасна гримаса, когато стъпи на ранения си крак.

— И ти ни най-малко не се трогна, като я гледаше в тази минута, когато душата светеше на лицето ѝ?...

— Не.

Аз лъжех, но исках да го ядосам. Имам вродена страст да противореча; целият ми живот е бил само низ от тъжни и несполучливи противоречия между сърцето и разсъдък. Присъствието на ентузиаста ме облива с богоявленски студ и мисля, че честото общуване с посърнал флегматик би направило от мене страстен мечтател. Да си призная още, неприятно, но познато чувство премина леко през сърцето ми в този миг; това чувство беше завист; смело казвам „завист“, защото съм свикнал да си признавам всичко; и едва ли ще се намери млад човек, който, като срещне хубавичка жена, приковала празното му внимание и изведнъж явно обърнала пред него внимание на друг, също толкова непознат за нея — едва ли, казвам, ще се намери такъв млад човек (разбира се, да живее сред висшето общество и да е привикнал да гали самолюбието си), който да не бъде поразен неприятно от това.

Мълчаливо слязохме с Грушницки от хълма и минахме по булеварда, под прозорците на къщата, дето се скри нашата хубавица. Тя седеше на прозореца. Грушницки ме дръпна за ръката и хвърли един от онези мътнонежни погледи, които така малко действуват на жените. Аз насочих лорнета си към нея и забелязах, че тя се усмихна на неговия поглед, а моят дързък лорнет я разсърди не на шега. И как наистина смее един кавказки армеец да насочва стъкълцето си към една московска княжна?...

13 май

Тази сутрин дойде при мене докторът; името му е Вернер, но е русин. Нищо чудно! Познавах един Иванов, който беше немец.

Вернер е забележителен човек по много причини. Той е скептик и материалист, както почти всички медици, а едновременно и поет — и не на шега: поет на дело всякога и често на думи, макар през живота си да не е написал и два стиха. Изучаваше всички живи струни на

човешкото сърце, както изучават жилите на трупа, но никога не съумяваше да използва знанията си; така понякога отличният анатомик не може да те излекува от треска! Обикновено Вернер скришом се надсмиваше над своите болни; но веднъж видях как плачеше над умиращ войник... Беше беден, мечтаеше за милиони, а пък не би си помръднал дори пръста за пари. Един път ми каза, че ще даде назаем по-скоро на врага, отколкото на приятеля, защото това би значело да продава своята благотворителност, тъй като омразата само се усилва съразмерно с великодушието на противника. Имаше зъл език: под маската на неговата епиграма не един добряк минаваше за пошъл глупак; неговите съперници, завистливите водни медици, разпространили слуха, че уж рисува карикатури на своите болни — болните просто се вбесили, почти всички го напуснали. Приятелите му, тоест всички истински порядъчни хора, които служеха на Кавказ, напразно се мъчеха да възстановят спадналия му кредит.

Външността му беше от онези, които на пръв поглед поразяват неприятно, но които се харесват впоследствие, когато окото се научи да чете в неправилните черти отпечатъка на изпитана и възвишена душа. Има примери, когато жени са се влюбвали до полуда в такива хора и не биха заменили грозотата им за красотата на най-свежите и розови ендимиони^[6]; трябва да им се признае на жените, че имат инстинкт за душевна красота; и затова може би хора като Вернер така страстно обичат жените.

Вернер беше дребен на ръст, мършав и слаб като дете; единият му крак беше по-къс от другия, като на Байрон; в сравнение с тялото главата му изглеждаше огромна: той стрижеше ниско косата си и неравностите на черепа, оголен по такъв начин, биха поразили френолога със странното сплитане на противоположни наклонности. Малките му черни очи, винаги неспокойни, се мъчеха да проникнат в мислите ви. В дрехите му личеше вкус и спретнатост; мършавите му, жилести малки ръце се кипреха в светложълти ръкавици. Сюртукът му, вратовръзката и жилетката бяха винаги в черен цвят. Младежта го беше кръстила Мефистофел; той даваше вид, че уж се сърди на този прякор, но всъщност той ласкаеше самолюбието му. Скоро се разбрахме един друг и станахме приятели, защото аз съм неспособен за дружба: от двама приятели винаги единият е роб на другия, макар често нито единият от тях да не признава това; роб аз не мога да бъда,

а да заповядвам в този случай — е уморителен труд, защото трябва заедно с това и да мамиш; а освен туй имам лакеи и пари! Ето как станахме приятели: срещнах Вернер в С... сред многоброен и шумен кръг от младежи: към края на вечерта разговорът взе философско-метафизически характер; спореха за убежденията: всеки беше убеден в най-различни неща.

— Що се отнася до мене, аз съм убеден само в едно... — каза докторът.

— В какво именно? — попитах аз в желанието си да узная мнението на човека, който досега беше мълчал.

— В това — отвърна той, че рано или късно в едно прекрасно утро ще умра.

— Аз съм по-богат от вас! — казах. — Имам освен това убеждението, че в една отвратителна вечер съм имал нещастията да се родя.

Всички сметнаха, че говорим глупости, а пък всъщност никой от тях нищо по-умно не каза. От тази минута ние се намерихме един друг в тълпата. Често се срещаме и беседвахме твърде сериозно за отвлечени неща, докато и двамата не забележихме, че взаимно се баламосваме. Тогава, като се погледнехме многозначително в очите, както са правили римските авгури^[7], според думите на Цицерон, почвахме да се смеем и като се насмеяхме, разделяхме се, доволни от прекараната вечер.

Лежах на дивана, устремил очи в тавана и подложил ръце под тила си, когато Вернер влезе в стаята ми. Той седна в креслото, постави бастуна си в ъгъла, прозина се и обяви, че навън става горещо. Отвърнах, че ме безпокоят мухите — и двамата замълчахме.

— Забележете, любезни докторе — казах, — че без глупаците би било много скучно на света... Ето гледайте, ние сме двама умни човека; предварително знаем, че за всичко може да се спори до безкрайност и затова не спорим; знаем почти всичките си съкровени мисли; една дума за нас е цяла история; виждаме зърното на всяко наше чувство през тройната обвивка. Печалното за нас е смешно, смешното — тъжно, а изобщо, откровено казано, ние към всичко сме твърде равнодушни, освен към самите себе си. И така, размяна на чувства и мисли между нас не може да има: ние знаем един за друг

всичко, което искаме да знаем, и не искаме да знаем повече; остава едно средство: да разправяме новини. Я ми кажете някои новини.

Уморен от дългата реч, аз затворих очи и се прозинах...

Той отвърна, след като помисли:

— Във вашата галиматия обаче има идея.

— Две! — отвърнах аз.

— Кажете ми едната, аз ще ви кажа другата.

— Добре, почвайте! — казах аз, като продължавах да разглеждам тавана и се усмихвах вътрешно.

— На вас ви се иска да знаете някои подробности за някого от дошлите да се лекуват с вода и аз вече се досещам за кого се интересувате, защото за вас там вече питаха.

— Докторе! Ние решително не можем да разговаряме: ние четем един другиму в душите си.

— Сега втората...

— Ето втората идея: искаше ми се да ви накарам да разправите нещо; първо, защото да слушаш, е по-малко уморително; второ, невъзможно е да се раздрънкаш; трето, може да се научи чужда тайна; четвърто, затова, че такива умни хора като вас обичат повече слушателите, отколкото разказвачите. Сега на въпроса: какво ви каза княгиня Лиговска за мене?

— Много ли сте уверени, че е княгинята... а не книжната?

— Напълно съм убеден.

— Защо?

— Защото княжната е питала за Грушницки.

— Вие имате голям дар за съобразителност. Княжната каза, че е уверена, че този млад човек с войнишки шинел е разжалван за дуел...

— Надявам се, че сте я оставили в това приятно заблуждение...

— Разбира се.

— Завръзка има! — завиках аз с възхищение. — Ще се погрижим за развързката на тази комедия. Явно е, че съдбата се грижи да не ни е скучно.

— Предчувствувам — каза докторът, — че нещастният Грушницки ще стане ваша жертва...

— По-нататък, докторе...

— Княгинята каза, че вашето лице ѝ е познато. Аз отвърнах, че навярно ви е срещала в Петербург-, някъде по салоните... казах ѝ

вашето име... То ѝ беше известно. Изглежда, вашата история е вдигнала там много шум... Княгинята почна да разправя за вашите похождения, като вероятно прибавяше към светските клюки свои бележки... Дъщерята слушаше с любопитство. В нейното въображение вие станяхте герой на роман от нов тип... Аз не противоречах на княгинята, макар да знаех, че говори глупости.

— Достоен приятел! — казах, като му протегнах ръка. Докторът я стисна с чувство и продължи:

— Ако искате, ще ви представя...

— Моля ви се! — казах аз, като плеснах с ръце. — Нима представят героите? Те се запознават само като спасяват от явна смърт своята любима...

— Ама вие наистина ли искате да ухажвате княжната?...

— Напротив, съвсем наопротив!... Докторе, най-после аз тържествувам: вие не ме разбирате!... Това впрочем ме огорчава, докторе — продължих след минута мълчание, — аз никога сам не откривам своите тайни, а страшно обичам да ги отгатват, защото по такъв начин винаги мога при случай да се откажа от тях. Обаче вие трябва да ми опишете маминката и дъщерята. Що за хора са те?

— Първо, княгинята е жена на четиридесет и пет години — отвърна Вернер, — има прекрасен стомах, но кръвта ѝ е развалена: на бузите ѝ има червени петна. Втората половина от живота си е прекарала в Москва и там от спокойствието надебеляла. Обича пикантните анекдоти и самата говори понякога неприлични неща, когато дъщеря ѝ не е в стаята. На мене заяви, че дъщеря ѝ е невинна като гълъб. Какво ме интересува мене?... Искан да ѝ отвърна да бъде спокойна, че никому няма да кажа това! Княгинята се лекува от ревматизъм, а дъщерята господ знае от какво; препоръчах и на двете да пият на ден по две чаши киселосярна вода и да се къпят по два пъти на седмицата в слаба баня. Княгинята, изглежда, не е свикнала да заповядва; тя изпитва уважение към ума и знанията на дъщеря си, която е чела Байрон на английски и знае алгебрата; в Москва, изглежда, госпожиците са се впуснали в учение и добре правят наистина! Нашите мъже са така нелюбезни изобщо, че навярно за умната жена е нетърпимо да кокетничи с тях.

Княгинята много обича младите хора; княжната ги гледа с известно презрение — московски навик! Те в Москва само с това се

хранят — с четиридесетгодишни остроумци.

— А вие били ли сте в Москва, докторе?

— Да, имах там известна практика.

— Продължавайте.

— Но, струва ми се, всичко казах... А! Още нещо: княжната, изглежда, обича да разсъждава за чувствата, за страстите и прочее... Тя е била една зима в Петербург и той не ѝ харесал, особено обществото: навярно са я приели студено.

— Никого ли не видяхте днес у тях?

— Напротив, имаше един адютант, един изпънат гвардеец и някаква дама от новодошлите, роднина на княгинята по мъж, много хубавичка, но, струва ми се, много болна... Не я ли срещнахте при кладенеца? Тя е среден ръст, блондинка, с правилни черти, цветът на лицето ѝ е охтичав, а на дясната буза има черна бенка: лицето ѝ ме порази с изразителността си.

— Бенка ли? — промърморих аз през зъби. — Нима?

Докторът ме погледна и каза тържествено, като сложи ръката си на сърцето ми:

— Тя ви е позната!... — Моето сърце наистина биеше по-силно от обикновено.

— Сега е ваш ред да тържествувате! — казах аз. — Само че на вас се надявам: вие няма да ми измените. Не съм я виждал още, но съм уверен, познавам във вашия портрет една жена, която обичах много отдавна... Не ѝ казвайте за мене нито дума; ако ви попита, изразете се лошо за мене.

— Добре! — каза Вернер, като сви рамене.

Когато той излезе, ужасна скръб притисна сърцето ми. Съдбата ли ни събира отново на Кавказ, или тя нарочно беше дошла тука, сигурна, че ще ме срещне?... И как ще се срещнем?... И после дали това е тя?... Моите предчувствия никога не са ме лъгали. Няма на света човек, над когото миналото да е придобивало такава власт, както над мене. Всяко напомняне за минали скърби или радости удря болезнено в моята душа и извлича от нея все същите звуци... Аз съм глупаво създаден: нищо не забравям — нищо!

Следобед към шест часа отидох на булеварда, там имаше тълпа; княгинята и дъщеря ѝ седяха на една пейка, заобиколени от младежи, които любезничеха в надпревара. Аз седнах на известно разстояние на

друга пейка, спрях двама познати Д... офицери и взех да им разправам нещо — види се, смешно, защото те почнаха да се смеят като луди. Любопитството привлече към мене някои от заобиколилите княжната; малко по малко всички я изоставиха и се присъединиха към моята група. Аз не млъквах: моите анекдоти бяха умни до глупост, моите насмешки над минаващите край нас оригинали бяха зли до свирепост... Продължавах да веселя публиката до залез-слънце. Няколко пъти княжната, под ръка с майка си, мина край мене, придружавана от някакво куцо старче; няколко пъти нейният поглед, като падаше върху мене, изразяваше яд, но се мъчеше да изрази равнодушие...

— Какво ви разправяше той? — попита тя одного от младежите, които се върнаха при нея от вежливост. — Навярно много занимателна история — подвизите си в сраженията ли?... — Тя каза твърде високо това и вероятно с намерение да ме клъцне. „А-ха! — помислих си аз. — Не на шега се сърдите, мила княжно; почакайте, с това няма да свърши!“

Грушницики я следеше като хищен звяр и не я изпускаше от очи: обзалагам се, че утре ще моли някого да го представи на княгинята. Тя много ще се зарадва, защото ѝ е скучно.

16 май

В продължение на два дни моите работи ужасно напреднаха. Княжната решително ме мрази; вече ми разправиха две-три епиграми по мой адрес, твърде остри, но и твърде ласкави. На нея ѝ се вижда ужасно странно, че аз, който съм свикнал с доброто общество, който съм така близък с нейните петербургски кузини и лелички, не се старая да се запозная с нея. Срещаме се всеки ден при кладенеца на булеварда; аз употребявам всичките си сили, за да отвличам обожателите ѝ, блестящите адютанти, бледните московчани и други — и почти винаги ми се удава. Винаги съм мразел гости у дома: сега къщата ми всеки ден е пълна, обядват, вечерят, играят — и, уви, моето шампанско тържествува над силата на магнетичните ѝ очички.

Вчера я срещнах в магазина на Челахов; пазареше чудесен персийски килим. Княжната молеше майка си да не се скъпи: този

килим така щял да украси кабинета й!... Аз дадох четиридесет рубли повече и го купих; за това бях възнаграден с поглед, в който блестеше най-възхитителната ярост. Към обяд заповядах нарочно да преведат край прозореца й моя черкезки кон, покрит с този килим. Вернер бил у тях по това време и ми каза, че ефектът от тази сцена бил най-драматичен. Княжната иска да създаде настроение против мене; дори забелязах, че вече двама адютанти твърде сухо ме поздравяват пред нея, но всеки ден са у мене на обяд.

Грушницки прие тайнствен вид: ходи с ръце на гърба и никого не познава; кракът му изведнъж оздравя: едва куца. Намерил случай да влезе в разговор с княгинята и казал някакъв комплимент на дъщерята; тя, види се, не е твърде придилична, тъй като оттогава отговаря на поздравите му с най-мила усмивка.

— Ти решително ли не желаеш да се запознаеш с Лиговски — каза ми той вчера.

— Решително.

— Моля ти се! Най-приятният дом на баните! Цялото тукашно най-добро общество...

— Приятелю, на мене и нетукашното ужасно ми е омръзнало. А ти ходиш ли у тях?

— Още не; говорил съм един-два пъти с княжната, не повече. Знаеш, някак да се натрапваш в дома им, е неудобно, макар че това се прави тука... Друг е въпросът, ако носех еполети...

— Моля ти се! Но така ти си много по-интересен! Ти просто не умееш да използваш изгодното си положение... Та войнишкият шинел в очите на всяка чувствителна госпожица те прави герой, страдалец.

Грушницки самодоволно се усмихна.

— Каква глупост! — каза той.

— Сигурен съм — продължих аз, — че княжната е вече влюбена в тебе.

Той се изчерви до уши и се наду.

О, самолюбие, ти си лостът, с който Архимед е искал да повдигне земното кълбо!...

— Ти все се шегуваш! — каза той, като се преструваше, че се сърди. — Първо, тя така малко ме познава още...

— Жените обичат само онези, които не познават.

— Но аз съвсем нямам претенциите да ѝ се харесвам; аз просто искам да се запозная с един приятен дом и би било много смешно, ако имах някакви надежди... Виж, вие например, това е друга работа! Вие, петербургските победители: хвърлите само един поглед и жените се разтапят... А знаеш ли, Печорин, какво говори княжната за тебе?...

— Как? Тя вече е говорила за мене?...

— Не се радвай обаче. Веднъж заприказвах с нея при кладенеца случайно; третата ѝ дума беше: „Кой е този господин, който има такъв неприятен тежък поглед? Той беше с вас, тогава...“ Изчерви се и не поиска да каже деня, като си спомни за своята мила постъпка. „Не трябва да казвате деня — ѝ отговорих, — за мене той вечно ще бъде паметен...“ Печорин, приятелю мой! Не те поздравявам; тя има лошо мнение за тебе... А наистина жалко, защото Мери е много мила!...

Трябва да отбележа, че Грушницки е от онези хора, които, като говорят за жената, с която едва са се запознали, наричат я моята Мери, моята Sophie, ако тя с имала щастието да им се хареса.

Аз добих сериозен вид и му отвърнах:

— Да, не е лоша... Само че пази се, Грушницки! Повечето руски госпожици изпитват само платоническа любов, без да примесват в нея мисълта за омъжване; а платоническата любов е най-неспокойната. Княжната, струва ми се, е от онези жени, които искат да ги забавляват; ако две минути поред ѝ е скучно с тебе, загинал си безвъзвратно: твоето мълчание трябва да възбужда любопитството ѝ, твоят разговор никога да не я удовлетворява напълно; ти трябва постоянно да я тревожиш; тя десет пъти публично заради тебе ще пренебрегне хорското мнение и ще нарече това жертва и за да се възнагради за нея, ще почне да те измъчва, после просто ще ти каже, че не може да те търпи. Ако не придобиеш власт над нея, тогава дори първата ѝ целувка няма да ти даде право на втора; тя ще кокетничи до насита с тебе, а след една-две години ще се омъжи за някой урод, от покорност към маминка, и ще почне да се самоуверява, че е нещастна, че само един мъж е обичала, тоест тебе, но че небето не искало да я съедини с него, защото той носел войнишки шинел, макар под този груб, сив шинел да бие страстно и благородно сърце...

Грушницки удари с юмрук по масата и почна да ходи напред-назад из стаята.

Аз вътрешно се смеех и дори един-два пъти се усмигнах, но той за щастие не забеляза това. Явно е, че е влюбен, защото е станал още по-доверчив от преди; у него дори се появи сребърен пръстен, гравирани с черно, местно производство; това ми се видя подозрително. Почнах да го разглеждам и какво?... С дребни букви беше гравирано името Мери от вътрешната страна и до него — датата на деня, когато тя вдигна знаменитата чаша. Премълчах откритието си; не исках да го принуждавам да ми се признава; искам сам да ме избере за свой довереник — и тогава ще се наслаждавам...

.....

Днес станах късно; минавам край кладенеца, никого вече няма. Ставаше горещо; бели, бухлати облачета бързо се носеха от снежните планини, като обещаваха буря; главата на Машук димеше като загасен факел; около него се виеха и пълзяха като змии сиви парцали от облаци, задържани в устрема си и сякаш закачени на трънестия му храсталак. Въздухът беше напоен с електричество. Навлязох в лозовата алея, която води към пещерата; беше ми тъжно. Мислех за онази млада жена с бенка на бузата, за която ми говори докторът. Защо е тука? И дали е тя? И защо мисля, че е тя? И защо съм тъй уверен в това? Малко ли жени има с бенки на бузите? Като размишлявах така, стигнах до пещерата. Гледам: в прохладната сянка на нейния свод на каменната пейка седи жена със сламена шапка, увита с черен шал, отпуснала глава на гърди; шапката закриваше лицето ѝ. Исках вече да се върна, за да не наруша мечтанието ѝ, когато тя ме погледна.

— Вера! — извиках неволно.

Тя трепна и побледня.

— Аз знаех, че сте тука — каза.

Седнах до нея и я хванах за ръката. Отдавна забравен трепет премина по жилите ми при звука на този мил глас; тя ме погледна в очите със своите дълбоки и спокойни очи; в тях се четеше недоверчивост и нещо подобно на упрек.

— Отдавна не сме се виждали — казах аз.

— Отдавна, и сме се променили и двамата в много отношения!

— Ти сигурно вече не ме обичаш?...

— Аз съм омъжена!... — каза тя.

— Пак ли? Тази причина съществуваше и преди няколко години и все пак...

Тя измъкна ръката си от моята и бузите ѝ пламнаха.

— Може би ти обичаш втория си мъж?...

Тя не отговори и се извърна.

— Или той е много ревнив?

Мълчание.

— Е, какво? Той е млад, добър, навярно особено богат и ти се боиш... — Аз я погледнах и се изплаших: лицето ѝ изразяваше дълбоко отчаяние, в очите ѝ светеха сълзи.

— Кажи ми — прошепна най-после тя, — много ли ти е весело да ме мъчиш? Аз би трябвало да те мразя. Откакто се познаваме, ти нищо освен страдания не си ми дал... — Гласът ѝ затрепери, тя се наведе към мене и отпусна глава на гърдите ми.

„Може би — помислих си аз — ти затова именно ме и обичаше: радостите се забравят, а скърбите никога...“

Силно я прегънах и така останахме дълго. Най-после устните ни се приближиха и се сляха в гореща, упоителна целувка; ръцете ѝ бяха студени като лед, главата ѝ гореше. Тогава между нас се започна един от онези разговори, които на книга нямат смисъл, които не могат да се повторят и не могат дори да се запомнят: значението на звуците заменя и допълня значението на думите, както в италианската опера.

Тя решително не иска да се запознавам с мъжа ѝ — онова куцо старче, което набързо видях на булеварда; омъжила се за него заради сина си. Той е богат и страда от ревматизъм. Аз не си позволих нито една насмешка над него; тя го уважава като баща — и ще го лъже като мъж... Странно нещо е човешкото сърце изобщо и женското особено!

Мъжът на Вера, Семьон Василиевич Г-в, е далечен роднина на княгиня Лиговска. Той живее до тях; Вера често е у княгинята; аз и дадох дума да се запозная с Лиговски и да ухажвам княжната, за да отвлека вниманието от нея. По такъв начин моите планове ни най-малко не се разстроиха и ще ми бъде весело...

Весело!... Да, аз вече минах онзи период на душевен живот, когато дириш само щастие, когато сърцето чувства необходимост да обича силно и страстно някого — сега аз искам само да бъда обичан, и то от много малко хора; дори, струва ми се, една постоянна привързаност би ми била достатъчна: жалък навик на сърцето!...

Едно нещо ми е било винаги странно: никога не съм ставал роб на любимата жена; напротив, винаги съм придобивал над тяхната воля и сърце непобедима власт, без каквото и да било старание. Защо е така? Затова ли, че никога нищо твърде не скъпя и че те постоянно са се страхували да не ме изпуснат от ръцете си? Или това е магнетичното влияние на силния организъм? Или просто не ми се е случвало да срещна жена с упорит характер?

Трябва да си призная, че наистина не обичам жените с характер: тяхна работа ли е това!...

Вярно, сега си спомних: веднъж, само веднъж, аз обичах жена с твърда воля, която никога не можах да победя... Разделихме се като врагове — може би, ако бях я срещнал пет години по-късно, бихме се разделили другояче...

Вера е болна, много болна, макар да не признава това; страхувам се да няма туберкулоза или онази болест, която наричат *fièvre lent*^[8] — болест, която изобщо не е руска и на нашия език няма име.

Бурята ни завари в пещерата и ни задържа половин час повече. Тя не ме караше да се кълна във вярност, не ме пита обичал ли съм други, откакто се бяхме разделили... Тя ми се довери отново с предишното безгрижие — и аз няма да я измамя: тя е единствената жена в света, която не бих имал сили да измамя. Знам, скоро пак ще се разделим и може би навеки: двамата ще тръгнем по различни пътища до гроба; но споменът за нея ще си остане неприкосновен в душата ми; това аз винаги съм ѝ повтарял и тя ми вярва, макар да говори противното.

Най-после се разделихме; дълго я следих с поглед, докато шапката ѝ се скри зад храстите и скалите. Сърцето ми болезнено се сви, като след първа раздяла. О, как се зарадвах на това чувство! Дали не иска младостта със своите благотворни бури да се върне пак при мене, или това е само нейният прощален поглед, последният подарък — за спомен?... А смешно е да се помисли, че на вид съм още момче: лицето ми, макар и бледно, е още свежо; тялото ми е гъвкаво и стройно; гъстите къдрици се вият, очите горят, кръвта кипи...

Като се върнах в къщи, качих се на коня си и препуснах към степта. Обичам да препускам на буен кон по високата трева срещу пустинния вятър; жадно гълтам благовонния въздух и устремявам поглед в синята далечина, като се мъча да уловя мъглявите очертания

на предметите, които с всяка минута стават все по-ясни и поясни. Каквато и мъка да лежи на сърцето ми, каквото и безпокойство да гнети мисълта ми, всичко се разсейва; на душата ми става леко, умората на тялото побеждава тревогата на ума. Няма женски поглед, който да не забравя при вида на къдравите планини, озарени от южното слънце, при вида на синьото небе или слушайки шума на потока, който пада от скала на скала.

Мисля, че казаците, прозяващи се в своите наблюдателници, като са ме видели да препускам без нужда и цел, дълго са се мъчили над тази загадка, тъй като навярно по дрехите са ме взели за черкезин. На мене наистина са ми казвали, че в черкезки костюм на кон аз приличам на кабардинец повече, отколкото много кабардинци. И точно така — що се отнася до тази благородна бойна дреха, аз съм съвършен денди: нито един излишен ширит; оръжието — скъпо в простата си направа, козината на калпака нито много дълга, нито много къса, навоите и обущата по най-точна мярка, бешметът бял, черкезката тъмнокафява. Аз дълго изучавах планинската ездаческа стойка: нищо не може да поласкае така моето самолюбие, както признанието, че моето ездаческо изкуство е кавказко. Аз държа четири коня: един за себе си и три за приятели, за да не ми е скучно да скитам сам по полетата; те вземат с удоволствие моите коне и никога не яздят заедно с мене. Беше вече шест часът след пладне, когато си спомних, че е време да обядвам; конят ми беше изморен; излязох на пътя, който водеше от Пятигорск към немската колония, където често банското общество отива en ripenigue^[9]. Пътят извива между храсталаци, като се спуска в малки долове, дето протичат шумни ручей под сянката на високи треви; наоколо се издигат амфитеатрално сините грамади на Бешту, Змеината, Желязната и Лисата планина. Като се спуснах в един от тези долове, наричани на тукашно наречие долчини, спрях се да напоя коня си; в това време по пътя се показва шумна и блестяща кавалкада; дами с черни и сини амазонки, кавалери с костюми — смес от черкезки и нижегородски, начело яздеше Грушницки с княжна Мери.

Банските дами още вярват в нападения на черкези сред бял ден, вероятно затова Грушницки върху войнишкия шинел бе окачил шашка и два пистолета: той беше твърде смешен в тези геройски доспехи. Висок храст ме затуляше от тях, но през листата му можах да видя всичко и да отгадая по израза на лицата им, че разговорът беше

сантиментален. Най-после те се приближиха до наклона; Грушницки улови за поводата коня на княжната и тогава чух края на разговора им:

— И вие цял живот искате да останете в Кавказ? — казваше княжната.

— Какво е за мен Русия — отвръщаше кавалерът ѝ. — Страна, дето хиляди хора, защото са по-богати от мене, ще ме гледат с презрение, докато тука — тука този груб шинел не попречи да се запозная с вас.

— Напротив — каза княжната, като се изчерви.

По лицето на Грушницки се изписа удоволствие. Той продължи:

— Тука моят живот ще протече шумно, незабелязано и бързо под куршумите на диваците и ако бог всяка година ми праща по един светъл женски поглед, един подобен на този...

В това време те се изравниха с мен; аз ударих коня с камшика и излязох иззад храста...

— Mon dieu, un circassien!...^[10] — извика ужасена княжната.

За да я разубедея съвсем, аз ѝ отвърнах по френски, като се наклоних леко:

— Ne craignez rien, madame, je ne suis pas plus dangereux que votre cavalier.^[11]

Тя се смути, но от кое? От своята грешка или от това, че моят отговор ѝ се стори дързък? Бих желал последното ми предположение да бъде вярно. Грушницки ми хвърли недоволен поглед.

Късно вечерта, тоест към единадесет часа, отидох да се разхождам по липовата алея на булеварда. Градът спеше, само някои прозорци светеха. От трите страни се чернееха гребените на скалите, израстъци на Машук, на чийто връх лежеше зловецко облаче; месецът се издигаше на изток; далече като сребърни ресни светеха снежните планини. Подвикванията на часовоите се редуваха с шума на горещите извори, пуснати да се изтекат през нощта. Понякога звучен конски тропот се разнасяше по улицата, съпровождан от скриптенето на нагайска двуколка и тъжен татарски припев. Седнах на една пейка и се замислих... Чувствувах необходимост да излея мислите си в приятелски разговор... но с кого?... „Какво ли прави сега Вера?“ — мислих си... Бих дал мило и драго да мога в тази минута да стисна ръката ѝ.

Изведнъж чувам бързи и неравни стъпки... Навярно Грушници... Така и излезе!

— Откъде?

— От княгиня Лиговска — каза твърде важно той. — Как пее Мери!...

— Знаеш ли какво? — казах му аз. — Обзалагам се, тя не знае, че си юнкер; тя мисли, че си разжалван...

— Може би! Какво ме интересува това!... — каза разсеяно той.

— Не, само така казвам...

— А знаеш ли, че ти днес ужасно я разсърди? Намира, че това е нечувана дързост, едва я уверих, че ти си толкова добре възпитан и толкова добре познаваш висшето общество, че не би могъл да имаш намерение да я оскърбиш; тя казва, че имаш нахален поглед и че навярно имаш за себе си най-високо мнение.

— Тя не греша... А ти не искаш ли да се застъпиш за нея?

— Съжалявам, че още нямам това право...

„Охо! — помислих си аз. — Той, изглежда, има вече надежда...“

— Впрочем за тебе е по-лошо — продължи Грушници. — Сега е мъчно да се запознаеш с тях, а жалко! Това е един от най-приятните домове, които познавам...

Усмихнах се вътрешно.

— Най-приятният дом за мене сега е моят — казах, като се прозинах, и станах да си вървя.

— Но признай си, че се разкайваш?...

— Глупости! Ако пожелае, още утре вечер ще бъда у княгинята...

— Да видим...

— Дори, за да ти направя удоволствието, ще почна да ухажвам княжната...

— Да, ако тя пожелае да говори с тебе...

— Ще почакам само минутата, когато твоите приказки й омръзнат... Прощавай!...

— И аз ще отида да се пошляя — за нищо на света не ще мога да заспя сега... Слушай, хайде по-добре да отидем в ресторанта, там играят... сега ми трябва силни усещания...

— Пожелавам ти да загубиш...

Тръгнах за дома си.

21 май

Мина почти седмица, а още не съм се запознал с Лиговски. Чакам удобен случай. Грушницки като сянка върви след княжната навсякъде: разговорите им са безкрайни, кога ли ще й омръзне?... Майката не обръща на това внимание, защото той не е за женитба. Ето логиката на майките! Аз забелязах два-три нежни погледа — трябва да се тури край на това.

Вчера при кладенеца за пръв път дойде Вера... Откак се срещнахме в пещерата, не е излизала от къщи. Спуснахме едновременно чашите си и като се наведе към мене, тя ми прошепна:

— Не искаш ли да се запознаеш с Лиговски?... Само там можем да се виждаме...

Упрек!... Отегчително! Но бях го заслужил...

Тъкмо утре ще има бал с покани в залата на ресторанта и аз ще танцувам мазурка с княжната.

22 май

Залата на ресторанта се превърна в зала на благородно събрание. В девет часа всички пристигнаха. Княгинята с дъщеря си дойдоха едни от последните; много дами я поглеждаха със завист и недоброжелателство, защото княжна Мери се облича с вкус. Онези, които се смятат за тукашни аристократки, със затаена завист се присламчиха към нея. Какво да се прави? Дето има общество на жени, там веднага се явява висш и низш кръг. До прозореца, сред тълпата, стоеше Грушницки, прилепил лице до стъклото и без да сваля очи от своята богиня; когато мина край него, тя едва забелязано му кимна с глава. Той просия като слънце... Танците почнаха с полонеза; после засвириха валс. Шпорите зазвънтяха, диплите на роклите се вдигнаха и завъртяха.

Аз стоях зад една дебела дама, покрита с розови пера; пищността на роклята й напомняше времето на кринолина, а пъстротата на негладката ѝ кожа — щастливата епоха на бенките от черна тафта.

Най-голямата брадавица на шията ѝ беше прикрита с огърлица. Тя говореше на своя кавалер, драгунски капитан:

— Тази княжна Лиговска е ужасно момиче! Представете си, блъсна ме и не се извини, отгоре на това се обърна и ме изгледа с лорнета си... *C'est impayable*^[12]... И с какво се гордее? Трябва да ѝ се даде да разбере...

— Това не е трудно! — отвърна услужливият капитан и тръгна към другата стая.

Аз веднага се приближих до княжната и я поканих на валс, възползвай от свободата на тукашните обичаи, които позволяват да се танцува с непознати дами.

Тя едва се сдържа да не се усмихне и да скрие тържеството си; обаче твърде скоро успя да приеме съвсем равнодушен и дори строг вид. Небрежно отпусна ръка на рамото ми, наведе леко главица настрана и се впуснахме да танцуваме. Не познавам по-сладострастна и гъвкава талия! Свежият ѝ дъх докосваше лицето ми; понякога някоя къдрица, отделила се във вихъра на валса от своите другарки, се плъзгаше по пламналата ми буза... Направих три тура. (Тя валсира чудно хубаво.) Тя се задъхваше, очите ѝ се помътиха, полуразтворените ѝ устни едва можаха да прошепнат необходимото:

— *Merci monsieur.*^[13]

След няколко минути мълчание аз и казах, като придобих най-покорен вид:

— Чувах, княжна, че дори и съвсем непознат, съм имал вече нещастieto да заслужи вашата немилост... че ме намирате дързък... нима това е истина?

— И вие бихте искали сега да затвърдите у мене това мнение? — отвърна тя с лека иронична гримаса, която впрочем твърде отива на нейната подвижна физиономия.

— Ако аз съм имал дързостта да ви оскърбя с нещо, то позволете ми да имам още по-голямата дързост да ви моля за прошка... И наистина много бих желал да ви докажа, че по отношение на мене вие грешите...

— Това ще ви бъде много трудно...

— Защо?...

— Защото вие не идвате у нас, а тези балове вероятно няма да се повтарят често.

„Това значи — помислих си аз, — че техните врати са завинаги затворени за мене.“

— Знаете ли, княжна — казах аз с известна досада, — никога не трябва да се отблъсква каещият се престъпник: от отчаяние той може да стане двойно по-престъпен... и тогава...

Смехът и шушукането около нас ме накараха да се обърна и да прекъсна фразата си. На няколко крачки от мене стоеше група мъже и сред тях драгунският капитан, който бе изявил враждебни намерения спрямо милата княжна; той беше особено доволен от нещо, потриваше ръце, смееше се и си смигаше с другарите си. Изведнъж от групата им се отдели един господин с фрак, с дълги мустаци и червена мутра и насочи несигурните си крачки право към княжната; беше пиан. Като се спря срещу смутената княжна и сложи ръцете си на гърба, той впери в нея мътносиви очи и произнесе с прегракнал дискант:

— Пермете!^[14]... Но какво толкова!... Просто ви ангажирам за мазурката...

— Какво желаете? — каза тя с треперещ глас и хвърли умоляващ поглед наоколо. Уви, майка ѝ беше далече и наблизо нямаше никой от познатите ѝ кавалери; само един адютант, струва ми се, видя всичко, но се скри в тълпата, за да не бъде замесен в история.

— Е, какво? — каза пияният господин, като намигна на драгунския капитан, който го окуражаваше със знаци. — Не желаете ли?... Аз все пак имам честта да ви ангажирам pour mazure^[15]... Вие може би мислите, че съм пиан? Нищо подобно!... Много по-свободен, мога да ви уверя...

Видях, че тя беше готова да припадне от страх и негодувание.

Приблжих се до пияния господин, хванах го твърде здраво за ръката и като го погледнах настойчиво в очите, помолих го да се отдръпне — защото, прибавих, княжната отдавна е обещала да танцува мазурка с мене.

— Е, няма какво да се прави!... Друг път! — каза той, като се засмя, и се отдалечи със засрамените си приятели, които веднага го отведоха в другата стая.

Аз бях възнаграден с дълбок, чудесен поглед.

Княжната отиде при майка си и ѝ разказа всичко; княгинята ме намери в тълпата и ми благодари. Заяви ми, че познавала майка ми и била приятелка с половин дузина мои лели.

— Не знам как се случи, та досега не сме се запознала с вас — прибави тя. — Но признайте си, че само вие сте виновен за това; вие така страните от всички, че това на нищо не прилича. Надявам се, че въздухът на моята гостна ще прогони вашия сплин... Нали?

Казах ѝ една от онези фрази, които всеки трябва да си има готови за подобни случаи.

Кадрилите се проточиха ужасно дълго.

Най-сетне от галерията гръмна мазурката; ние с княжната станахме.

Аз не намекнах нито веднъж ни запияния господин, ни за предишното ми поведение, ни за Грушницки. Впечатлението, което неприятната сцена ѝ беше направила, малко по малко се разсея; лицето ѝ цъфна; тя се шегуваше много мило; приказките ѝ бяха остри, без претенции за острота, живи и свободни; бележките ѝ понякога бяха задълбочени... С една твърде заплетена фраза аз ѝ дадох да почувствува, че отдавна ми харесва. Тя наведе главичка и леко се изчерви.

— Вие сте странен човек! — каза тя после, като вдигна към мене кадифените си очи и принудено се засмя.

— Аз не исках да се запознавам с вас — продължих аз, — защото ви заобикаля твърде гъста тълпа от поклонници и се страхувах да не изчезна съвсем в нея.

— Напразно сте се страхували! Всички те са от скучни по-скучни...

— Всички! Нима всички?

Тя ме погледна внимателно, като че се мъчеше да си припомни нещо, после пак леко се изчерви и най-сетне произнесе решително: всички!

— Дори и моят приятел Грушницки?

— А той ваш приятел ли е? — каза тя с известно съмнение.

— Да.

— Той, разбира се, не влиза в категорията на скучните...

— Но в категорията на нещастните — казах със смях.

— Разбира се! А на вас смешно ли ви е? Бих желала вие да сте на негово място...

— Че какво? И аз бях някога юнкер, и наистина това е най-хубавото време в моя живот!

— А няма той е юнкер?... — каза бързо тя и после прибави: —
Аз мислех...

— Какво мислехте?...

— Нищо!... Коя е тази дама?

От този момент разговорът промени насоката си и не се върна
вече към това.

Мазурката свърши и ние се разделихме — довиждане. Дамите се
разотидоха... Аз тръгнах да вечерям и срещнах Вернер.

— А-ха — каза той, — значи, така! А отгоре на това искахте да
се запознаете с княжната не иначе, а като я спасите от сигурна смърт.

— Аз по-хубаво направих — отвърнах му, — спасих я от
припадък на бала.

— Как стана това? Разправете ми!...

— Не, отгатнете — о, вий, които отгатват всичко на света!

23 май

Към седем часа вечерта се разхождах по булеварда. Грушницки
ме видя отдалече и дойде при мене; някакъв смешен възторг блестеше
в очите му. Той силно стисна ръката ми и каза с трагичен глас:

— Благодаря ти, Печорин... Разбираш ли ме?...

— Не; но всеки случай не си струва благодарността — отвърнах
аз, понеже наистина нямах на съвестта си никакво благодеяние.

— Как? Ами вчера? Забравил ли си?... Мери всичко ми
разправи...

— О-хо! Нима при вас вече всичко е общо? И благодарността?...

— Слушай — каза твърде важно Грушницки, — моля ти се, не се
подигравай с моята любов, ако искаш да останеш мой приятел.
Виждаш: аз я обичам до безумие... и мисля, надявам се, че и тя ме
обича... Имам една молба към тебе: ти тази вечер ще бъдеш у тях;
обещай ми да забелязваш всичко: зная, че си опитен в тези неща, ти
по-добре от мене познаваш жените... Жените! Жените! Кой ще ги
разбере? Техните усмивки противоречат на погледите им, техните
думи обещават и мамят, а звукът на гласа им отблъсква... Ту
моментално разбират и отгатват и най-тайната наша мисъл, ту не
разбират и най-ясните намеци... Ето, да речем, княжната: вчера очите

й горяха от страст, когато се спираха върху мене, днес са мътни и студени...

— Това може би е последица от действието на водите — отвърнах аз.

— Ти на всичко виждаш лошата страна... материалист! — прибави той презрително. — Впрочем да променим материята — и доволен от лошия камбур, той се развесели.

Към осем и нещо отидохме заедно у княгинята.

Като минавахме край прозорците на Вера, видях я на един прозорец. Разменихме си по един бегъл поглед. Скоро след нас и тя влезе в гостната на Литовски. Княгинята ни я представи като своя роднина. Пихме чай; гости имаше много; разговорът беше общ. Стараех се да се харесам на старата княгиня, шегувах се, накарах я няколко пъти да се смее от душа; на княжната също ѝ се искаше неведнъж да се посмее, но се сдържаше, за да не излезе от приетата роля: тя намира, че морността ѝ прилича — и може би не греша. Грушницки, струва ми се, е много радостен, че моята веселост не я заразява.

След чая всички отидохме в салона.

— Доволна ли си от моето послушание, Вера? — казах аз, като минавах край нея.

Тя ми хвърли поглед, изпълнен с любов и благодарност. Аз съм свикнал с тези погледи; но някога те бяха моето блаженство. Княгинята накара дъщеря си да седне пред пианото; всички я молеха да изпее нещо — аз мълчах и възползуван от суматохата, се отделих до прозореца с Вера, която искаше да ми каже нещо много важно за нас двамата... Излезе — глупост...

Между това моето равнодушие дразнеше княжната, доколкото можах да разбера от един сърдит, блестящ поглед... О, аз прекрасно разбирам този ням, но изразителен, кратък, но убедителен разговор!...

Тя запя: гласът ѝ не е лош, но пее лошо... Впрочем не слушах. Затова пък Грушницки, облакътен на рояла срещу нея, я поглъщаше с очи и всяка минута казваше полугласно: Charmant! Délicieux!^[16]

— Слушай — каза ми Вера, — аз не искам да се запознаваш с моя мъж, но ти трябва непременно да се харесаш на княгинята; за тебе това е лесно: ти можеш всичко, каквото поискаш. Ние само тука ще се виждаме...

— Само тука?...

Тя се изчерви и продължи:

— Ти знаеш, че аз съм твоя робиня; никога не съм могла да ти се противя... и ще бъда наказана за това: ти ще ме разлюбиш! Искам поне да запазя своята репутация... не за себе си: ти много добре знаеш това!... О, моля те: не ме измъчвай както по-рано с празни съмнения и престорена студенина; аз може би скоро ще умра, чувствавам, че слабея от ден на ден... и въпреки това не мога да мисля занапред, мисля само за тебе. Вие, мъжете, не разбирате насладата от погледа, от стискането на ръцете... а аз, кълна ти се, като слушам гласа ти, чувствавам такова дълбоко, странно блаженство, че и най-горещите целувки не могат да го заменят.

В този момент княжна Мери престана да пее. Шумни похвали се разнесоха край нея; аз се приближих последен и ѝ казах нещо доста небрежно относно гласа ѝ.

Тя направи гримаса, като издаде долната си устна и приклепна твърде насмешливо.

— Това особено ме ласкае — каза тя, — като се има пред вид, че вие съвсем не ме слушате; но вие може би не обичате музиката?...

— Напротив... особено след обед.

— Грушницки е прав, като казва, че вкусовете ви са най-прозаични... и аз виждам, че обичате музиката в гастрономическо отношение...

— Пак грешите — аз съвсем не съм гастронот: аз имам много лош стомах. Но музиката след обед приспива, а да се спи подир обед, е чудесно: следователно аз обичам музиката в медицинско отношение. А вечер тя, напротив, много раздразва нервите ми: става ми или много тъжно, или много весело. И едното, и другото е досадно, когато няма положителна причина за скръб или за радост и при това скръбта в обществото е смешна, а много голямата веселост е неприлична...

Тя не ме доизслуша, отдалечи се от мен, седна до Грушницки и между тях започна някакъв сантиментален разговор: струва ми се, княжната отговаряше на неговите фрази твърде разсеяно и несполучливо въпреки старанието си да покаже, че го слуша с внимание, защото той понякога я гледаше с учудване и се мъчеше да разбере причината на вътрешното вълнение, което се четеше понякога в неспокойния ѝ поглед...

„Но аз ви разбрах, мила княжно, пазете се! Вие искате да ми платите със същото, да клъцнете самолюбието ми — няма да успеете! И ако ми обявите война, ще бъда безпощаден.“

През цялата вечер на няколко пъти нарочно се опитвах да се намеся в техния разговор, но тя твърде сухо отговаряше на моите бележки и аз най-после се отдалечих с престорена досада. Княжната тържествуваше; Грушници също. Тържествуйте, приятели мои, бързайте... вие няма дълго да тържествувате!... Какво да се прави? Имам предчувствие... Като се запознавам с жена, винаги безпогрешно отгатвам ще ме обича ли тя, или не...

Останалата част от вечерта прекарах около Вера и до насита се наговорих за миналото... За какво тя толкова ме обича, наистина не зная! Още повече, че това е жена, която ме е разбрала напълно, с всичките ми дребни слабости и лоши страсти... Нима злото е толкова привлекателно?...

Излязохме си заедно с Грушници; на улицата той ме хвана под ръка и след дълго мълчание каза:

— Е, какво?

„Ти си глупав“ — исках да му отговоря, но се сдържах и само вдигнах рамене.

29 май

През всичките тези дни нито веднъж не отстъпих от системата си. На княжната почнаха да се харесват моите приказки; разправих ѝ някои от странните случаи в моя живот и тя почна да вижда в мене необикновен човек. Смея се над всичко в света, особено над чувствата: това почва да я плаши. Пред мене тя не смее да се впуска в сантиментални спорове с Грушници и вече няколко пъти отговаря с насмешлива усмивка на неговите предизвикателства, но аз всеки път, когато Грушници се приближи до нея, придобивам смирен вид и ги оставям сами; първия път тя беше доволна от това или се мъчеше да покаже, че е доволна; втория се разсърди на мене, третия — на Грушници.

— Вие имате много малко самолюбие! — каза ми вчера. — Защо мислите, че ми е по-весело с Грушници?

Отговорих ѝ, че жертвувам за щастието на приятеля си своето удоволствие...

— И моето — прибави тя.

Аз внимателно я погледнах и приех сериозен вид. После целия ден не продумах с нея... Вечерта тя беше замислена, тази сутрин при кладенеца — още по-замислена. Когато се приближих до нея, тя разсеяно слушаше Грушницки, който, струва ми се, се възхищаваше от природата, но щом ме зърна, почна да се смее (твърде неуместно), като даваше вид, че уж не ме забелязва. Отдръпнах се настрана и почнах да я наблюдавам: тя се отвърна от събеседника си и се прозина два пъти. Грушницки положително ѝ е омръзнал. Още два дни няма да говоря с нея.

3 юни

Често се питам защо така упорито се домогвам до любовта на младото момиче, което не искам да прелъстя и за което никога няма да се ожена. Защо е това женско кокетство? Вера ме обича повече, отколкото княжна Мери ще ме обича някога; ако тя ми изглеждаше непобедима хубавица, може би щях да се увлека от трудността на предприятието...

Но нищо подобно няма! Следователно това не е онази неспокойна потребност на любовта, която ни мъчи в първите години на младостта, хвърля ни от една жена към друга, докато намерим такава, която не може да ни търпи; тогава почва нашето постоянство — истинската, безкрайна страст, която математически може да се изрази с линия, чието начало е точка, а краят се губи в пространството; тайната на тази безкрайност е само в невъзможността да се достигне целта, тоест краят.

Но за какво толкова залагам аз? От завист към Грушницки? Нещастникът! Той съвсем не я заслужава. Или това е следствие на мръсното, но непобедимо чувство, което ни кара да унищожаваме сладките заблуждения на ближните, за да имаме дребното удоволствие да му кажем, когато почне да пита в отчаяние, на какво трябва да вярва: „Приятелю мой, и с мене беше същото, ти виждаш обаче, аз

обядвам, вечерям и спя спокойно и, надявам се, ще мога да умра без вик и сълзи!“

А наистина има необикновена наслада в обладаването на млада, едва разцъфнала душа! Тя е като цвете, чийто най-хубав аромат се изпарява от първия слънчев лъч; трябва да го откъснем в тази минута и като подишаме до насита, да го хвърлим на пътя: може би някой ще го повдигне! Аз чувствавам в себе си тази ненаситна алчност, която поглъща всичко, каквото ѝ се изпречи на пътя; гледам на страданията и радостите на другите само по отношение на себе си като на храна, която поддържа душевните ми сили. Самият аз съм вече неспособен да безумствувам под влиянието на страстта; честолюбието ми е потиснато от обстоятелствата, но то се е проявило в друг вид, тъй като честолюбието не е нищо друго освен жажда за власт, а най-голямото удоволствие е да подчинявам на волята си всичко, което ме заобикаля; да възбуждаш край себе си чувството на любов, преданост и страх — не е ли първият признак на най-великото тържество на властта? Да бъдеш за някого причина за страдания и радости, без да имаш на това ни най-малко право — не е ли това най-сладката храна за нашата гордост? И какво е щастието? Наситена гордост. Ако се смятах най-добрият, най-могъщият от всички на света, щях да бъда щастлив; ако всички ме обичаха, щях да намеря в себе си безкрайни извори на любов. Злото поражда зло; първото страдание дава понятие за удоволствието да мъчиш другого; идеята за злото не може да влезе в главата на човека, без той да поиска да я приложи в действителността: идеите са органически създания, е казал някой, тяхното раждане им дава вече формата и тази форма е действието; онзи, в чиято глава са се родили повече идеи, повече от другите действува; затова геният, прикован към чиновническата маса, трябва да умре или да полудее точно така, както умира от апоплектичен удар човек, с могъщо телосложение при заседнал живот и скромно поведение.

Страстите не са нищо друго освен идеи в първото си развитие: те принадлежат на младостта на сърцето и глупец е онзи, който мисли цял живот да се вълнува от тях: много спокойни реки започват с шумни водопади, но нито една не скача и не се пени до самото море. Но това спокойствие често е признак на голяма, макар и скрита сила; пълнотата и дълбочината на чувствата и мислите не допускат бесни пориви: душата, като страда и се наслаждава, си дава за всичко строга

сметка и се убеждава, че това така трябва да бъде; тя знае, че без бури постоянният зной на слънцето ще я изсуши; тя се прониква от собствения си живот — гали и наказва себе си като любимо дете. Само в това висше състояние на самопознание човек може да оцени божие правосъдие.

Като препрочитам тази страница, забелязвам, че съм се отклонил много от предмета си... Но каква е тази нужда?... Нали този дневник пиша за себе си и следователно всичко, което нахвърлям в него, ще бъде след време скъп спомен за мене.

.....

Дойде Грушницки и се хвърли на шията ми — произведен е офицер. Пихме шампанско. След него дойде доктор Вернер.

— Аз не ви поздравявам — каза той на Грушницки.

— Защо?

— Защото войнишкият шинел много ви отива и признайте си, че армейският пехотен мундир, ушит тук, на баните, няма да ви придаде нищо интересно... Видите ли, досега вие бяхте изключение, а сега влизате под общото правило.

— Философствувайте, философствувайте, докторе! Няма да ми попречите да се радвам. Той не знае — прибави Грушницки на ухото ми — колко надежди ми дадоха тези еполети... О, еполети, еполети! Вашите звездички са пътеводни звездички... Не, аз сега съм напълно щастлив!

— Ще дойдеш ли да се разходиш с нас към пропастта? — попитах го аз.

— Аз ли? За нищо на света няма да се покажа на княжната, докато не ми бъде готов мундирът.

— Ще заповядаш ли да ѝ съобщим за радостта ти?...

— Не, моля ти се, не ѝ казвай... Искам да я изненадам...

— Каж ми обаче, как вървят работите ти с нея?

Той се смути и се замисли: искаше му се да се похвали, да излъже — а беше му съвестно и заедно с това беше го срам да си признае истината.

— Как мислиш, обича ли те?...

— Да ме обича ли? Моля ти се, Печорин, какви понятия имаш ти!... Как може толкова скоро?... Но дори и да ме обича, порядъчната жена няма да каже това...

— Добре! И вероятно според тебе порядъчният човек също така трябва да мълчи за своята страст?...

— Ех, братко! За всичко си има причини; много неща не се говорят, а се отгатват...

— Това е вярно... Само че любовта, която четем в очите, никак не задължава жената, докато думите... Пази, се Грушницки, тя те лъже...

— Тя?... — отвърна той, като вдигна очи към небето и самодоволно се усмихна. — Жал ми е за тебе, Печорин!...

Той излезе.

Вечерта многобройна компания се запъти пеша към пропастта.

По мнението на тукашните учени тази пропаст не е нищо друго освен угаснал кратер; тя се намира на склона на Машук, на една верста от града. Към нея води тясна пътечка между храсталаци и скали; като се изкачвахме нагоре, аз подадох ръка на княжната и тя не я пусна през време на цялата разходка.

Нашият разговор почна със злословие: аз взех да изреждам присъстващите и отсъстващите наши познати, отначало изтъквах смешните, а после лошите им страни. Злобата ми се разпали. Почнах на шега и свърших с истинска злост. Отначало това я забавляваше, а после я изплаши.

— Вие сте опасен човек! — каза ми тя. — По-скоро бих желала да попадна в гората под ножа на убиеца, отколкото на вашето езиче... Моля ви не на шега, когато ви хрумне да говорите лошо за мене, вземете по-добре нож и ме убийте — мисля, че няма да ви бъде много трудно.

— Нима приличам на убиец?...

— Вие сте по-лош...

Замислих се за минута и после казах, като приех дълбоко покъртен вид:

— Да, такава е била моята участ от най-ранно детство! Всички четяха по лицето ми признаци на лоши качества, които не съществуваха, но ги предполагаха — и те се родиха. Бях скромнен — обвиняваха ме в лукавство: станах потаен. Дълбоко чувствавах

доброто и злото; никой не ме ласкаеше, всички ме оскърбяваха: станах злопаметен; бях мрачен, другите деца — весели и бърбиви; чувствавах се по-горе от тях — поставяха ме по-ниско: станах завистлив. Бях готов да обичам целия свят — никой не ме разбра: и аз се научих да мразя. Моята безцветна младост протече в борба със себе си и с другите; боейки се от насмешки, аз пазех дълбоко в сърцето си най-добрите си чувства: там те и умрях. Говорех истината — не ми вярваха: почнах да лъжа; като опознах добре света и пружините на обществото, станах изкусен в науката за живота и видях как другите без изкуство са щастливи, като се ползуваха даром от онези изгоди, към които аз така неуморно се стремях. И тогава в гърдите ми се роди отчаянието — не онова отчаяние, което лекуват с дулото на пистолета, но студеното, безсилно отчаяние, прикрито с любезност и добродушни усмивки. Станах нравствено осакатен: едната половина от моята душа не съществуваше, тя изсъхна, изпари се, умря, аз я отрязах и я хвърлих — докато другата шаваше и живееше в услуга на всеки, и това никой не забеляза, защото никой не знаеше за съществуването на загиналата ѝ половина; но вие сега събудихте в мене спомена за нея и аз ви прочетох нейната епитафия. На мнозина изобщо всички епитафии се струват смешни, но на мене не, особено когато си спомням кой е покойникът под тях. Впрочем аз не ви моля да споделите моето мнение: ако моята изповед ви се струва смешна — моля, смейте се: предупреждавам ви, че това ни най-малко няма да ме огорчи.

В тази минута срещнах очите ѝ — в тях блестяха сълзи; ръката ѝ, опряна на моята, трепереше; бузите ѝ горяха; беше ѝ жал за мене! Състраданието — чувство, на което така лесно се покоряват всички жени, беше впило ноктите си в неопитното ѝ сърце. През цялата разходка тя беше разсеяна, с никого не кокетничеше — а това е важен признак!

Пристигнахме до пропастта; дамите оставиха своите кавалери, но тя не пускаше ръката ми. Остроумията на тукашните денди не я разсмиваха; стръмнината на пропастта, на която стоеше, не я плашеше, докато другите госпожици пицяха и затваряха очи.

На връщане аз не възобнових нашия печален разговор; но на празните ми въпроси и шегички тя отговаряше късо и разсеяно.

— Обичали ли сте? — попитах я най-после.

Тя ме погледна внимателно, поклати глава и пак се замисли: явно, че ѝ се искаше да каже нещо, но не знаеше с какво да почне; гърдта ѝ се вълнуваше... Какво да се прави! Муселиненият ръкав е слаба защита и електрическа искра премина от моята в нейната ръка; почти всички страсти почват така и ние често много се лъжем, като мислим, че жената ни обича заради нашите физически или нравствени достойнства; разбира се, те подготвят, предразполагат сърцето ѝ към възприемане на свещения огън, но все пак първото докосване решава всичко.

— Бях много любезна днес, нали? — каза ми княжната с принудена усмивка, когато се върнахме от разходката.

Разделихме се.

Тя не е доволна от себе си; обвинява се в студенина... О, това първо, главно тържество! Утре тя ще иска да ме възнагради. Знам наизуст всичко това — ето кое е скучното.

4 юни

Днес видях Вера. Тя ме измъчи с ревността си. Княжната намислила, изглежда, да ѝ доверява сърдечните си тайни: трябва да се признае, сполучлив избор!

— Досещам се накъде води всичко това — каза ми Вера. — По-добре ми кажи просто, че я обичаш.

— Но ако не я обичам?

— Тогава защо я преследваш, тревожиш, вълнуваш въображението ѝ?... О, аз добре те познавам! Слушай, ако искаш да ти вярвам, ела след една седмица в Кисловодск; вдругиден ние ще бъдем там. Княгинята остава тук по-дълго. Наеми квартира до нас; ние ще живеем в голямата къща до извора, в полуетажа; долу ще бъде княгиня Лиговска, а до нас е къщата на хазаина, която още не е заета... Ще дойдеш ли?...

Обещах ѝ и още същия ден пратих да наемат квартирата.

Грушниcki дойде при мене в шест часа вечерта и събщи, че утре ще бъде готов мундирът му, тъкмо за бала.

— Най-после, ще танцувам с нея цялата вечер... И ще се наприказвам! — прибави той.

— Но кога ще е балът?

— Ами че утре! Нима не знаеш? Голям празник и тукашното началство се е заело да го организира...

— Да идем на булеварда...

— За нищо на света, в този отвратителен шинел...

— Как, разлюби ли го?...

Излязох сам и когато срещнах княжна Мери, поканих я за мазурката. Тя изглеждаше учудена и зарадвана.

— Аз мислех, че вие танцувате само по необходимост, както миналия път — каза ми и се усмихна твърде мило...

Тя, струва ми се, съвсем не забелязва отсъствието на Грушниcki.

— Вие утре ще бъдете приятно учудена — казах ѝ аз.

— От какво?

— Това е тайна... на бала сама ще се сетите.

Прекарах вечерта у княгинята; гости нямаше, освен Вера и едно извънредно забавно старче. Бях в добро настроение, импровизирах разни необикновени истории; княжната седеше срещу мене и слушаше глупостите ми с такова дълбоко, напрегнато, дори нежно внимание, че ми стана съвестно. Къде се дянаха нейната живост, нейното кокетство, нейните капризи, нейните дръзки гримаси, презрителна усмивка, разсеян поглед?

Вера забеляза всичко това: върху болнащото ѝ лице се изписа дълбока скръб; тя седеше в сянката на прозореца, потънала в широкото кресло. Стана ми жал за нея...

Тогава разправих цялата драматична история на нашето запознанство с нея, на нашата любов — разбира се, като прикрих това с измислени имена.

Така живо изобразих моята нежност, моите безпокойства, възторзи; в такава изгодна светлина представих нейните постъпки, характер, че тя по неволя трябваше да ми прости кокетството с княжната.

Вера стана, седна при нас, оживи се... и чак в два часа през нощта си спомнихме, че докторите препоръчват да се ляга в

единадесет.

5 юни

Половин час преди бала при мене дойде Грушницки в пълното сияние на армейския пехотен мундир. На третото копче беше окачена бронзова верижка, на която висеше двоен лорнет; невероятно големите еполети бяха извити нагоре, като крилцата на амур; ботушите му скърцаха; в лявата си ръка държеше кафяви велурени ръкавици и фуражката си, а с дясната постоянно разбухваше на ситни кичурчета накъдрения си перчем. На лицето му бяха изписани самодоволство и заедно с това известна неувереност; празничната му външност, гордата му походка биха ме накарали да се разсмея, ако това съответствуваше на моите намерения.

Той хвърли фуражката и ръкавиците на масата и почна да опъва мундира и да се оправя пред огледалото; черната голяма кърпа, намотана на извънредно високата и корава яка, която подпираше брадата му, се подаваше на два-три сантиметра над яката; това му се видя малко: той я измъкна още по-нагоре до ушите; от тази трудна работа — тъй като яката на мундира му беше много тясна и неудобна — лицето му се наля с кръв.

— Ти, разправят, тези дни ужасно много си ухажвал моята княжна? — каза той твърде небрежно и без да ме гледа.

— Де можем да се мерим ние! — отвърнах му аз, като повтарях любимата поговорка на един от най-опасните безделници от миналото, възпят някога от Пушкин.

— Я ми кажи, хубаво ли ми седи мундирът?... Ох, проклетият чифутин... Как ме реже под мишниците!... Нямах ли парфюм?

— Моля ти се, какво още искаш? Ти и така вече миришеш на розова помада.

— Нищо. Я ми дай...

Той изля половин стъкълце в яката си, в носната кърпа, по ръкавите.

— Ти ще танцуваш ли? — попита ме той.

— Не мисля.

— Страхувам се, че ще трябва да почна мазурката с княжната — а не знам почти нито една фигура...

— А покани ли я за мазурката?

— Още не...

— Гледай да не те изпреварят...

— Вярно — каза той, като се удари по челото. — Прощавай... ще ида да я дочакам пред входа. — Той грабна фуражката си и изтича.

След половин час и аз тръгнах. Навън беше тъмно и пусто; около събранието или кръчмата, както желаете, се трупаше народ; прозорците светеха; вечерният вятър донасяше до мене звуците на полковата музика. Вървах бавно; тъжно ми беше... „Нима, мислех си, моето единствено предназначение на земята е да руша чуждите надежди? Откакто живея и действувам, съдбата, кой знае как, винаги ме е докарвала до развързката на чужди драми, като че без мене никой не би могъл нито да умре, нито да се отчае! Аз съм бил необходимото лице в петото действия; неволно съм разигравал жалката роля на палач или предател. Какво цели с това съдбата?... Дали не съм определен от нея за съчинител на еснафски трагедии и семейни романи или за сътрудник на доставчика на повести, например за «Библиотека для чтения»?... Кой знае?... Малко ли хора, като почват живота си, мислят да го свършат като Александър Велики или лорд Байрон, а цял живот си остават титулярни съветници?...”

Като влязох в салона, скрих се сред тълпата мъже и почнах да наблюдавам. Грушницки стоеше до княжната и говореше нещо много разпалено; тя разсеяно го слушаше, гледаше настрана, закрила устнички с ветрилото си; на лицето ѝ се бе изписало нетърпение, очите ѝ диреха някого наоколо; тихичко се приближих отзад, за да подслушам разговора им.

— Вие ме измъчвате, княжна! — говореше Грушницки. — Ужасно сте се променили, откакто не съм ви виждал...

— И вие сте се променили — отвърна тя, като му хвърли бърз поглед, в който той не можа да схване тайната насмешка.

— Аз? Аз да съм се променил?... О, никога! Вие знаете, че това е невъзможно! Който ви е видял веднъж, той навеки ще отнесе със себе си вашия божествен образ.

— Престанете...

— Но защо сега не желаете да слушате това, което неотдавна и така често слушахте благосклонно?...

— Защото не обичам повторенията — отвърна тя със смях.

— О, горчиво съм се излъгал!... Аз, безумецът, си мислех, че поне тези еполети ще ми дадат правото да се надявам... Не, по-добре цял живот да си бях останал с този презрян войнишки шинел, на който може би дължах вашето внимание...

— Всъщност на вас шинел много повече ви прилича...

В това време аз се приближих и се поклоних на княжната; тя се изчерви малко и бързо каза:

— Нали, мосьо Печорин, сивият шинел много повече прилича на мосьо Грушницки?...

— Не съм съгласен с вас — отвърнах, — с мундир той е още по-младолик.

Грушницки не понесе този удар: като всички момчета, той има претенциите да бъде старец; мисли, че дълбоките следи от страсти на неговото лице заменят отпечатъка на годините. Той ми хвърли бесен поглед, тропна с крак и се отдалечи.

— Признайте си — казах аз на княжната, — че макар да е бил винаги твърде смешен, доскоро той ви изглеждаше интересен... със сивия шинел...

Тя наведе очи и не отговори.

Грушницки цялата вечер преследваше княжната, танцуваше или с нея, или vis-a-vis, поглъщаше я с очи, въздишаше и ѝ досаждаше с молбите и упреците си. След третия кадрил тя вече го мразеше.

— Не очаквах това от тебе — каза той, като се приближи до мене и ме хвана за ръката.

— Кое?

— Ти ще танцуваш с нея мазурката, нали? — попита ме с тържествен глас. — Тя ми призна...

— Е, та какво? Да не е тайна?

— Разбира се... Аз трябваше да очаквам това от една хлапачка... от една кокетка... Но аз ще отмъстя!

— Сърди се на шинела си или на еполетите си, защо ще обвиняваш нея? Какво е виновна тя, че вече не ѝ харесваш?...

— Не защо ще ми дава надежди?

— А ти защо си се надявал? Да желяеш и да се стремиш към нещо — разбирам, а кой се надява?

— Ти спечели баса, само че не съвсем — каза той и се усмихна злобно.

Мазурката почна. Грушници избираше само княжната, а и другите кавалери постоянно я избираха: това явно беше заговор против мене; толкоз по-добре: на нея й се иска да приказва с мене, а й пречат — ще й се прииска двойно повече.

Един-два пъти стиснах ръката й; втория път я измъкна, без да каже нито дума.

— Лошо ще спя тази нощ — каза ми тя, когато мазурката свърши.

— За това е виновен Грушници.

— О, не! — И лицето й стана така замислено, така тъжно, че си дадох дума непременно да целуна ръката й тази вечер.

Почнахме да се разотиваме. Като настанявах княжната в каретата, бързо притиснах мъничката й ръчичка към устните си. Беше тъмно и никой не можа да види.

Върнах се в салона много доволен от себе си.

Край голяма маса вечеряха младежи и между тях Грушници. Когато влязох, всички замълчаха: явно, че говореха за мене. Мнозина от миналия бал ми се цупеха, особено драгунския капитан, а сега, струва ми се, решително се образува против мене враждебна шайка под командата на Грушници. Той има такъв горд и храбър вид...

Много се радвам; аз обичам враговете си, макар не по християнски. Те ме забавляват, вълнуват кръвта ми. Да бъдеш винаги нащрек, да ловиш всеки поглед, значението на всяка дума, да долавяш намерението, да разваляш заговори, да се преструваш на измамен и изведнъж с един удар да събориш цялото огромно и много сложно здание от хитрости и замисли — ето кое аз наричам живот.

През цялото време, докато вечеряхме, Грушници си шепнеше и смигаше с драгунския капитан.

6 юни

Тази сутрин Вера замина с мъжа си за Кисловодск. Срегнах каретата им, когато отивах у княгиня Лиговска. Кимна ми с глава: в погледа ѝ имаше упрек.

Кой е виновен? Защо тя не иска да ми даде възможност да се видя с нея насаме? Любовта е като огън — без храна гасне. Дано ревността направи онова, което не можах моите молби.

Седях у княгинята цял час. Мери не излезе — болна е. Вечерта я нямаше на булеварда. Новосформираната шайка, въоръжена с лорнети, беше придобила наистина страшен вид. Радвам се, че княжната е болна: те биха си позволили някаква дързост с нея. Грушницки е с разчорлена прическа и отчаян вид; той, струва ми се, наистина е огорчен, особено самолюбието му е оскърбено; ала има хора, в които дори и отчаянието е забавно!...

Като се връщах в къщи, забелязах, че нещо ми липсва. Не бях я видял! Тя е болна! Дали наистина не съм се влюбил?... Каква глупост!

7 юни

В единадесет часа сутринта — час, в който княгиня Лиговска обикновено се поти в Ермоловската баня, минах край къщата им. Княжната седеше замислена на прозореца; като ме видя, скочи.

Влязох във вестибюла; нямаше никого и аз, без да долагам, възползуван от свободата на тукашните нрави, се вмъкнах в гостната.

Матова бледност покриваше милото лице на княжната. Тя стоеше до пианото, опряна с една ръка върху гърба на креслото; тази ръка леко трепереше; аз тихо се приближих до нея и казах:

— Сърдите ли ми се?

Тя вдигна морен, дълбок поглед към мен и поклати глава; устните ѝ искаха да проговорят нещо и не можеха; очите ѝ се напълниха със сълзи; тя се отпусна в креслото и закри лице с ръцете си.

— Какво ви е? — казах и я хванах за ръката.

— Вие не ме уважавате!... О, оставете ме!...

Направих няколко крачки... Тя се изправи в креслото, очите ѝ засвяткаха...

Аз се спрях, хванал бравата на вратата, и казах:

— Простете ми, княжна! Аз постъпих като безумец... това втори път няма да се случи: ще взема мерки... Защо ви е да знаете онова, което ставаше досега в душата ми?

Никога няма да го узнаете и толкоз по-добре за вас. Прощавайте. Като излизах, струва ми се, че плачеше.

До вечерта скитах пеш из околностите на Машук, уморих се ужасно и като пристигнах у дома си, тръснах се на леглото съвсем изнемощял.

При мене дойде Вернер.

— Вярно ли е — попита той, — че се жените за княжна Лиговска?

— Защо?

— Целият град говори; всички мои болни са заети с тази важна новина, а пък болните са такъв един народ: всичко знаят!

„Това е работа на Грушницьки!“ — помислих си аз.

— За да ви докажа, докторе, лъжливостта на тези слухове, заявявам ви под секрет, че утре заминавам за Кисловодск...

— И княжната ли?...

— Не; тя остава още една седмица тука...

— Значи, не се жените?...

— Докторе, докторе! Я ме погледнете: нима приличам на годеник или на нещо подобно?

— Не казвам това... Но вие знаете, има случаи... — прибави той, като се усмихна хитро — при които благородният човек трябва да се ожени, и има маминки, които поне не предотвратяват тези случаи... И така, съветвам ви като приятел да бъдете по-предпазлив. Тук на баните въздухът е крайно опасен: колко прекрасни млади хора съм виждал, достойни за по-добра участ и които си отиват оттука направо под венчилото... Дори, ще повярвате ли, и мене искаха да оженят! Именно една провинциална маминка, чиято дъщеря беше твърде бледна. Аз имах нещастieto да ѝ кажа, че цветът на лицето ѝ ще се възвърне, като се омъжи; тогава тя със сълзи на благодарност ми предложи ръката на дъщеря си и цялото си състояние — петдесет души, струва ми се. Но аз ѝ отговорих, че не съм способен за това...

Вернер си отиде с пълната увереност, че ме е предпазил.

От думите му разбрах, че за мене и княжната са пуснати вече из града разни лоши слухове: за това на Грушницьки няма да му се

размине!

10 юни

Ето вече три дни, откак съм в Кисловодск. Всеки ден виждам Вера при кладенеца и на разходка. Сутрин, като се събудя, сядам на прозореца, и отправям лорнета си към нейния балкон; тя е вече отдавна облечена и чака условния знак; срещаме се уж случайно в градината, която се спуска от нашите къщи към кладенеца. Животворният планински въздух възвърна цвета на лицето и силите й. Не току-така Нарзан се нарича богатирски извор. Тукашните жители твърдят, че въздухът на Кисловодск предразполага към любов, че тук стават разврзките на всички романи, които някога са почвали в полите на Машук. И наистина тук от всичко лъха на уединение; тука всичко е тайнствено: и гъстите сенки на липовите алеи, сведени над потока, който с шум и пяна, като пада от плоча на плоча, си пробива път между зеленеещите се баири, и клисурите, пълни с мъгла и мълчание, чиито разклонения се разпръсват оттука на всички страни, и свежестта на ароматния въздух, натезжал от изпаренията на високите южни треви и бели акации, и постоянният, сладостно приспивен шум на студените ручей, които, като се срещат на края на долината, тичат задружно в надпревара и най-после се хвърлят в Подкумок. От тази страна клисурата е по-широка и се превръща в зелена падина; по нея се вие пращен път. Винаги, когато погледна натам, струва ми се, че идва карета, а от прозорчето на каретата поглежда едно розово личице. Вече много карети минаха по този път — а нея все я няма. Предградието, което е зад крепостта, се насели; в ресторанта, построен на хълма, на няколко крачки от моята квартира, почват да блещукат вечер светлини през двойния ред тополи; шум и звън от чаши се разнасят до късна нощ.

Никъде не пият така много кахетинско вино и минерална вода, както тука.

*И смесват двата занаята с страст
мнозина — но не съм в числото тяхно аз.*

Грушници със своята шайка буйствува всеки ден в кръчмата и почти не ме поздравява.

Той пристигна едва вчера и успя вече да се скара с трима старци, които искаха да влязат преди него в банята; явно е — нещастията развиват в него войнствен дух.

11 юни

Най-после те пристигнаха. Аз седях на прозореца, когато чух тракането на каретата им: сърцето ми трепна... Какво значи това? Нима съм влюбен?... Аз съм така глупаво създаден, че това може да се очаква от мене.

Обядвах у тях. Княгинята ме гледа много нежно и не се отделя от дъщеря си... лошо! Затова пък Вера ме ревнува от княжната: постигнах аз това благополучие! Какво не прави жената, за да огорчи съперницата си! Помня, една ме залюби за това, че обичах друга. Няма нищо по-парадоксално от женския ум: трудно е да убедиш в нещо жените, трябва да го докараш дотам, че те сами да се убедят; редът на доказателствата, с които те унищожават своите предубеждения, е твърде оригинален; за да се научиш на тяхната диалектика, трябва да прехвърлиш в ума си всичките училищни правила на логиката. Например обикновенният начин:

„Този човек ме обича; но аз съм омъжена: следователно не трябва да го обичам.“

Женският начин:

„Не трябва да го обичам, тъй като съм омъжена; но той ме обича — следователно...“

Тук има няколко точки, тъй като разсъдъкът нищо не говори, а говорят повече езикът, очите и след тях сърцето, ако го има.

Какво ли ще е, ако някога тези бележки попаднат пред очите на някоя жена? „Клевета!“ — ще извика тя с негодувание.

Откакто поетите пишат и жените ги четат (за което заслужават най-дълбока благодарност), тях толкова пъти са ги наричали ангели, че те наистина в наивността си са повярвали на този комплимент, забравяйки, че същите тези поети за пари са наричали Нерон полубог...

Не би било уместно аз да говоря за тях с такава злост — аз, който освен тях нищо не съм обичал на света, аз, който всякога съм бил готов да пожертвувам за тях спокойствието, честолюбието, живота си... Но аз не в припадък на яд и оскърбено самолюбие се мъча да смъкна от тях онова вълшебно покривало, през което само свикналият поглед прониква. Не, всичко, което говоря за тях, е само следствие

*студените внимавки на ума
и на сърцето тъжните бележки.*

Жените би трябвало да желаят всички мъже да ги познават така добре, както аз, защото ги обичам сто пъти повече от времето, откогато не се боя от тях и опознах дребните им слабости.

Между впрочем Вернер преди известно време сравни жените с омагьосаната гора, за която разказва Тасо в книгата си „Освободеният Ерусалим“. „Само пристъпи — казва той — и върху тебе ще връхлетят от всички страни такива страхотии, че боже упози: дълг, гордост, приличие, обществено мнение, насмешка, презрение... Трябва само да не гледаш, а да вървиш направо; малко по малко чудовищата изчезват и пред теб се открива тиха и светла поляна, сред която цъфти зелена мирта. Но беда ще те сполети, ако при първите крачки сърцето ти трепне и се обърнеш назад!“

12 юни

Днешната вечер беше богата със събития. На три версти от Кисловодск, в клисурата, дето тече Подкумок, има скала, наречена Пръстена; тя представлява врата, образувана от само себе си; издига се на високия хълм и залязващото слънце праща през нея към света последния си пламенен поглед. Многочислена кавалкада се упъти за там да погледа залеза на слънцето през каменното прозорче. Никой от нас, откровено казано, не мислеше за слънцето. Аз вървах до княжната; като се връщахме обратно, трябваше да се прегази Подкумок. Планинските рекички, и най-малките, са опасни, особено с това, че дъното им е истински калейдоскоп: всеки ден се изменя от

напора на вълните — дето вчера е имало камък, днес е яма. Хванах коня на княжната за юздите и го вкарах във водата, която беше до колене; бавно почнахме да вървим косо срещу течението. Известно е, че като се минават бързи рекички, не трябва да се гледа във водата, тъй като главата веднага се замайва, но забравих да предупредя за това княжна Мери.

Бяхме вече на средата, в най-бързото течение, когато тя изведнъж се олюля на седлото. „Лошо ми е!“ — проговори тя със слаб глас. Бързо се наведох към нея и обвих с ръка гъвката ѝ талия. „Гледайте нагоре! — ѝ прошепнах. — Няма нищо, само не се бойте; аз съм с вас.“

Стана ѝ по-добре; искаше да се освободи от ръката ми, но аз още по-здравно обвих нежната ѝ мека снага; бузата ми почти се докосваше до нейната; от нея лъхаше плам.

— Какво правите с мене?... Боже мой!...

Не обръщах внимание на нейния трепет и смущение и устните ми се докоснаха до нежната ѝ страна, тя трепна, но нищо не каза; ние вървахме отзад: никой не беше видял. Когато излязохме на брега, всички се спуснаха в тръс. Княжната задържа своя кон; аз останах до нея; явно беше, че я безпокоеше моето мълчание, но се заклек да не кажа нито дума — от любопитство. Искаше ми се да видя как ще се измъкне от това затруднено положение.

— Вие или ме презирате, или много ме обичате! — каза тя най-после с глас, в който имаше сълзи. — Може би искате да ми се надсмеете, да смутите душата ми и после да ме оставите... Това би било така подло, така низко, че само предположението... О, не! Нали — прибави тя с глас на нежна доверчивост, — нали в мене няма нищо такова, което да изключва уважението? Вашата дръзка постъпка... аз трябва, аз трябва да ви я простя, защото позволих... Отговорете, но говорете, искам да чуя гласа ви!... — В последните думи имаше такова женско нетърпение, че неволно се усмихнах; за щастие бе почнало да се мръква... Нищо не отвърщах.

— Мълчите? — продължи тя. — Може би искате аз първа да ви кажа, че ви обичам?...

Аз мълчах...

— Искате ли това? — продължи тя, като се обърна бързо към мене... В решителността на погледа и гласа ѝ имаше нещо страшно...

— Защо? — отвърнах, като вдигнах рамене.

Тя удари с камшика коня си и препусна с всички сили по тесния опасен път; това стана толкова бързо, че едва можах да я настигна, и то, когато беше се присъединила вече към останалата компания. И чак до дома си тя говореше и се смееше постоянно. В движенията ѝ имаше нещо трескаво; мене нито един път не ме погледна. Всички забелязаха тази необикновена веселост. И княгинята вътрешно се радваше, като гледаше дъщеря си; а дъщеря ѝ просто имаше нервен припадък; тя ще прекара нощта без сън и ще плаче. Тази мисъл ми доставя безкрайно наслаждение: има минути, когато разбирам Вампира... А отгоре на всичко минавам за много добър и се домогвам до това название!

Дамите скочиха от конете си и влязоха при княгинята; аз бях развълнуван и препуснах към планините, за да разсея мислите, които се трупаха в главата ми. Свежата вечер дъхаше упоителна прохлада. Луната се издигаше иззад тъмните върхове. Всяка стъпка на моя неподкован кон глухо отекваше в смълчаните клисури; при един водопад напоих коня си, жадно вдъхнах два-три пъти ароматния въздух на южната нощ и тръгнах обратно. Пътувах през крайнината. Светлините в прозорците почнаха да гаснат; часовоите на крепостния вал и казаците от околните застави проточено си подвикваха...

В една от къщите на крайнината, построена на края на дола, забелязах извънредно силно осветление; от време на време се разнасяше нестроен говор и викове, които издават военен пир. Слязох и се промъкнах до прозореца; открехнатият капак ми позволи да видя пируващите и да чуя думите им. Говореха за мене.

Драгунският капитан, разгорещен от виното, удари по масата с юмрук — искаше внимание.

— Господа! — каза той. — Това на нищо не прилича. Печорин трябва да си получи заслуженото! Тези петербургски парвенюта винаги си вирят носа, докато не ги чукнеш по него! Мисли си, че само той съществува на този свят, защото носи винаги чисти ръкавици и лъснати ботуши.

— И тая надменна усмивка! А аз съм сигурен при това, че е страхливец — да, страхливец!

— И аз мисля същото — каза Грушницки. — Той обича да се отървава с шеги. Веднъж му наговорих такива работи, че друг на негово място веднага би ме съсякъл, а Печорин обърна всичко на смях.

Аз, разбира се, не го извиках на дуел, защото това той трябваше да направи; а и не исках да се захващам...

— Грушницки го е яд на него, защото му отне княжната — каза някой.

— Ама че го измислихте! Аз наистина ухажвах малко княжната, но веднага се отдръпнах, защото не искам да се женя, а не е по моите принципи да компрометирам момичето.

— Но уверявам ви, че е най-големият страхливец, тоест Печорин, а не Грушницки — а Грушницки е герой и освен това ми е истински приятел! — каза пак драгунският капитан. — Господа! Никой ли тук не го защитава? Никой? Толкоз по-добре! Искате ли да изпитаме храбростта му? Това ще ни поразвлече...

— Искаме, само че как?

— Ето слушайте: Грушницки му е особено сърдит — той ще има главната роля! Ще се заяде за някаква глупост и ще извика Печорин на дуел... Почакайте; тъкмо там е работата... Ще го извика на дуел: хубаво! Всичко това — предизвикването, приготовленията, условията — ще бъде колкото се може по-тържествено и ужасно, аз се заемам с това, аз ще бъда твоят секундант, клети мой приятелю! Хубаво! Само че ето къде е номерът: в pistolетите няма да има куршуми. Отсега ви казвам, че Печорин ще се уплаши — на шест крачки ще ги поставя, дявол да го вземе! Съгласни ли сте, господа?

— Славно измислено! Съгласни сме! Защо не? — развикаха се всички.

— А ти, Грушницки?

С трепет очаквах отговора на Грушницки; студена злоба ме обзе при мисълта, че ако не беше случаят, можех да стана за посмешница на тези глупци. Ако Грушницки не беше се съгласил, бих му се хвърлил на шията. Но след известно мълчание той стана от мястото си, протегна ръка на капитана и каза тържествено: „Добре, съгласен съм!“

Трудно е да се опише възторгът на цялата тази почтена компания.

Върнах се у дома, развълнуван от две различни чувства. Първото беше скръб. „Защо всички те ме мразят? — мислех си. — Защо? Обидил ли съм някого? Не. Нима принадлежа към числото на онези

хора, на които само видът вече поражда недоброжелателство?“ И почувствувах, че отровната злоба малко по малко изпълни душата ми. „Пазете се, господин Грушнички! — говорех аз, като се разхождах напред-назад из стаята. — С мене така не могат да се шегуват. Скъпо можете да платите за съгласието си с вашите глупави другари. Аз не съм ви играчка...“

Не спях цялата нощ. Призори бях жълт като лимон.

Сутринта срещнах княжната при кладенеца.

— Болен ли сте? — каза тя, като се вгледа внимателно в мене.

— Не съм спал цяла нощ.

— И аз също... обвинявах ви... може би напразно? Но говорете, аз мога всичко да ви простя...

— Всичко ли?...

— Всичко... Само че говорете истината... Само че по-скоро... Знаете ли, аз много мислих, мъчих се да си обясня, да оправдая поведението ви; може би се страхувате от спънки от страна на моите близки... Няма значение: когато узнаят (гласът ѝ затрепери)... аз ще ги склоня. Или собственото ви положение... Но знайте, че аз всичко мога да пожертвувам за оня, когото обичам... О, отговорете по-скоро, съжалете се... Вие не ме презирате, нали?

Тя ме хвана за ръката.

Княгинята вървеше пред нас с мъжа на Вера и нищо не виждаше; но можеха да ни видят разхождащите се болни, най-любопитните клюкари от всички любопитни, и аз бързо освободих ръката си от страстното ѝ ръкостискане.

— Ще ви кажа цялата истина — отвърнах на книжната, — няма да се оправдавам, нито да обяснявам постъпките си; аз не ви обичам.

Устните ѝ леко побледняха...

— Оставете ме — каза тя едва чуто.

Вдигнах рамене, обърнах се и си отидох.

14 юни

Понякога се презирам... дали не заради това презирам и другите?... Станал съм неспособен за благородни пориви; страхувам се да не се покажа смешен пред самия себе си. Друг на мое място би

предложил на княжната son coeur et sa fortune^[17] но над мене думата женитба има някаква вълшебна власт; колкото и страстно да обичам една жена, ако само ми даде да почувствувам, че трябва да се оженя за нея — сбогом, прощавай, любов! Сърцето ми се превръща в камък и нищо не може да го разпали отново. Готов съм на всички жертви, освен тази; двадесет пъти живота си, дори честта си ще поставя на карта... но свободата си няма да продам. Защо така я скъпя? За какво ми е? Закъде се готвя? Какво чакам от бъдещето?... Наистина съвсем нищо. Това е някакъв вроден страх, необяснимо предчувствие... Нали има хора, които инстинктивно се боят от паяци, хлебарки, мишки... Да си призная ли?... Когато бях още дете, една бабичка гада за мене на майка ми; предсказа ми смърт от зла жена; това дълбоко ме поразя тогава; в душата ми се породя непреодолимо отвращение към женитбата... При това нещо ми говори, че нейното предсказание ще се сбъдне; ще се мъча поне то да се сбъдне колкото се може по-късно.

15 юни

Вчера пристигна тук фокусникът Апфелбаум. На вратата на ресторанта окачиха дълъг афиш, който съобщаваше на многоуважаемата публика, че гореспоменатият чуден фокусник, акробат, химик и оптик ще има честта да даде великолепно представление днес в осем часа вечерта в залата на благородното събрание (иначе казано — в ресторанта); билети по две рубли и петдесет копейки.

Всички се канят да отидат да гледат чудния фокусник; дори княгиня Лиговска, въпреки че дъщеря ѝ е болна, си е взела билет.

Днес следобед минах покрай прозореца на Вера; тя седеше сама на балкона; в краката ми падна бележка:

„Довечера след девет ела при мене през главния вход; мъжът ми замина за Пятигорск и ще се върне чак утре сутринта. Прислугата и горничните няма да бъдат в къщи: на всички раздадох билети, също и на прислугата на княгинята. Чакам те, ела непременно.“

„А-ха — помислих си, — най-после стана така, както аз исках.“

В осем часа отидох да гледам фокусника. Публиката се събра към девет; представлението почна. В задните редове на столовете

познах лакеите и прислужниците на Вера и княгинята. Всички до един бяха тук. Грушницки седеше на първия ред с лорнета си. Фокусникът се обръщаше към него всеки пък, когато му потрябваше носна кърпичка, часовник, пръстен и прочее.

От известно време Грушницки не ме поздравява, а сега един-два пъти ме погледна твърде дръзко. Всичко това ще си спомни той, когато почнем да се разплащаме.

Към десет станах и излязох.

Навън беше тъмно като в рог. Тежки, студени облаци лежаха по върховете на околните планини; само от време на време умирацията вятър шумеше във върховете на тополите, които ограждаха ресторанта; край прозорците му се тълпеше народ. Аз се спуснах от баира и като свих към вратата, ускорих крачките си. Изведнъж ми се стори, че някой върви след мене. Спрях и се огледах. В тъмнината нищо не можеше да се различи; но от предпазливост обиколих, сякаш се разхождах около къщата. Като минавах край прозореца на княжната, отново чух стъпки зад себе си, някакъв човек, загърнат в шинел, изтича край мене. Това ме разтревожи; но се промъкнах към входа и бързо изтичах по тъмната стълба. Вратата се отвори; малка ръчичка хвана ръката ми...

— Никой ли не те видя? — каза шепнешком Вера, като се притисна до мене.

— Никой?

— Сега вярваш ли, че те обичам? О, дълго се колебах, дълго се измъчвах... но ти правиш от мене всичко, каквото пожелаеш.

Сърцето ѝ силно биеше, ръцете ѝ бяха студени като лед. Посипаха се ревниви упреци, оплаквания — тя искаше от мене да ѝ призная всичко, като казваше, че покорно ще понесе измяната ми, защото желае единствено моето щастие. Не вярвах много на това, но я успокоих с клетви, обещания и прочее.

— Значи, няма да се жениш за Мери? Не я обичаш?... А тя мисли... знаеш ли, тя е влюбена в тебе до полуда, нещастната!...

.....
.....

Към два часа след полунощ отворих прозореца, свързах два шала и се спуснах от горния балкон на долния, като се придържах зад колоната. У княжната още светеше. Нещо ме тласна към този прозорец. Пердето не беше съвсем дръпнато и аз можах да хвърля любопитен поглед във вътрешността на стаята. Мери седеше на леглото си, скръстила ръце на колене; гъстата ѝ коса беше събрана под нощна шапчица, обшита с дантели; голям тъмночервен шал покриваше белите ѝ раменца и мъничките ѝ краченца се криеха в пъстри персийски чехли. Тя седеше неподвижно, отпуснала глава на гърди; пред нея на масичката беше разтворена книга, но очите ѝ, неподвижни и пълни с необяснима скръб, сякаш за стотен път преминаваха по една и съща страница, докато мислите ѝ бяха далече...

В тази минута някой шавна зад храста. Скочих от балкона върху чимовете. Невидима ръка ме сграбчи за рамото.

— А-ха! — каза груб глас. — Пипнах те!... Ще ми ходиш нощем при княжната, а!

— Дръж го здраво! — завика друг, като изскочи иззад ъгъла.

Това бяха Грушницки и драгунският капитан.

Ударих капитана по главата с юмрук, повалих го и хукнах в храстите. Всички пътеки на градината, която покриваше наклона срещу нашите къщи, ми бяха известни.

— Крадци! Караул... — викаха те. Чу се пушечен изстрел; димящата затулка падна почти в краката ми.

След минута бях вече в стаята си, съблякох се и легнах. Едва лакеят заключи вратата, когато Грушницки и капитанът почнаха да чукат.

— Печорин! Спите ли? Тука ли сте?... — завика капитанът.

— Спя — отвърнах сърдито.

— Ставайте! Крадци... черкези.

— Имам хрема — отвърнах, — боя се от простуда.

Отидоха си. Напразно им се обадох; щяха да ме търсят още поне цял час из градината. Тревогата между това стана ужасна. От крепостта пристигна казак. Всичко се размърда; почнаха да търсят черкези във всички храсти — и, разбира се, нищо не намериха. Но мнозина вероятно останаха с твърдото убеждение, че ако гарнизонът беше показал повече храброст и бързина, поне двадесетина хищници щяха да останат на място.

16 юни

Тази сутрин при кладенеца се говореше само за нощното нападение на черкезите. Като изпих определеното число чаши нарзан, минавайки десетина пъти по дългата липова алея, срещнах мъжа на Вера, който току-що бе пристигнал от Пятигорск. Той ме хвана под ръка и отидохме в ресторанта да закусим. Ужасно се безпокоеше за жена си. „Как се изплашила нощес! — каза той. — Как можа това да се случи именно когато аз отсъствах.“ Седнахме да закусваме до вратата, която водеше в ъгловата стая, дето се намираха десетина младежи, сред които беше и Грушницки. Съдбата повторно ми даде възможност да подслушам разговора, който трябваше да реши участието му. Той не ме виждаше и следователно не можех да подозирам умисъл; но това само увеличаваше вината му в моите очи.

— Ама наистина ли бяха черкези? — каза някой. — Видял ли ги е поне един човек?

— Аз ще ви разправа цялата истина — отвърна Грушницки, — само моля ви се, не ме издавайте; ето как беше това: вчера един човек, когото няма да ви кажа, идва при мене и ми разправа, че видял към десет часа вечерта как някой се промъкнал в къщата на Лиговски. Трябва да ви кажа, че княгинята беше тука, а княжната у дома си. И тръгнахме ние с него към прозореца, за да издебнем щастливеца.

Да си призная, изплаших се, макар че моят събеседник беше твърде зает със закуската си. Той можеше да чуе доста неприятни неща за себе си, ако Грушницки е разбрал истината; но заслепен от ревност, той и не я подозираше.

— Та, значи — продължи Грушницки, — отидохме, като взехме със себе си пушка, заредена с халосни патрони, само така, да го изплашим. Чакахме до два часа в градината. Най-после — един бог знае откъде се яви, само че не през прозореца, защото той не се отвори, а навярно излезе от стъклената врата, която е зад колоната, — та най-после, казвам, гледаме ние, спуска се някой от балкона... Каква била княжната, а? Е, няма що, московски госпожици! На какво да вярваш след това? Искахме да го хванем, но той се измъкна и като заек хукна из храсталаците; тогава аз стрелях по него.

Около Грушницки се раздаде ропот на недоверие.

— Не вярвате ли? — продължи той. — Давам ви честна, благородна дума, че това е самата истина и за доказателство, ако искате, ще ви кажа кой е този господин.

— Кажи, кажи, кой е! — развикаха се всички.

В тази минута той вдигна очи — аз стоях на вратата срещу него; той ужасно се изчерви. Приближих се и казах бавно и ясно:

— Много съжалявам, че влязох, след като дадохте честна дума, за да потвърдите най-отвратителната клевета. Моето присъствие би ви избавило от излишна подлост.

Грушницки скочи от мястото си и беше готов да се разгорещи.

— Моля ви — продължих аз със същия тон, — моля ви още сега да се откажете от думите си; вие много добре знаете, че това е измислица. Не мисля, че равнодушието на една жена към вашите блестящи достойнства заслужава толкова ужасно отмъщение. Помислете си хубавичко: поддържайки мнението си, вие губите правото да се наричате благороден човек и рискувате живота си.

Грушницки стоеше пред мене с наведени очи, дълбоко развълнуван. Но борбата на съвестта със самолюбието не беше продължителна. Драгунският капитан, който седеше до него, го бутна с лакът; той трепна и бързо ми отговори, без да вдигне очи:

— Уважаеми господине, когато казвам нещо, аз съм го обмислил и съм готов да го повторя... Аз не се боя от вашите заплахи и съм готов на всичко.

— Последното вие вече доказахте — отговорих му студено и като хванах под ръка драгунския капитан, излязох от стаята.

— Какво желаете? — попита капитанът.

— Вие сте приятел на Грушницки и вероятно ще му бъдете секундант?

Капитанът се поклони много важно.

— Вие отгатнахте — отвърна той, — аз дори съм задължен да му бъда секундант, защото обидата, нанесена нему, се отнася и за мене: аз бях с него снощи — добави той, като изправи попрегърбената си снага.

— А! Значи, вас ударих така невнимателно по главата?...

Той пожълтя, позеленя; скрита злоба се изписа на лицето му.

— Ще имам честта да ви пратя днес моя секундант — прибавих и се поклоних твърде вежливо, като давах вид, че не обръщам

внимание на неговия гняв.

Пред входа на ресторанта срещнах мъжа на Вера. Изглежда, ме очакваше.

Той ме хвана под ръка с чувство, което приличаше на възторг.

— Благородни млади човече! — каза той със сълзи на очите. — Чух всичко. Какъв мерзавец! Неблагодарник!... Приемай ги след това в порядъчен дом! Слава богу, че нямам дъщери! Но вас ще ви награди онази, за която рискувате живота си. Бъдете уверени в моята скромност до известно време — продължаваше той. — И аз съм бил млад и съм служил военна служба; знам, че в тези работи не бива да се бъркам. Прощавайте.

Горкият! Радва се, че няма дъщери...

Отидох направо при Вернер, сварих го в къщи и му разправих всичко — отношенията ми към Вера и княжната и подслушания от мене разговор, от който узнах намерението на тези господа да се подиграят с мене, като ме накарат да стрелям с халосни патрони. Но сега работата излизаше извън границите на шегата: те сигурно не са очаквали такава развръзка.

Докторът се съгласи да ми бъде секундант; дадох му няколко наставления относно условията на дуела. Той трябваше да настоява работата да мине колкото се може по-тайно, защото, макар винаги да съм готов да се изложам на смърт, но ни най-малко не съм разположен да разруша завинаги бъдещето си на този свят.

После си отидох у дома. След един час докторът се върна от експедицията си.

— Против вас наистина има заговор — каза той. — Намерих у Грушницки драгунския капитан и още един господин, чието име не помня. За минутка се спрях във вестибюла, за да сваля галошите си. Вътре имаше ужасен шум и спор... „За нищо на света няма да се съглася! — говореше Грушницки. — Той публично ме оскърби; тогава беше съвсем друго...“ — „Тебе какво те интересува? — отвърна капитанът. — Аз поемам всичко върху себе си. Бил съм секундант на пет дуела и знам как да наглася тази работа. Обмислих всичко. Моля ти се, само не ми пречи. Не е зле да го посплашим. И защо да се излагаш на опасност, щом можеш да се спасиш?...“ В тази минута аз влязох. Те изведнъж млъкнаха. Преговорите ни продължиха доста дълго; най-после ето как решихме работата: на около пет версти отука

има глуха клисура; те ще идат там утре в четири часа сутринта, а ние ще тръгнем половин час след тях; Ще стреляте от шест крачки — това искаше самият Грушници. Убитият — за сметка на черкезите. Сега ето какво подозирам аз: те, тоест секундантите, навярно са променили малко предишния си план и искат да заредят с куршум само пистолета на Грушници. Това прилича малко на убийство, но във военно време, и особено в азиатска война, хитростите са позволени; само че Грушници, струва ми се, е по-благороден от своите другари. Как мислите вие? Трябва ли да им покажем, че сме се сетили?

— За нищо на света, докторе! Бъдете спокоен; няма да им се оставя.

— Но какво мислите да правите?

— Това е моя тайна.

— Внимавайте да не загазите... зер на шест крачки!

— Докторе, чакам ви утре в четири часа; конете ще бъдат готови... Прощавайте.

До вечерта стоях в къщи, затворен в стаята си. Дохожда лакеят да ме кани да отида при княгинята — поръчах да каже, че съм болен.

.....

Два часът през нощта... не ми се спи... А би трябвало да заспя, та утре ръката ми да не трепери. Впрочем на шест крачки е трудно да не се улучи. О-хо! Господин Грушници! Вашата мистификация няма да сполучи... ще си сменим ролите: сега аз ще трябва да търся на бледното ви лице признаци на таен страх. Защо самият вие определите тези съдбоносни шест крачки? Мислите, че аз безропотно ще ви подложя челото си... но ще хвърляме жребие!... И тогава... тогава... Ами ако неговото щастие натези? Ако моята звезда най-после ми измени?... И не е чудно: тя толкова дълго служи вярно на моите прищевки. На небето няма повече постоянство, отколкото на земята.

Че какво? Като ще се мре, да се мре! Загубата за света не е голяма: па и на мене самия вече ми е твърде скучно. Аз съм като човек, който се прозява на бала, а не отива да спи само защото я няма още каретата му. Но каретата е готова... прощавайте!...

Прекарвам през паметта си цялото си минало и неволно се питам: защо съм живял? С каква цел съм се родил?... А навярно тази цел е съществувала и навярно съм имал важно предназначение, защото чувствавам в душата си безкрайни сили... Но аз не разбрах това предназначение, аз се увлякох по примамките на празните и неблагоприятни страсти; от техния огън излязох твърд и студен като желязо, но загубих навеки пламъка на благородните стремежи — най-хубавия цвят на живота. И оттогава колко пъти вече съм играл ролята на брадва в ръцете на съдбата! Като оръдие на наказанието падах върху главите на обречените жертви, често без злоба, винаги без съжаление... Моята любов никому не донесе щастие, защото аз нищо не жертвувах за онези, които обичах: аз обичах за себе си, за собствено удоволствие; аз само удовлетворявах странната потребност на сърцето, като поглъщах жадно техните чувства, тяхната нежност, техните радости и страдания — и никога не можах да се наситя. Така измъчваният от глад заспива в изнемога и вижда пред себе си разкошни яденета и пенливи вина; той с възторг поглъща въздушните дарове на въображението си и му се струва по-леко; но щом се пробуди — мечтата изчезва... остава удвоеният глад и отчаянието!

— И може би аз утре ще умра!... И няма да остане на земята ни едно същество, което докрай би ме разбрало. Едни ще ме сметнат за по-лош, други за по-добър, отколкото съм всъщност... Едни ще кажат: той беше добро момче, други — мерзавец. Но и едното, и другото ще бъде погрешно. След това струва ли си трудът да се живее? А все пак живееш — от любопитство: очакваш нещо ново... Смешно и досадно!

Ето вече месец и половина, откак съм в крепостта N. Максим Максимич отиде на лов... Аз съм сам; седя до прозореца; сиви облаци са покрили планините до подножието; слънцето през мъглата изглежда като жълто петно. Студено е; вятърът свири и клати капациите... Скучно! Ще взема да продължа дневника си, прекъснат от толкова странни събития.

Препрочитам последната страница: смешно! Мислех да умра; това било невъзможно; още не съм изпил чашата на страданията и сега чувствавам, че още дълго ще живея.

Как цялото минало ясно и рязко се откри в паметта ми! Нито една черта, нито една отсянка не е изтрило времето!

Помня, че през цялата нощ преди дуела не спях ни минута. Не можех да пиша дълго: тайно неспокойство ме овладя. Около час ходих из стаята; после седнах и отворих романа на Уолтър Скот, който беше на масата ми — „Шотландските пуритани“; четох отначало насила, после се забравих, увлечен от вълшебната измислица... Нима на шотландския бард на оня свят не плащат за всяка радостна минута, която ни дарява неговата книга?...

Най-после се съмна. Нервите ми се успокоиха. Погледнах се в огледалото; мътна бледност покриваше лицето ми, което беше запазило следи от мъчителната безсъница; но очите ми, макар и окръжени от кафява сянка, блестяха гордо и неумолимо. Останах доволен от себе си.

Заповядах да оседаят конете, облякох се и изтичах в къпалнята. Потопих се в студения извор на Нарзана и почувствувах как физическите ми и душевни сили се възвръщат. Излязох от банята свеж и бодър, като че се канех да ходя на бал. След това разправяйте, че душата не зависи от тялото!...

Като се върнах, намерих в къщи доктора. Той беше със сив брич, архалук^[18] и черкезки калпак. Разсмях се, като видях малката му фигурка под огромния рунтав калпак: неговото лице съвсем не е войнствено, а този път то беше още по-дълго от обикновено.

— Защо сте толкова печален, докторе? — казах му аз. — Нима не сте пращали сто пъти хора на оня свят с най-голямо равнодушие? Представете си, че имам жлъчна треска; можа да оздравея, мога и да умра; и едното, и другото е в реда на нещата; старайте се да гледате на мене като на пациент, страдащ от болест, която още не ви е известна, и тогава любопитството ви ще се възбуди до висша степен; вие можете да направите сега над мене няколко важни физиологически наблюдения... Очакването на насилствената смърт не е ли вече истинска болест?

Тази мисъл порази доктора и той се развесели.

Качихме се на конете; Вернер се вкопчи с две ръце за юздите и препуснахме, за един миг минахме край крепостта през крайнината и влязохме в клисурата, по която се виеше път, наполовина обрасъл с висока трева и постоянно пресичан от шумен ручей, който трябваше да

се прегазва, за голямо отчаяние на доктора, защото конят му всеки път във водата се спираше.

Не помня по-синя и свежа утрин! Слънцето едва се показва иззад зелените върхове и сливането на първата топлина на лъчите му с умиращата прохлада на нощта превърна всичките ми чувства в някакъв сладък копнеж; в клисурата още не бе проникнал радостният лъч на новия ден; той позлатяваше само върховете на скалите, които висяха от двете страни над нас; гъстолистните храсталаци, които растяха в техните дълбоки пукнатини, ни обсипваха със сребърен дъжд при най-малкото подухване на вятъра. Помня — тогава повече от когато и да било преди, обичах природата. С какво любопитство се вглеждах във всяка капчица роса, трепкаща върху широкия лозов лист и отражаваща милиони дъгоцветни лъчи! Как жадно се мъчеше погледът ми да проникне в димната далечина! Там пътят ставаше все по-тесен, скалите по-сини и по-страшни и най-после те сякаш се сливаха в непроницаема стена. Яздехме мълчаливо.

— Написахте ли завещанието си? — попита ме изведнъж Вернер.

— Не.

— Ами ако ви убият?...

— Наследниците сами ще се открият.

— Нима нямате приятели, на които бихте искали да пратите последното си сбогом?...

Поклатих глава.

— Нима няма на света жена, на която бихте искали да оставите нещо за спомен?...

— Искате ли, докторе — отвърнах му, — да разкрия пред вас душата си?... Видите ли, аз съм изживял онези години, когато умират, като произнасят името на своята любима и завещават на приятеля си кичур напомадена или ненапомадена коса. Като мисля за близката и възможна смърт, аз мисля единствено за себе си: някои и това не правят. Приятели, които утре ще ме забравят или по-лошо — ще измислят за моя сметка бог знае какви небивалици; жени, които ще прегръщат друг и ще ми се надсмиват, за да не възбудят в него ревност към умрелия — по дяволите! От житейската буря аз спечелих само няколко идеи — и нито едно чувство. Аз отдавна вече живея не със сърцето, а с главата си. Претеглям, анализирам собствените си страсти

и постъпки със строго любопитство, но без участие. В мене има двама човека: единият живее в пълния смисъл на тази дума, другият мисли и го съди; първият може би след един час ще се прости с вас и света навеки, а вторият... вторият ли?... Гледайте, докторе, виждате ли, на скалата отдясно се чернеят три фигури. Това, струва ми се, са нашите противници?

Препуснахме.

В подножието на скалите в храстите бяха привързани три коня; ние също привързахме своите тука и се изкачихме по тясната пътечка на площадката, дето ни очакваше Грушницки с драгунския капитан и другия свой секундант, когото наричаха Иван Игнatieвич; фамилното му име никога не бях чувал.

— Отдавна вече ви чакаме — каза драгунският капитан с иронична усмивка.

Извадих часовника си и му го показах.

Той се извини, като каза, че неговият часовник бил напред.

Няколко минути продължи неудобното мълчание; най-после докторът го прекъсна, като се обърна към Грушницки:

— Струва ми се, че като сте показали и двамата готовност да се биете и сте заплатили с това дълга си пред изискванията за чест, бихте могли, господа, да се обясните и да свършите тази работа по мирен начин.

— Аз съм готов — казах.

Капитанът намигна на Грушницки и той, като помисли, че аз се страхувам, придоби горд вид, макар до тази минута мътна бледност да покриваше бузите му. Откак пристигнахме тука, той за пръв път вдигна очи към мене; но в погледа му имаше някакво безпокойство, което издаваше вътрешна борба.

— Обяснете условията си — каза той — и всичко, което мога да направя за вас, бъдете уверен...

— Ето моите условия: още днес публично да се откажете от клеветата си и да ми поискате извинение...

— Уважаеми господине, учудвам се, как смееете да ми предлагате такива неща?...

— Но какво можех да ви предложа освен това?...

— Ние ще се дуелираме.

Вдигнах рамене.

— Добре; само че помислете си: единият от нас непременно ще бъде убит.

— Желая това да бъдете вие...

— А аз съм толкова уверен в противното...

Той се смути, почервеня, после принудено се разсмя.

Капитанът го хвана под ръка и го отведе настрана; те дълго си шепнеха. Бях дошъл с твърде миролюбиво разположение на духа, но всичко това почна да ме ядосва.

Докторът се приближи до мене.

— Слушайте — каза той с явно безпокойство, — навярно сте забравили за техния заговор?... Аз не умея да зареждам пистолети, но в този случай... Вие сте странен човек! Кажете им, че знаете намерението им и те няма да посмеят... Що за желание! Да ви прострелят като птица...

— Моля, не се безпокойте, докторе, и почакайте... Аз ще направя всичко така, че те няма да имат никаква изгода. Оставете ги да си пошепнат...

— Господа, това става отегчително! — казах високо. — Ако ще се бием, да се бием; вчера сте имали време да се наприказвате...

— Готови сме — отвърна капитанът. — Пригответе се, господа! Докторе, моля ви да отмерите шест крачки...

— Пригответе се! — повтори Иван Игнатич с писклив глас.

— Моля! — казах аз. — Още едно условие: тъй като ще се бием на смърт, длъжни сме да направим всичко възможно това да остане в тайна и секундантите ни да не бъдат държани отговорни. Съгласни ли сте?...

— Напълно съгласни.

— И така, ето какво намислих. Виждате ли на върха на тази отвесна скала, отдясно, тясната площадка? Оттам до долу ще има около тридесет сажена, ако не и повече; долу са остри камъни. Всеки от нас ще застане на самия край на площадката; по такъв начин дори леката рана ще бъде смъртоносна: това предполагам отговаря на вашето желание, защото самите вие определихте шест крачки. Онзи, който бъде ранен, ще полети непременно надолу и ще се разбие на парчета; докторът ще извади куршума и тогава ще може много лесно да се обясни тази скоростижна смърт с несполучлив скок. Ще

хвърляме жребие кой пръв да стреля. Заявявам ви в заключение, че в противен случай аз няма да се бия.

— Добре! — каза капитанът и погледна изразително Грушницки, който кимна глава в знак на съгласие. Лицето му всяка минута се менеше. Аз го поставих в трудно положение. Стреляйки при обикновени условия, той би могъл да се цели в крака ми, като ме рани леко и удовлетвори по този начин своята мъст, без да обременява твърде съвестта си; но сега той ще трябва да стреля във въздуха или да стане убиец, или най-после да остави подлия си замисъл и да се изложи на еднаква с мене опасност. В тази минута не бих желал да бъда на негово място. Той отведе капитана настрана и почна да му говори нещо много разпалено; видях как посинелите му устни трепереха: но капитанът се извърна с презрителна усмивка.

— Ти си глупак! — каза той твърде високо на Грушницки. — Нищо не разбираш!... Но да вървим, господа!

Тясна пътечка водеше между храстите към стръмнината; парчета от скалата представляваха клатеците се стъпала на тази природна стълба; като се хвацахме за храстите, ние почнахме да се катерим. Грушницки вървеше напред, след него секундантиите му, а после ние с доктора.

— Чудя ви се — каза докторът, като ми стисна силно ръката. — Дайте да ви видя пулса!... О-хо! Трескав!... Но по лицето нищо не се забелязва... само очите ви блестят по-ярко от обикновено.

Изведнъж под краката ни с шум се затъркаляха дребни камъни. Какво е това? Грушницки се беше спънал; клончето, за което се беше хванал, се бе счупило и той щеше да се смъкне надолу по гръб, ако не бяха го задържали секундантиите му.

— Пазете се! — извиках му. — Не падайте предварително; това е лош знак. Спомнете си Юлий Цезар!

Изкачихме се на върха на издадената скала; площадката беше покрита със ситен пясък, сякаш нарочно за дуел. Наоколо, губейки се в златната мъгла на утрото, се трупаха върховете на планините като безчислено стадо и Елбрус се възправяше на юг като бяла грамада, която затваряше веригата от ледни върхове, между които вече бродеха космати облаци, налитащи от изток. Приблжих се до края на площадката и погледнах надолу, главата ми едва не се замая; там долу

изглеждаше тъмно и студено като в гроб; мъхнатите зъбери на скалите, разхвърляни от бурята и времето, очакваха своята плячка.

Площадката, на която трябваше да се бием, представляваше почти правилен триъгълник. От издадения ъгъл измерихме шест крачки и решихме, че онзи, комуто се падне пръв да срещне неприятелския огън, ще застане на самия ъгъл с гръб към пропастта; ако не бъде убит, противниците сменят местата си.

Реших да предоставя всички изгоди на Грушницки; исках да го изпитам; в душата му можеше да се пробуди искрата на великодушието и тогава всичко щеше да се нареди добре; но самолюбието и слабостта на характера трябваше да тържествуват... Аз исках да си дам пълно право да не го щадя, ако съдбата ме помилваше. Кой не е сключвал такива условия със съвестта си?

— Хвърлете жребие, докторе! — каза капитанът.

Докторът извади от джоба си сребърна монета и я вдигна нагоре.

— Ези! — извика бързо Грушницки като човек, когото изведнъж е разбудило приятелско побутване.

— Тура — казах аз.

Монетата полетя и падна със звън; всички се втурнахме към нея.

— Вие сте щастливецът — казах на Грушницки, — ще стреляте пръв! Но помнете, че ако не ме убие, аз няма да сгреша — давам ви честна дума.

Той се изчерви; срамно му беше да убие обезоръжен човек; наблюдавах го внимателно; за минута ми се стори, че ще падне в краката ми да ме моли за прошка; но как да се признае в такъв подъл замисъл?... Оставаше му едно средство — да стреля във въздуха; бях сигурен, че ще стреля във въздуха! Едно можеше да му попречи: мисълта, че ще поискам втори дуел.

— Хайде! — прошепна ми докторът, като ме дръпна за ръкава. — Ако сега не им кажете, че знаем техните намерения, всичко пропада. Гледайте, той вече пълни... ако вие нищо не кажете, аз сам...

— За нищо на света, докторе! — отвърнах аз, като го задържах за ръката. — Всичко ще развалите; дадохте ми дума да не пречите... Какво ви интересува вас? Може би аз искам да бъда убит...

Той ме погледна учудено.

— О, това е друго! Само да не се оплаквате от мене на оня свят...

В това време капитанът напълни пистолетите и подаде единия на Грушницки, като му прошепна нещо с усмивка; другия — на мене.

Аз заставах в ъгъла на площадката, като здраво се опрях с левия си крак в един камък и се наведох малко напред, та в случай на лека рана да не се преметна назад.

Грушницки застава срещу мене и по дадения знак почна да вдига пистолета си. Колената му трепереха. Той се целеше право в челото ми...

Необясним гняв закипя в гърдите ми.

Изведнъж той отпусна дулото на пистолета и побледнял като платно, се обърна към секунданта си.

— Не мога — каза той с глух глас.

— Страхливец! — отвърна капитанът.

Чу се гърмеж. Куршумът одраска коляното ми. Аз неволно направих няколко крачки напред, за да се отдалеча по-скоро от края.

— Е, братко Грушницки, жалко, че не улучи! — каза капитанът. — Сега е твой ред, застани! Прегърни ме по-напред: ние няма да се видим вече! — Те се прегърнаха; капитанът едва сдържаше смеха си. — Не бой се! — прибави той, като погледна хитро Грушницки. — Всичко е глупост на този свят!... Натурата — щура, съдбата — глупак, а животът — петак!

След тази трагична фраза, казана с подобаваща тържественост, той отиде на мястото си; Иван Игнатич, просълзен, също прегърна Грушницки и той остана сам срещу мене. И досега се мъча да си обясня какъв род чувство кипеше тогава в гърдите ми: то беше и яд от оскърбеното честолюбие, и презрение, и злоба, породена от мисълта, че този човек, който сега с такава увереност, с такава спокойна дързост ме гледа, преди две минути, без да се излага сам на някаква опасност, искаше да ме убие като куче, тъй като, ранен малко по-силно в крака, аз непременно щях да падна от скалата.

Гледах го няколко минути внимателно в лицето, като се мъчех да забележа поне лека следа от разкаяние. Но ми се стори, че той сдържаше усмивката си.

— Съветвам ви преди смъртта си да се помолите на бога — казах му тогава.

— Не се грижете за моята душа повече, отколкото за собствената си. Моля ви само едно: стреляйте по-скоро.

— И вие не се отказвате от клеветата си? Не ми искате прошка?... Помислете си хубавичко: не ви ли говори нещо съвестта?

— Господин Печорин! — завика драгунският капитан. — Вие не сте тука, за да изповядате, позволете да ви забележа... Да свършим по-скоро; може някой да мине през клисурата — и ще ни видят.

— Добре. Докторе, елате при мене.

Докторът се приближи. Бедният доктор! Той беше по-бледен, отколкото Грушницки преди десет минути.

Следните думи аз нарочно произнесох проточено, високо и ясно, както произнасят смъртна присъда:

— Докторе, господата вероятно в бързината си са забравили да турят куршум в моя пистолет: моля ви да го напълните отново, и то хубавичко!

— Не може да бъде! — извика капитанът. — Не може да бъде! — Аз напълних и двата пистолета; освен ако от вашия е паднал куршумът... Вината не е моя! А вие нямате право да пълните повторно... никакво право... това е абсолютно против правилата; аз не позволявам...

— Добре — казах на капитана. — Щом е така, ще се стреляме с вас при същите условия.

Той се обърка.

Грушницки стоеше с отпусната на гърдите глава, смутен и мрачен.

— Остави ги! — каза той най-последно на капитана, който искаше да измъкне моя пистолет от ръцете на доктора. — Нали знаеш, че са прави.

Напразно капитанът му правеше разни знаци — Грушницки не искаше и да гледа.

В това време докторът беше напълнил пистолета и ми го подаде.

Като видя това, капитанът плю и тропна с крак.

— Глупак си ти, братко! — каза той. — Истински глупак!... Щом си оставил на мене, слушай ме във всичко... Сега тъй ти се пада! Умри като муха... — Той му обърна гръб и като се отдалечаваше, промърмори: — А все пак това е абсолютно против правилата.

— Грушницки — казах аз. — Има още време; откажи се от клеветата си и аз ще ти простя всичко. Ти не успя да ме подиграеш и

моето самолюбие е удовлетворено; спомни си — бяхме някога приятели...

Лицето му пламна, очите му засвяткаха.

— Стреляйте! — отвърна той. — Аз презирам себе си, а вас мразя. Ако вие не ме убиете, аз ще ви заколя някоя нощ изневиделица. За двама ни няма място на земята...

Гръмнах...

Когато димът се разсея, Грушницки го нямаше на площадката. Само облаче прах още се виеше на края на стръмнината.

Всички в един глас извикаха.

— *Finita la comedia*^[19] — казах аз на доктора.

Той не ми отговори и с ужас се извърна.

Аз вдигнах рамене и се сбогувах със секундантите на Грушницки.

Като се спусках надолу по пътеката, забелязах между пукнатините на скалите окървавения труп на Грушницки. Неволно затворих очи...

Отвързах коня си и тръгнах бавно за дома. Камък лежеше на сърцето ми.

Слънцето ми се струваше мътно, лъчите му не ме топлеха.

Нестигнал още до крайнината, завих надясно из клисурата. Тягостно ми беше да гледам хората: исках да бъда сам. Като оставих юздите и отпуснах глава на гърдите си, аз дълго яздих и най-последно се озовах на съвсем непознато място; обърнах коня назад и почнах да диря пътя; слънцето вече захождаше, когато пристигнах в Кисловодск, измъчен върху измъчения кон.

Лакеят ми каза, че дохождал Вернер, и ми даде две бележки: едната от него, другата — от Вера.

Разпечатах първата; тя имаше следното съдържание:

„Всичко е наредено колкото се може най-добре: тялото е докарано обезобразено, куршумът е изваден от гърдите. Всички вярват, че причината за смъртта му е нещастен случай; само комендантът, комуто сигурно е известно вашето скарване, поклати глава, но нищо не каза. Доказателства срещу вас няма никакви и вие можете да спите спокойно... ако можете... Прощавайте...“

Дълго не се решавах да отворя второто писмо... Какво можеше да ми пише тя?... Тежко предчувствие вълнуваше душата ми.

Ето го това писмо, от което всяка дума се е врязала неизгладимо в паметта ми:

Пиша ти с пълна увереност, че ние никога вече няма да се видим. Преди няколко години, когато се разделих с тебе, мислех същото; но на небето било угодно да ме изпита втори път; аз не понесох това изпитание, моето слабо сърце отново се покори на познатия глас... ти няма да ме презираш за това, нали? Това писмо ще бъде сбогуване и изповед едновременно: трябва да ти кажа всичко, което се е насъбрало на сърцето ми, откакто то те обича. Няма да те обвинявам — ти постъпи с мене така, както би постъпил с мене всеки друг мъж: ти ме обичаше като собственост, като източник на радости, тревоги и печали, които се сменят взаимно, без които животът е скучен и еднообразен. Аз разбрах това още отначало... Но ти беше нещастен и аз се пожертвувах, като се надявах, че кога да е, ще оцениш моята жертва, че кога да е, ще разбереш моята дълбока нежност, която не зависи от никакви условия. Много време мина оттогава, аз проникнах във всичките тайни на душата ти... и се убедих, че това е било празна надежда. Мъчно ми беше! Но моята любов се срасна с душата ми; тя потъмня, но не угасна.

Ние се разделяме завинаги; но можеш да бъдеш уверен, че никога няма да обичам друг: душата ми изчерпи за тебе всичките си съкровища, сълзи и надежди. Която те е обичала веднъж, не може да гледа без известно презрение останалите мъже не защото ти си бил по-добър от тях, о не, но в твоята природа има нещо особено, свойствено само на тебе, нещо гордо и тайнствено; в твоя глас, каквото и да говорим, има непобедима власт; никой не умее така да иска постоянно да бъде обичан; в никого злото не е тъй привлекателно; ничий поглед не обещава толкова блаженство; никой не умее по-добре да се ползува от своите предимства и никой не може да бъде така истински

нешастен, както ти, защото никой не се мъчи толкова да се увери в противното.

Сега аз трябва да ти обясня причината на моето прибързано заминаване; на тебе тя ще се стори маловажна, защото се отнася само до мене.

Тази сутрин дойде при мене мъжът ми и ми разправи за скарването ти с Грушници. Види се, много съм пребледняла, защото той дълго и внимателно ме гледа в очите; едва не припаднах при мисълта, че ти днес трябва да се биеш и че аз съм причината за това; струваше ми се, че ще полудея... Но сега, когато мога да разсъждавам, уверена съм, че ще останеш жив: невъзможно е да умреш без мене, невъзможно! Моят мъж дълго ходи из стаята; не знам какво ми говори, не помня какво му отговарях... навярно съм му казала, че те обичам... Помня само, че към края на нашия разговор той ме наскърби с ужасна дума и излезе. Чувах как заповядваше да запрегнат каретата... Ето вече три часа как седя на прозореца и чакам твоето завръщане... Но ти си жив, ти не можеш да умреш!... Каретата е почти готова... Прощавай, прощавай... Аз съм загинала — но какво значение има това? Ако можех да бъда сигурна, че ти винаги ще ме помниш — не казвам вече да ме обичаш — не, само да ме помниш... Прощавай; идват... трябва да скрия писмото...

Нали не обичаш Мери? Няма да се ожениш за нея?

Слушай, ти трябва да ми принесеш тази жертва: аз за тебе изгубих всичко на света...

Излязох като безумен навън, скочих на своя Черкез, когото водеха по двора, и препуснах с всички сили по пътя за Пятигорск. Безпощадно пришпорвах измъчения кон, който пръхтеше и целият в пяна, ме носеше по каменистия път.

Слънцето вече залезе в черния облак, който почиваше върху гребена на западните планини; в клисурата стана тъмно и влажно. Подкумок, като се промъкваше между камъните, ревеше глухо и еднообразно. Аз препусках, задъхан от нетърпение. Мисълта, че може

да не я сваря в Пятигорск, като чук удряше сърцето ми. Една минута, за една минута да я видя, да се простя, да стисна ръката й... Аз се молах, проклинах, плачех, смеех се... не, нищо не може да изрази моето безпокойство, отчаяние!... При възможността да я загубя навеки Вера стана за мене по-скъпа от всичко на света — по-скъпа от живота, честта, щастието! Господ знае какви странни, какви бесни мисли се рояха в главата ми... И все препусках, като пришпорвах безпощадно коня. И ето почнах да забелязвам, че той диша по-тежко; един-два пъти вече се спъна на равно място... Оставах пет версти до Есентуки — казашко селище, дето можех да се прехвърля на друг кон.

Всичко щеше да бъде спасено, ако на коня му бяха стигнали сили още за десет минути. Но изведнъж, като се изкачваше от един неголям дол, при излизане от планината, на един остър завой той грохна на земята. Аз бързо скочих, искам да го вдигна, дърпам го за повода — напразно: едва чут стон се изтръгна през стиснатите му зъби; след няколко минути той издъхна; останах сам в степта, изгубил последната надежда; опитах се да вървя пеш — краката ми се подкосиха; измъчен от тревогите през деня и безсъницата, паднах на мократа трева и заплаках като дете.

И дълго лежах неподвижно и горчиво плаках, без да се мъча да задържам сълзите и риданията; мислех, че гърдите ми ще се разкъсат; всичката ми твърдост, всичкото ми хладнокръвие изчезнаха като дим; душата ми обезсиля, разсъдъкът замлъкна и ако в тази минута беше ме видял някой, с презрение би се извърнал.

Когато нощната роса и планинският вятър освежиха горещата ми глава и мислите ми се успокоиха, разбрах, че да гоня загиналото щастие, е безполезно и безразсъдно. Какво още ми трябва? Да я видя? Защо? Не е ли свършено вече всичко между нас? Една горчива прощална целувка няма да обогати спомените ми, а след нея само помъчно ще ни бъде да се разделим.

Но на мене ми е приятно, че мога да плача! Впрочем може би причина за това са разстроените ми нерви, нощта, прекарана без сън, двете минути срещу дулото на пистолета и празният стомах.

Всяко зло за добро! Това ново страдание, казано на военен език, направи в мене щастлива диверсия. Чудесно е да плачеш и после, вероятно ако не бях се разходил на кон и не бях принуден обратно да

измина пеш петнадесет версти, и тази нощ сънят не би затворил очите ми.

Върнах се в Кисловодск в пет часа сутринта, хвърлих се в леглото и заспах със съня на Наполеон след Ватерло.

Когато се събудих, навън беше вече тъмно. Седнах до отворения прозорец, разкопчах архалука — и планинският вятър освежи гърдите ми, които тежкият сън още небе успокоил от умората. Далече зад реката, през върховете на гъстите липи, които я затулят, блещукаха светлините в постройките на крепостта и крайнината. У нас всичко беше тихо, в къщата на княгинята беше тъмно.

Влезе докторът: челото му беше намръщено; той не ми протегна ръка както обикновено.

— Откъде идете, докторе?

— От княгиня Лиговска; дъщеря ѝ е болна — нервно разстройство... Но не това е важно, а ето какво: началството се досеща и макар нищо положително да не може да се докаже, съветвам ви да бъдете по-предпазлив. Княгинята днес ми каза, че знае, че сте се дуелирали заради дъщеря ѝ. Всичко ѝ е разправило това старче... кажи го де? Той е бил свидетел на вашата свада с Грушницки в ресторанта. Дойдох да ви предупредя. Прощавайте. Може би няма вече да се видим: вас ще ви пратят някъде.

Той се спря на прага: искаше му се да ми стисне ръката... и ако аз бях проявил най-малкото желание за това, би се хвърлил на шията ми; но аз останах студен като камък — и той си излезе.

Това са хората! Всички са такива: знаят от преди всичките лоши страни на постъпката, помагат, съветват, дори я одобряват, като виждат, че няма друго средство, а после си измиват ръцете и се извърщат с негодувание от онзи, който е имал смелостта да поеме върху себе си цялата тежест на отговорността. Всички са такива, дори най-добрите, най-умните!...

На другия ден сутринта получих заповед от висшето началство да замина за крепостта N и отидох у княгинята да се сбогувам.

Тя беше учудена, когато на въпроса ѝ — имам ли да ѝ кажа нещо особено важно? — отвърнах, че ѝ желая да бъде щастлива и прочее.

— А аз трябва да поговоря с вас много сериозно.

Седнах мълчаливо.

Явно беше, че не знаеше как да почне; лицето ѝ стана аленочервено, пълничките ѝ пръсти барабаняха по масата; най-последно почна така, с прекъслен глас:

— Слушайте, мосьо Печорин; мисля, че вие сте благороден човек.

Аз се поклоних.

— Дори съм уверена в това — продължи тя, — макар вашето поведение да е малко съмнително; но вие може би имате причини, които аз не зная, и тях именно вие сега трябва да ми поверите. Вие сте защитили дъщеря ми от клеветата, дуелирали сте се заради нея — следователно рискували сте живота си... Не ми отговаряйте, знам, че няма да признаете това, защото Грушницки е убит (тя се прекръсти). Бог ще му прости — и, надявам се, и на вас също!... Това не се отнася до мене, аз не смея да ви осъждам, защото моята дъщеря, макар и невинно, е станала причина за това. Тя всичко ми каза... мисля, всичко: вие сте ѝ се обяснили в любов... тя ви се признала в своята (при тези думи княгинята тежко въздъхна). Но тя е болна и аз съм уверена, че това не е проста болест! Тайна скръб я съсипва; не признава, но съм уверена, че вие сте причина за това... Слушайте: вие може би мислите, че аз диря чиновци, огромно богатство — не мислете: искам само щастие на дъщеря си. Вашето сегашно положение не е завидно, но то може да се поправи: вие имате състояние; вас ви обича дъщеря ми, тя е възпитана така, че ще достави щастие на своя мъж. Аз съм богата, тя е едничкото ми дете... Кажете, какво ви задържа?... Виждате ли, аз не би трябвало да ви говоря всичко това, но разчитам на вашето сърце, на вашата чест; помнете, аз имам само една дъщеря... една...

Тя заплака.

— Княгиньо — казах аз, — не ми е възможно да ви отговоря; позволете ми да поприказвам с дъщеря ви насаме...

— Никога! — извика тя и стана от стола силно развълнувана.

— Както искате — отвърнах аз и се приготвих да си вървя.

Тя се замисли, направи ми знак с ръка да почакам и излезе.

Минаха четири-пет минути; сърцето ми силно биеше, но мислите ми бяха спокойни, главата студена; колкото и да дирех в гърдите си поне искра любов към милата Мери, старанията ми бяха напразни.

Вратата се отвори и тя влезе. Боже! Как се е изменила, откакто не съм я виждал — а отдавна ли беше това?

Като дойде до средата на стаята, тя залитна; аз скочих, подадох ѝ ръка и я заведох до креслото.

Стоях срещу нея. Дълго мълчахме; големите ѝ очи, изпълнени с необяснима скръб, сякаш диреха в моите нещо подобно на надежда; бледните ѝ устни напразно се мъчеха да се усмихнат; нежните ѝ ръце, сложени на колената ѝ, бяха така слаби и прозрачни, че ми стана жал за нея.

— Княжна — казах, — знаете ли, че аз се надсмивах над вас?...
Вие трябва да ме презирате.

На бузите ѝ се появи болезнена руменина.

Аз продължих:

— Следователно вие не можете да ме обичате...

Тя се извърна, облакът се на масата, закри очи с ръка и ми се стори, че в тях блеснаха сълзи.

— Боже мой! — произнесе тя едва чуто.

Това ставаше непоносимо: още минута и бих паднал в краката ѝ.

— И така, сама виждате — казах аз с колкото се може по-твърд глас и с принудена усмивка, — сама виждате, че не мога да се ожения за вас. Дори и да искате това сега, скоро бихте се разкаjali. Разговорът с вашата майка ме принуди да се обясня с вас така откровено и грубо; надявам се, че тя се заблуждава, вие лесно можете да я разубедите. Виждате, аз играя във вашите очи най-жалката и отвратителна роля и дори си признавам това; ето всичко, което мога да направя за вас. Каквото и лошо мнение да имате за мене, приемам го... Виждате ли колко долен съм пред вас... Нали, дори и да сте ме обичали, от тази минута ме презирате?...

Тя се обърна към мене бледна като мрамор, само очите ѝ чудно светеха.

— Аз ви мразя... — каза тя.

Благодарих ѝ. Поклоних се почтително и излязох.

След един час пощенската тройка ме отнасяше от Кисловодск. На няколко версти от Есентуки познах трупа на моя бърз кон. Седлото беше свалено — вероятно от минаващ казак — и вместо седлото на гърба му бяха кацнали два гарвана. Въздъгнах и се извърнах настрана...

И сега, тука, в тази скучна крепост, често, като прехвърлям през мисълта си миналото, се питам: защо не исках да тръгна по пътя, открит ми от съдбата, дето ме чакаха тихи радости и душевно спокойствие... Не, аз не бих свикнал с тази участ! Аз съм като моряк, роден и израснал върху палубата на разбойнически кораб: душата му е свикнала с бурите и битките и изхвърлен на брега, той тъгува и се измъчва, както и да го примамва сенчестата, гора, както и да му свети мирното слънце; той скита цял ден по крайбрежния пясък, вслушва се в еднообразния ропот на налитащите вълни и се вглежда в мъгливата далечина: няма ли да се мерне там на бледата черта, която отделя синята бездна от сивите облачета, дългоочакваният кораб, който отначало прилича на крило на морска чайка, но малко по малко се отделя от пяната на скалите и с равен бяг се приближава до пустинното пристанище...

[1] Непреводима игра на думи, на руски език „водяной“ има освен значението „воден“ и фолклорното значение — воден дух, воден таласъм. Б.р. ↑

[2] Брижи — старинни набрани яки. — Б.пр. ↑

[3] По мужишки (фр.). ↑

[4] Мили мой, аз мразя хората, за да не ги презирам, защото иначе животът би заприличал на отвратителен фарс (фр.). ↑

[5] Мили мой, аз презирам жените, за да не ги обичам, защото иначе животът би станал смехотворна драма (фр.). ↑

[6] Ендимион — юноша от древногръцките сказания, който олицетворява вечната младост и красота. — Б.пр. ↑

[7] Авгури — жреци в древния Рим. По думите на Цицерон те сами се смеели на своите гадания. — Б.пр. ↑

[8] Тежка треска. — Б.пр. ↑

[9] Увеселителен излет (фр.). ↑

[10] Боже мой, черкезин!... (фр.). ↑

[11] Не се страхувайте, госпожо, аз не съм по-опасен от вашия кавалер (фр.). ↑

[12] Това е неприлично (фр.). ↑

[13] Благодаря, господине (фр.). ↑

[14] Позволете (фр.). ↑

[15] За мазурката (фр.). ↑

- [16] Очарователно! Прелестно! (фр.). ↑
- [17] Своето сърце и състояние (фр.). ↑
- [18] Архалук — кавказка къса горна дреха. — Б.пр. ↑
- [19] Край на комедията! (итал.). ↑

III ФАТАЛИСТ

Веднъж ми се случи да прекарам две седмици в едно казашко селище на левия фланг; тук имаше един пехотен батальон; офицерите си ходеха на гости поред, вечер играеха на карти.

Веднъж, като ни омръзна бостонът и хвърлихме картите под масата, ние се заседяхме твърде дълго у майор С; за разлика от друг път разговорът беше занимателен. Разсъждавахме за това, че мюсюлманското поверие, според което уж съдбата на човека е написана на небето, намира и между нас, християните, много поклонници; всеки разправяше разни необикновени случки pro или contra^[1].

— Всичко това, господа, нищо не доказва — рече старият майор, — тъй като никой от вас не е бил свидетел на странните случаи, с които потвърждавате мненията си!

— Разбира се, никой — казаха мнозина, — но сме чували от сигурни хора...

— Всичко това е глупост! — обади се някой. — Къде са тези сигурни хора, които са видели списъка с предопределения час на нашата смърт?... И ако наистина има предопределение, тогава защо са ни дадени волята, разсъдъкът? Защо трябва да даваме сметка за нашите постъпки?

В това време един офицер, който седеше в ъгъла, стана, приближи се бавно до масата и обгърна всички със спокоен и тържествен поглед. Той беше сърбин, както личеше от името му.

Външността на поручик Вулич отговаряше напълно на неговия характер. Висок ръст и мургав цвят на лицето, черна коса, черни и пронизателни очи, голям, но правилен нос, характерен за неговата нация, печална и студена усмивка, която вечно блуждае на устните му — всичко това като че се съгласуваше, за да му придаде вид на същество особено, неспособно да споделя мислите и страстите с онези, които съдбата му е дала за другари.

Той беше храбър, говореше малко, но рязко; никому не доверяваше своите душевни и семейни тайни; почти никак не пиеше вино, никога не се мъкнеше подир младите казачки, чиито прелести трудно можеш да разбереш, без да ги видиш. Говореха обаче, че жената на полковника не била равнодушна към неговите изразителни очи; но той не на шега се сърдеше, когато му намекваха за това.

Имаше само една страст, която не криеше — страстта към картите. На зелената маса забравяше всичко и обикновено губеше; но постоянната несполука само раздражняше упоритостта му. Разправяха, че веднъж, през време на една експедиция, през нощта той на възглавницата си играел на карти, ужасно му вървяло. Изведнъж се чули изстрели, ударили тревога, всички скочили и се хвърлили към оръжието. „Играй ва банк!“ — викал, без да става, Вулич на един от най-разпалените си партньори. „Идва седморка“ — отвърнал офицерът и хукнал. Въпреки всеобщата суматоха Вулич доизкарал играта; картата спечелила.

Когато настигнал веригата, там вече имало силна престрелка. Вулич не се страхувал ни от куршумите, ни от шашките на чеченците: той дирел своя щастлив партньор.

— Седморката спечели — завикал той, като го видял най-после в предната верига, която почнала да изтласква неприятеля от гората, и като се приближил, извадил кесията и портфейла си и ги дал на щастливеца въпреки възраженията, че не е уместно да плаща сега. Като изпълнил тоя неприятен дълг, той се хвърлил напред, увлякъл след себе си войниците и до края на битката хладнокръвно се сражавал с чеченците.

Когато поручик Вулич се приближи до масата, всички замълчаха, като очакваха от него някаква оригинална постъпка.

— Господа! — каза той (гласът му беше спокоен, макар с една нотка по-нисък от обикновено). — Господа, защо спорите напразно? Искате доказателства: аз ви предлагам да изпитате върху себе си може ли човек своеволно да разполага със своя живот, или на всеки от нас предварително е определена съдбоносната минута... Кой желае?

— Не аз, не аз! — развикаха се всички — Гледай ти чудак! Какво му хрумнало!...

— Предлагам да се обзаложим — казах аз на шега.

— На какво?

— Твърдя, че няма предопределение — казах и изсипах на масата двадесетина червонци — всичко, което имах в джоба си.

— Обзалагам се — отвърна Вулич с глух глас. — Майоре, вие ще бъдете съдията; ето петнадесет червонци; останалите пет вие ми дължите и ще имате добрината да ги прибавите към тези.

— Добре — каза майорът, — само че не разбирам наистина в какво се състои работата и как ще решите спора!...

Вулич мълчаливо влезе в спалнята на майора; ние отидохме подире му. Той се приближи до стената, на която висеше оръжие, и наслуки сне от гвоздея един от разнокалибрениите пистолети. Ние още не го разбирахме; но когато той хвана спусъка и посипа върху жлъбинката барут, мнозина неволно извикаха и го уловиха за ръцете.

— Какво искаш да правиш? Слушай, това е лудост!

— Господа! — каза той бавно, като освобождаваше ръцете си. — Кой желае да заплати заради мене двадесет червонци?

Всички млъкнаха и се отдръпнаха.

Вулич отиде в другата стая и седна до масата; всички тръгнаха подире му. Той ни покани със знак да седнем наоколо. Подчинихме се мълчаливо: в тази минута той беше придобил над нас някаква тайнствена власт. Аз внимателно го погледнах в очите; но той със спокоен и неподвижен взор срещна моя изпитателен поглед и бледните му устни се усмихнаха; ала въпреки хладнокръвието му стори ми се, че четях печата на смъртта върху бледното му лице. Забелязвал съм, а и много стари войни потвърждават мнението ми, че често върху лицето на човек, който трябва да умре след няколко часа, има някакъв странен отпечатък на неизбежната съдба, така че опитното око мъчно може да се излъже.

— Вие днес ще умрете! — казах му аз. Той бързо се обърна към мене, но отвърна бавно и спокойно:

— Може би да, може би не...

После, като се обърна към майора, попита зареден ли е пистолетът. Майорът в объркването си не помнеше добре.

— Стига, Вулич! — извика някой. — Сигурно е зареден, щом висеше над главата му; що за желание да се шегуваш?...

— Глупава шега! — подхвана друг.

— Обзалагам се на петдесет рубли срещу пет, че пистолетът не е зареден! — извика трети.

Стана ново обзалагане.

На мене ми омръзна тази дълга церемония.

— Слушайте — казах аз, — или се застреляйте, или окачете пистолета на предишното му място и да вървим да спим.

— Разбира се — казаха мнозина, — да вървим да спим.

— Господа, моля ви да не мърдате от местата си! — каза Вулич, като опря дулото на пистолета в челото си.

Всички сякаш се вкамениха.

— Господин Печорин — прибави той, — вземете една карта и я хвърлете нагоре.

Взех от масата, както сега помня, асо купа и я хвърлих нагоре: всички затаиха дъх; очите, с израз на страх и някакво неопределено любопитство, шареха от пистолета до съдбоносната купа, която, треперейки във въздуха, бавно падаше; в момента, когато тя се докосна до масата, Вулич натисна спусъка... засечка!

— Слава богу! — извикаха мнозина. — Не е зареден.

— Да видим обаче — каза Вулич. Опъна пак спусъка, прицели се във фуражката, която висеше над прозореца; разнесе се гръм — дим изпълни стаята; когато той се разсея, снеха фуражката: тя беше пробита в средата и куршумът бе заседнал дълбоко в стената.

Две-три минути никой не можа дума да продума; Вулич преспойно изсипа в кесията си моите жълтици.

Почнаха спорове защо пистолетът първия път не е гръмна; едни твърдяха, че подсипът е бил задръстен; други си шепнеха, че първия път барутът бил влажен и че после Вулич пресипал нов; но аз твърдях, че последното предположение е несправедливо, защото през цялото време не вдигнах очи от пистолета.

— Върви ви в играта! — казах аз на Вулич.

— За първи път в живота ми — отвърна той и се усмихна самодоволно. — Това е по-хубаво от играта на карти.

— Затова пък е малко по-опасно.

— Какво? Вие почнахте ли да вярвате в предопределението?

— Вярвам; само че не разбирам сега защо ми се стори, че вие непременно трябва да умрете днес...

Същият този човек, който преди малко се целеше в челото си, сега изведнъж пламна и се смути.

— Но стига вече! — каза той и стана. — Нашият облог се свърши и сега бележките ви, струва ми се, са неуместни... — Взе си шапката и излезе. Това ми се видя странно — и не току-така.

Скоро всички се разотидоха, като разсъждаваха различно за капризите на Вулич и вероятно единогласно ме наричаха егоист, защото се обзаложих против човека, който искаше да се застреля; като че той без мене не би могъл да намери удобен случай!...

Връщах се у дома по пустите улички на селището; месецът, пълен и червен, като сияние от пожар, почна да се показва иззад назъбения хоризонт на къщите; звездите спокойно светеха на тъмносиния свод и ми стана смешно, като си помислих, че е имало някога премъдри хора, които са мислили, че небесните светила са вземали участие в нашите нищожни спорове за парче земя или за някакви си измислени права. И какво? Тези кандила, запалени според тях само за да светят на техните битки и тържества, горят с предишния си блясък, а хорските страсти и надежди отдавна са угаснали заедно с тях като огън, запален на края на гората от безгрижен странник. Но затова пък каква сила на волята е придавала увереността им, че цялото небе с безбройните си жители ги гледа с участие, макар няма, но неизменно!... А ние, жалките им потомци, които се скитаме по земята без убеждения и гордост, без наслаждение и страх освен онази неволна боязън, която свива сърцето при мисълта за неизбежния край, ние сме неспособни вече за велики жертви нито за благо на човечеството, нито дори за собственото си щастие, защото знаем, че то е невъзможно, и равнодушно преминаваме от съмнение към съмнение, както нашите прадеди са се хвърляли от едно заблуждение към друго, без да имаме като тях ни надежда, ни дори онази неопределена, макар и силна наслада, която среща душата във всяка борба с хората или съдбата...

И много други подобни мисли ми идваха в главата; не ги задържах, защото не обичам да се спирам на отвлечени мисли; и докъде води това?... В първата си младост аз бях мечтател; обичах да лаская постоянно ту мрачните, ту светлите образи, които ми рисуваха неспокойното ми и жадно въображение. Но какво ми остана от това? Само умора, като след нощна битка с призрак, и смътен спомен, изпълнен със съжаления. В тази напразна борба изчерпах и жарта на душата си, и постоянството на волята, необходимо за истинския живот;

аз влязох в този живот, след като го бях вече преживял мислено, и ми стана скучно и отвратително, като на оногова, който чете лошо подражание на отдавна известна му книга.

Тазвечерната случка ми направи твърде дълбоко впечатление и раздразни нервите ми. Не зная със сигурност вярвам ли сега в предопределението, или не, но тази вечер аз твърдо вярвах: доказателството беше поразително и аз, въпреки че се присмивах на нашите прадеди и на тяхната услужлива астрология, неволно попаднах в тяхната диря; но се спрях навреме в този опасен път и тъй като беше в принципите ми нищо да не отхвърлям решително и на нищо да не вярвам сляпо, отхвърлих метафизиката настрана и почнах да гледам в краката си. Тази предпазливост беше твърде уместна: едва не паднах, като се препънах в нещо дебело и меко, но, както се вижда, не живо. Навеждам се — месецът светеше право на пътя — и какво мислите — пред мене лежеше свиня, разсечена на две с шашка... Едва успях да я разгледам, когато чух шум от стъпки; двама казаци изтичаха от уличката; единият се приближи до мене и ме попита не съм ли виждал пияния казак, който гонел свинята. Заявих му, че не съм срещал казака, и посочих нещастната жертва на неговата бясна храброст.

— Ама че разбойник! — каза вторият казак. — Като се напие с чихир^[2], и почва да сече всичко, каквото му попадне. Да идем да го търсим, Еремеич, трябва да го вържем, че иначе...

Те се отдалечиха, а аз продължих пътя си по-предпазливо и най-после благополучно стигнах до квартирата си.

Живеех у един стар урядник, когото обичах за добрия му нрав, а особено за хубавичката му дъщеря Настя.

Тя както обикновено ме чакаше пред вратичката, загърната в шубката си; луната осветяваше милите ѝ устнички, посинели от нощния студ. Като ме позна, се усмихна, но сега не ми беше до нея. „Прощавай, Настя!“ — казах аз и отминах. Тя искаше да отвърне нещо, но само въздъхна.

Затворих вратата на стаята си, запалих свещта и се тръшнах на леглото; само че сънят този път ме накара да го чакам повече от обикновено. Вече изток почна да бледнее, когато заспах, но, види се, било написано на небесата тази нощ да не спя. В четири часа сутринта два юмука заудряха по прозореца ми. Скочих:

— Какво има?...

— Ставай, обличай се! — извикаха няколко гласа.

Бързо се облякох и излязох.

— Знаеш ли какво е станало? — казаха ми в един глас тримата офицери, дошли да ме извикат; те бяха смъртнобледни.

— Какво?

— Вулич е убит.

Аз се вкамених.

— Да, убит! — продължиха те. — Да вървим по-скоро.

— Но къде?

— По пътя ще узнаеш.

Тръгнах ме. Разправиха ми всичко, което се случило, прибавяйки разни бележки за странното предопределение, което го беше спасило от неминуема смърт половин час преди смъртта му. Вулич вървял сам по тъмната улица; отпреде му изсочил пияният казак, който беше заклал свинята, и може би щял да си отмине, без да го забележи, ако Вулич не се спрял изведнъж и не казал: „Кого дириш, братле?“ — „Тебе!“ — отвърнал казакът, като го ударил с шашката си и го разсякъл от рамото почти до сърцето... Двамата казаци, които ме срещнаха и вървяха по следите на убиеца, дотичали, вдигнали ранения, но той бил вече на издъхване и казал само три думи: „Той е прав!“ Само аз разбрах скритото значение на тези три думи: те се отнасяха до мене; неволно бях предсказал съдбата на нещастника; моят инстинкт не ме излъга; аз наистина прочетох на неговото изменило се лице печата на близкия край.

Убиецът се беше затворил в една празна колиба, на края на селището; ние отивахме там. Много жени тичаха разплакани нататък; от време на време закъснял казак изскачаше на улицата, като препасваше набързо кинжала си, и тичешката ни преварваше. Страшна бъркотия беше.

Най-после пристигнахме; гледаме: около къщурката, чиито врати и прозорци са затворени отвътре, стои тълпа. Офицерите и казаците разговарят оживено помежду си; жените вият, като кълнат и нареждат. Сред тях ми направи впечатление изразителното лице на една бабичка, на което беше изписано безумно отчаяние. Тя седеше на една дебела греда, облакътена на колената си и подпряла главата си в ръце. Беше майката на убиеца. Устните ѝ от време на време мърдаха... Молитва ли шепнеха те или проклетие?

Трябваше да решим нещо и да хванем престъпника. Никой обаче нямаше смелостта да се хвърли пръв.

Приближих се до прозореца и погледнах през процепа на капака: бледен, той лежеше на пода, като държеше в дясната си ръка пистолет; окървавената шашка лежеше до него. Изразителните му очи страшно се въртяха наоколо; понякога потреперваше и се хващаше за главата, като си спомняше неясно вчерашното. Не прочетох голяма решителност в този неспокоен поглед и казах на майора, че напразно не заповядва да счупят вратата и да се спуснат към него казаците, защото по-добре е да се направи това сега, отколкото после, когато съвсем се опомни.

В това време старият есуал се приближи до вратата и го повика по име; той се обади.

— Сгрешил си, братко Ефимич — каза есаулът, — няма какво да се прави, покори се!

— Няма да се покоря! — отвърна казакът.

— Побой се от бога! Ти не си прокълнат чеченец, а честен християнин. Щом грехът те е подтикнал, няма какво да се прави: не ще избегнеш съдбата си!

— Няма да се покоря! — завика страшно казакът и се чу как щракна вдигнатият спусък.

— Ей, стринке! — каза есаулът на бабичката. — Поговори на сина си; белки те послуша... Защото това само бога гневи. Я погледни, господата вече два часа чакат.

Бабичката го погледна втренчено и поклати глава.

— Василий Петрович — каза есаулът, като се приближи до майора, — той няма да се предаде, аз го познавам; а ако разбием вратата ще избие много наши. Няма ли да заповядате по-добре да го застрелят? Процепът на капака е широк.

В тази минута в главата ми хрумна странна мисъл; като Вулич намислих да изпитам съдбата.

— Почакайте — рекох на майора, — аз ще го хвана жив.

Казак на есаула да поведе с него разговор, поставих на вратата трима казаци, готови да я разбият и да ми се притекат на помощ при даден знак, заобиколих колибата и се приближих до съдбоносния прозорец; сърцето ми силно биеше.

— Ах ти, проклетнико! — викаше есаулът. — Подиграваш се с нас, а? Или си мислиш, че няма да се справим с тебе?

Той почна с всичка сила да чука по вратата; допрял око до процепа, аз следях движенията на казака, който не очакваше нападение от тази страна — и изведнъж блъснах капака и се хвърлих през прозореца с главата надолу. Гърмът се разнесе над самото ми ухо, куршумът скъса еполета ми, но димът, който изпълни стаята, попречи на моя противник да намери сложената до него шашка. Аз го хванах за ръцете, казаците се втурнаха и след по-малко от три минути престъпникът беше вече вързан и отведен под стража. Народът се разотиде, офицерите ме поздравяваха — и наистина имаше за какво.

След всичко това как да не станеш фаталист? Но кой знае с положителност убеден ли е в нещо, или не?... И колко често ние вземаме за убеждение измамата на чувствата или грешката на разсъдъка!... Аз обичам да се съмнявам във всичко: това разположение на ума не пречи на решителността на характера; напротив, що се отнася до мене, винаги по-смело вървя напред, когато не знам какво ме очаква. Зер нищо по-лошо от смъртта няма да се случи — а смъртта не ще избегнеш.

Като се върнах в крепостта, разправих на Максим Максимич всичко, което се беше случило с мене и на което бях свидетел, и пожелах да узная неговото мнение за предопределението. Той отначало не разбираше тази дума, но аз му обясних, както можех, и тогава той каза, като поклати многозначително глава:

— Да-а, то се знае! Тази работа е много сложна!... Впрочем тези азиатски спусъци често засичат, ако са лошо смазани или не натиснеш достатъчно силно с пръст. Да си призная, и аз не обичам черкезките пушки; някак не прилягат на такива като нас: прикладът им мъничък — току-виж, опърлили ти носа... Затова пък шашките им — просто моите почитания!

После промълви, като помисли малко:

— Да, жалко за нещастника... Буквално дяволът го е тикнал да разговаря нощем с пияници!... Впрочем, види се, така му било писано от рождение!...

Повече нищо не можах да измъкна от него: той изобщо не обича метафизическите спорове.

[1] За или против (лат.). ↑

[2] Чихир — кавказко вино. — Б.пр. ↑

ИВАН ПАУНОВСКИ ЛЕРМОНТОВ И ПЕЧОРИН

Някак странно е, че когато четем „Герой на нашето време“, в постъпките и размислите на Печорин, главното действащо лице, съзерцаваме сякаш самия Лермонтов. Неволно дори се питаме; не е ли романът му автобиография под чуждо име?

Сега това се отрича. Не съвпадат множество данни. Всичко е проучено. Почти всичко е уточнено. Пък и теорията на литературата не позволява да грешим.

Обичайно е само да се тръгва към характеристиката на Печорин от възгледите, поезията и личността на Лермонтов. И сетне от Печорин да се връщаме към Лермонтов, за да се наблегне на разликата помежду им. Извод, който е важен, разбира се. Той показва, от друга страна, че в нещо и приликата им е съществена. И тъкмо тя с течение на времето като че ли все повече ни занимава. Може би търсим отговор на възникващи в душата ни съвременни въпроси.

У съвременниците на Лермонтов те са били други. Както и причините им. Както и отговорите. С тях са искали да обяснят силното, злободневно и дори скандално въздействие на книгата. Предполагало се, че това е така, защото в нея сигурно се пресъздават хора и събития, взети направо от живота. Явление, все още ново за Русия. Лермонтов нарича руската публика млада и простидушна, зле възпитана и т.н. Полемична крайност, която показва извратените обстоятелства на литературата в тогавашния живот. Не само на литературата.

Времената са преходни, но се усещали като спрели в мрака и потисничеството на режима. Дворянството е разслоено, именията и доходите все повече се раздробяват. Разпространява се идеята, че през прозореца, който Петър I е пробил към Европа, работите са отишли в задънен път. Несвойствен и ненужен на Русия, която е трябвало да се развива според собствените си национални закони, а не да подражава. Лермонтов е бил склонен дори да мисли, че същността на руското е

заложена по-скоро в мъдростите на Изтока. Възнемерявал да отиде в Мека, в Персия. Натам отпраща и Печорин.

Всъщност не пътят на Русия — зададен е пътят на дворянството и за него няма изход в никоя посока на света. Оттук и песимизмът на изтънчените му представители, на странните „излишни хора“, които жадуват за дейност, но никъде не намират място и свой смисъл в битието на руското общество.

Съдбата на тия странници е драматична. Достоевски ще ги съжالياва и упреква в речта си за Пушкин като страдалци, откъснати поради егоизма си от народа, от руската народна почва. Ще води литературното им родословие от Алеко в поемата „Цигани“. Успоредно трябва да споменем Чацки на Грибоедов, а после Евгений Онегин.

Това е впрочем и характерното: голямата руска литература започва тъкмо с тия герои. Нейна особеност е, че първият ѝ разцвет в лицето на Пушкин и Лермонтов избухва в момент на социален упадък и болезнена криза в просветеното дворянство. Усложнява я след разгрома на декабристите и враждебното неверие вече в европейската закваска на руския реформизъм.

Тази враждебност ще нараства по-нататък у Достоевски, у Щедрин и Толстой като идея, че развитието на европейската цивилизация е измама, която Русия трябва да избегне. Те настояват за това дори с цената на реакционни илюзии. Особено Достоевски.

Но той пръв и отбелязва, че макар в проявата на излишните хора да е упражнено влиянието на Русо и Байрон, те вече са израз на руско съзнание за страхотните противоречия на руската действителност. Също така заслуга на Достоевски е, че разбираме защо драматизмът на тия герои прераства в трагедия. Причината е в обществото, но неговата вина не ги оневинява изцяло. Те също имат участие в своето несретничество. Просто казано, и Печорин е жертва на действителността, както и бедният чиновник в повестта на Гогол „Шинел“. Но Башмачкин е невинна жертва. Печорин е нещо друго. Той е някак привилегирована жертва и сам разбира, че има дял в превратностите на живота си. Тази равносметка е преди това убеждение на Лермонтов, което не важи само за Печорин.

Близостта на автора и героя съвременниците усещали по-пряко и в друг план, където множество данни съвпадали. „Ония — пише Н. М.

Сатин, — които бяха през 1837 г. в Пятигорск, отдавна сигурно са разпознали и княжна Мери, и Грушницки, и особено милия, умен и оригинален доктор...“ И по-нататък, че Лермонтов „на драго сърце ми разказваше светските си похождения, като пръв се надсмиваше на своите любви и ухажвания“. Впечатленията на Сатин потвърждава и Белински като един от очевидците, които „се чудят на непостижимата върност, с която са обрисувани от г. Лермонтов дори най-дребните подробности“. Говорело се още тогава, че описаното в „Таман“ е приключение на Лермонтов, включително и ограбването на Печорин. В същото селище М. И. Цайдлер видял и сляпото момче, и загадъчния татарин, и хубавата съседка. „Когато в приятелски кръг разказвах след завръщането си за моето увлечение по съседката, Лермонтов нарисува с перо върху къс хартия скалистия бряг и къщичката, за която ставаше дума.“ Офицерът Вулич във „Фаталист“ също е имал действителен прототип — поручик И. В. Вуич. Съобщавани са прототиповете и на други герои — на Казбич например. И т.н. Пита се, дали само по инерцията на тия съвпадения за прототип на Печорин единодушно е бил сочен приживе още Лермонтов? Данни за външно сходство почти няма. И. С. Тургенев пише в спомените си: „Знае се, че той до известна степен е изобразил самия себе си в Печорин. Думите: «Очите му не се смееха, когато той се смееше» — наистина подхождаха за него.“ Загадъчното е, че при тая среща, за която разказва, Тургенев не е можел да сравни очите на Лермонтов и Печорин. Публикувани са били отделно като повести „Бела“ и „Фаталист“, но не е бил още излязъл целият роман с повестта „Максим Максимич“, от която е припомнен цитатът. А и външността на Лермонтов, както я описва Тургенев по тоя повод, никак не съпада с текста в книгата, където е даден словесен портрет на Печорин. Сближаването им явно е станало в друго време, не като лично впечатление на мемоариста. Друго свидетелство за Лермонтов има в писмо на неговата позната С. М. Карамзина: „... в лицето и разговора си е двойник на Хомяков.“ Но ако съдим по изображенията на Хомяков, той не буди никакви представи за Печорин. Излиза, че и Лермонтов е далеч от тях.

И точно така е било може би. Но какво от това? При всички доводи против външното, прототипно сходство на Печорин и Лермонтов ние сме склонни само да си го внушим. Причината е по-дълбока. Тя е в духовната им връзка. Белински я подчертава изрично, а

читателите по усет са виждали в романа групов портрет на автора и на негови познати. Нещо, което Лермонтов жлъчно отхвърлил в предговора си към второто издание на романа.

В първото авторски предговор не е имало. Но след това се е наложило да бъде написан поради най-различни опасности, за които не всякога си даваме сметка.

Лермонтов не е бил просто литератор и обикновен жител на Петербург, а гвардейски офицер и светско лице, което имало достъп сред голямата аристокрация. Това съвместителство утежнявало положението му до крайност. Прегрешенията на писателя спрямо стила на управлението и светските правила изкупвал офицерът. Заради стихотворението си „Смъртта на поета“, посветено на Пушкин, Лермонтов бил изпратен на Кавказ, в действащата армия. Но не като поет, а като офицер. Връщат го обратно в Петербург след една година. Но не заради офицерски заслуги, а поради светските връзки на Е. А. Арсениева, баба му, която по рождение била от рода Столипини. Хора, влиятелни в дворцовите и бюрократични среди. Даже и Бенкендорф, тоя прословут злодей, ходатайствувал, а Михаил Павлович, братът на царя, благоволил да помогне. Така Лермонтов пак се намерил в Петербург и пак е гвардейски офицер, който имал повече задължения в светското общество, отколкото в казармите. Оплаквал се от скука, сипел лютив и остроумия, но не пропускал блестящите салони. Сам казва, че това го ласкаело: навсякъде търсен, навсякъде приет. Едновременно пише „Герой на нашето време“. Публикува „Бела“. Откъси от романа си чете в дома на Карамзини. Отпечатва „Фаталист“. Като че всичко е наред. Но споменахме, че в края на декември 1839 г. в къщата на кн. Шаховска за пръв път го вижда Тургенев: „Във външността на Лермонтов имаше нещо злоещо и трагично; някаква мрачна недоброжелателна сила, презрителна замисленост и страст лъхаше от мургавото му лице, от големите му, неподвижно-тъмни очи... Цялата му фигура, възниска, кривонога, с голяма глава над приведените плещи, възбуждаше неприятно впечатление; но присъщата мощ веднага се усещаше от всички.“ Такъв е поетът Лермонтов, и царският офицер, и светският човек, който има да пати, защото непрекъснато си създавал врагове, понякога и съвсем излишни. Свестни люде между тях, разбира се, няма.

През същия декември, няколко дена по-късно може би, френският посланик отправил запитване: засяга ли „Смъртта на поета“ само Дантес или честта на французите изобщо? Отговорът поразгладил раздражението на дипломата, но не уталожил светската неприязън и подир два месеца се състоял, макар и по друг повод, известният дуел между Лермонтов и Барант, сина на посланика. Барант не улучил, а Лермонтов нарочно стрелял във въздуха, което било ново оскърбление за противника му. Но до втори дуел не се стигнало. Заради светския Лермонтов е трябвало да се заплаща пак офицерът и той бил пратен отново на Кавказ. Този път обаче на предните позиции, под куршумите, защото имало вече и друго провинение, пак от светско естество. На новогодишния дворянски маскарад Лермонтов се държал дръзко с дъщерите на Николай I. Бенкендорф се извъртял на 180°. Кипял и бълвал.

През април 1840 г., когато Лермонтов е все още в специалния арест, излиза „Герой на нашето време“. На 16-и в ареста дошъл Белински. Познанството им било от преди, навярно от Пятигорск, но слабо. Белински даже се чувствувал сконфузен. Той съвсем не бил светски човек и срещата с този аристократ, за дуела на когото се вдигало шум измежду висшето и по-низше общество, го плашела. Но всичко излязло наопаки. Разговаряли четири часа за литература и Лермонтов бил много откровен, което смаяло Белински. Той сетне предполагал, че събеседникът му сигурно съжалява, дето се е разкрил пред някакъв полупознат. „Боже мой! Какъв естетически усет у тоя човек! Каква тънка поетична душа имал!“ — това са възклицания на Белински веднага след срещата.

Но да бъде само поет — Лермонтов не можел. Или светски лъв само, какъвто с удоволствие се усещал понякога. Нито пък само офицер, макар и да проявил изключителна храброст в сраженията с непокорните кавказци. Предложили го за ордени, но горе бил зачеркнат в списъка заради крамолните си стихове и светските си простъпки.

Вероятно трябва да кажем дали е харесвал тая война. Увлечен е бил хазартно в кървавите схватки, където е предизвиквал съдбата подобно на Вулич и Печорин във „Фаталист“, и се сражавал, за да изкупи наказанието и да се върне в столичния Петербург, в суката на светските салони. За ожесточената битка при р. Валерик написва

стихотворение във формата на писмо до светска дама. В стихотворението кръвта се стича на димящи струи по камъните, а въздухът е изпълнен с тежките им изпарения.

Каква е поуката? Жалък е човекът, защото не знае какво иска и защото под ясното небе има за всички място — но той враждува сам със себе си. Ето философския извод на Лермонтов и в него не откриваме нищо за несправедливия, поробителски дух на неравната война срещу свободолюбивите кавказци.

Не се замисля над тия работи и Печорин, също участник в кавказките кампании. Трябва да му прибавим тая вина към другите грехове на поколението му.

Това е поколение, разбира се, но то не включва всички връстници на Лермонтов и Печорин, тъй като не всички са дворяни, не всички са знатни и заможни. Нито са гвардейски офицери, нито хора от светското общество. Не са така образовани, така интелектуално извисени, така даровити. Лермонтов е сред големите поети на Русия, големите умове, а Печорин пише дневника си в проза, която принадлежи към най-ослепителните страници на руската литература. Чехов казал, че не е чел нищо по-хубаво от „Таман“. Излишните хора изобщо не са случайни личности, нито са били многобройни. Това също допринесло, за да видят читателите в Печорин и лика на Лермонтов. Те не са близнаци, но са братя по нрав и мисли.

„Герой на нашето време“ не е автобиография в тълковния смисъл, а изповед, в която Лермонтов е разголил дворянството и това то не можело да му прости — тоя „портрет, съставен от пороците на цялото наше поколение в пълното им развитие“, както е казано в предговора.

Четем го и оставаме с впечатлението, че тоя литературен манифест на реализма подиграва едва ли не всички читатели на романа, цялата публика, понятие събирателно. Това е негова слабост и тя произтича от вродените представи на Лермонтов, че Русия — това е дворянството и само то играе роля в главното, в съдбините ѝ. Затова и предговорът е написан против него и с презрение към него. Но дързостта на тоя предговор е още по-голяма. Има основателни предположения, че Лермонтов е знаел мнението на Николай I. Романът бил така нашумял, че и царят още през юни намерил време да го изчете докрай и дори съчинил до царицата писмо за височайшето си

впечатление. Като всеки неограничен властник, и той бил побъркан на темата, че разбира и от литература. Написал, че романът е отвратителен и напълно достоен да бъде на мода: „Това е същото преувеличено изобразяване на презрени характери, които намираме в сегашните чуждестранни романи... Жалка книга, която показва голямата безнравственост на автора.“ Така че нима предговорът не е отговор и до Николай I, който не е желал и да допусне, че става дума за руски нрави, за руски герой от повереното му дворянство. Той предпочитал да се успокоява, че това е само подражание на европейската книжнина, заразена с отровата на отрицанието. Защото „безнравствен автор“ на тогавашния политически жаргон означавало политическа неблагонадеждност.

Не им е било приятно да си мислят, че в Русия след декабристите, смазани от Николай I, действително съществуват хора като Печорин. Затова ли, пита Лермонтов, защото „в него има повече истина, отколкото бихте желали“?

Печорин е най-безнадеждният и скръбен образ в поредицата на все още силните по натура излишни хора. Те ще агонизират в руската проза почти до началото на нашия век и ще изгният писмено в носталгията на емигрантството и на пълното му израждане в идеологията на антисъветизма.

Но ние симпатизираме на Печорин. Както и Лермонтов е изпитвал симпатия към него. Това е забелязано от Белински. Необяснимо е на пръв поглед, но не може да се отрече. И не може да се приеме умозрително. Печорин умира на обратния път от Персия. Случайно ли е това, или формален повод само за да се публикува ръкописът на дневника му? Начин да се отдели авторът от героя?

Твърдо е старо като похват.

Завръщането на Печорин просто губи смисъл — то би било ходене по старите следи, където няма нито един спомен, достоен за високото предназначение на човека. Помним съжалението на Печорин, че е смутил без нужда живота на мирните контрабандисти, помним смъртта на Бела, която умира зад границите на всеки предразсъдък, защото обича, но тя посреща смъртта като избавление — разбира, че любовта ѝ се оказва измамена от Печорин, несподелена. Врязан е в паметта ни Максим Максимич, руският солдат, състарен в тежка и неясна за него царска служба, човечен, верен в приятелството и най-

сетне отблъснат и оскърбен от високомерието на Печорин. Няма да видим и нищо възвишено в хитроумния флирт на Печорин с княжна Мери, душа, както и Вера, погубена завинаги подобно на Татяна в безсмъртния роман на Пушкин.

Печорин ли е виновен, времето и нравите ли? В изящния, кървав „Фаталист“ Печорин разсъждава под вечните звезди за себе си, за своите съвременници, които скитат по земята без убеждения и гордост, без наслаждение и страх освен оная неволна боязън, която стяга сърцето при мисълта за неизбежния край: „Ние не сме способни вече на велики жертви за благо на човечеството, нито дори за нашето собствено щастие, защото знаем неговата невъзможност и равнодушно преминаваме от съмнение към съмнение.“

Романът не е можел да продължи въпреки обещаното продължение, в което е трябвало да видим предишния, петербургския живот на Печорин. Какво е щяло да прибави това към разсъжденията във „Фаталист“ и към образа на Печорин? Едва ли нещо съществено.

Откритите в по-късно време ръкописи на Лермонтов потвърждават тази догадка. Ранните му, незавършени опити в проза, опити за написване на роман, са автобиографични. Вижда се от писмата му до А. М. Верещагина и С. А. Раевски, че е автобиографичен романът „Княгиня Лиговска“. Преди него имало друг, също автобиографичен. Черновите са изгубени. В известен смисъл е незавършен и „Герой на нашето време“, защото трудните въпроси не умират заедно с Печорин, а остават в съзнанието на Лермонтов и търсят нови решения. Може би е мислил над тях в часовете преди дуела с Мартинов и в часа на самия дуел. Не знаем. Пистолетът на Мартинов е бил по-добре прицелен от пистолета на Грушницки.

Остава трагедията на Лермонтов и на неговия изповеден герой, трагедията на всички хора, които се отвърщават от предразсъдъците на своята среда, но това са и техни предразсъдъци, на които стават жертва.

Ние приемаме смъртта на Печорин като логична и не можем да се примирим със смъртта на Лермонтов, защото инстинктът ни подсказва, че романът е също и раздяла на автора с неговия герой — нравствена, идейна, окончателна.

Онова, което Белински е смятал за слабост на книгата, във времето е добило нов смисъл: в Печорин има нещо „неразгадано, недоизказано...“. Само в Печорин ли?

То е същото, което ни вълнува, когато четем „Герой на нашето време“, и ни кара неволно в постъпките и размислите на Печорин, главното действащо лице, да разгадаваме и самия Лермонтов.

Иван Пауновски

Н. С. ШЕР ЛЕРМОНТОВ В КАВКАЗ

... През април 1840 година Лермонтов е осъден на второ заточение в Кавказ... В Ставропол, където пристига, го командироваат към отряда, който действа против планинците. Там между офицерите има негови приятели — братът на Пушкин, Лев Сергеевич, и други. Има и неприятни за него личности — гвардейски офицери — светски хора, които участвуват в сраженията само за чинове и ордени.

Лермонтов е верен приятел, за него дружба е свещено чувство. Истинските му приятели го ценят за това, вярват на възвишената душа на поета, на неговото любещо сърце, макар че му се сърдят понякога за някой сполучлив прякор, за острия му език, за неукротимия му характер.

Цялото лято и есента Лермонтов прекарва в отряда. В кръвопролитните сражения, в трудните походи той учудва всички, дори старите джигити, с храбростта и сърцатостта си. Войниците го обичат — с тях той се държи просто, смята, че е длъжен да дели с тях всички трудности на походния живот.

А в това време, когато Лермонтов воюва в Кавказ, из Русия се разпространява първото му голямо прозаическо произведение „Герой на нашето време“. Лермонтов започва да работи върху него през 1838 година, а го замисля още през време на първото си заточение, 1837 година, когато живеел в Горячие воды, обикалял казашките станици, посетил малкото крайморско градче Таман, където едва не го убили контрабандисти, ходил в Грузия.

Отделните части на романа — „Бела“, „Фаталист“, „Таман“ — се печатат още през 1939 година в списание „Отечественные записки“ и сега с добавените още две части — „Княжна Мери“ и „Максим Максимич“ — излизат под общо заглавие „Герой на нашето време“. А кой е този „герой“ — Печорин — гвардейски офицер, преведен от Петербург в кавказкия армейски полк. Умен, силен и горд човек, той не може да намери приложение на силите си в тежкото време, настъпило

след въстанието на декабристите, чувствава се самотен, неразбран. Той разпилява живота си за незначителни неща, а в същото време чувствава, че е роден за някаква особена, висока цел; но за разлика от мнозина от най-добрите хора на Русия той не успява да види тази цел.

Наред с главния герой Печорин Лермонтов показва и добрия, честен руснак, който служи на Кавказ — офицера Максим Максимич, и гордата красавица Бела, дъщеря на кавказки княз, и светската госпожица — княжна Мери, които обичат всеотдайно Печорин. В романа виждаме и много други хора, които Лермонтов е срещал през време на странстванията си из Кавказ. Той разбира дълбоко и преценява правилно тези хора, познава добре бита и нравите на планинците и описва чудесна кавказката природа, която обича още от детинство.

Белински пише за романа: „Няма да хвалим тази книжка, за нея похвалите са така безполезни, както е безопасно нейното отричане. Никой и нищо няма да попречи на нейния път и продажба, докато не се разпродаде до последния екземпляр... и така ще продължава дотогава, докато руснаците говорят руски език“.

И ние знаем как в цяла Русия са обичали и четели този роман на Лермонтов. „Бях на шестнадесет години — спомня си дъщерята на Пушкин, — с възторга на младостта се увличах от «Герой на нашето време» и все разпитвах за Лермонтов, за подробности от неговия живот и дуела“. Гогол, Чехов, Толстой, Горки са ценели високо прозата на Лермонтов. „Никой още не е писал у нас такава правдива и благоуханна проза“ — казва Гогол. По-късно Чехов неведнъж повтаря, че не знае „по-хубав език от езика на Лермонтов“. А Толстой казва: „Какви сили е имал този човек! Какво е могъл да направи! Той е започнал изведнъж като властелин!“

Н. С. Шер

Издание:

М. Ю. Лермонтов. Герой на нашето време
Роман. Четвърто издание

М. Ю. Лермонтов
Герой нашего времени
Издательство „Художественная литература“ Москва, 1969

Превод от руски: Христо Радевски
Редактор: Майя Драгнева
Художествен редактор: Венелин Вълканов
Технически редактор: Петър Балавесов
Коректор: Албена Николаева
Индекс 11/9537621331/6106-4-80
Националност руска.
Дадена за набор 20. XII. 1979 г.
Подписана за печат 10. IV. 1980 г.
Излязла от печат 20. VI. 1980 г.
Формат 32/70x100
Печатни коли 13
Издателски коли 8,42
Условно издателски коли 7,96
Цена 0.41 лв.
ДИ „Отечество“, 1980
ДП „Балкан“, София, 1980

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.